ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

ជាតិ សាសនា ព្រះមហាក្សត្រ

ទីស្ដីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី

ត្រីមាសទី៤ ឆ្នាំ២០២០

ព្រឹត្តិបត្រព័ត៌មាន

ក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌

ក ស វ

ECOSOCC

ក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌

www.ecosocc.gov.kh

info@ecosocc.kh

(855) 012 915 577 (855) 012 912 009

គតិបណ្ឌិតរដ្ឋបុរសជាតិ

« យកវិស័យអប់រំ វិនិយោគឲ្យអប់រំ »

« យើងអភិវឌ្ឍប្រទេស តាមបែបជំហានគីង្គក់ »

« ប្រូតស្រូវក្នុងទឹក ប្រសើរជាងគ្មានស្រូវប្រូត »

« ខ្មែរមានកិត្តិយសរបស់ខ្មែរ ខ្មែរត្រូវការជំនួយអភិវឌ្ឍ
តែក៏ត្រូវការកិត្តិយសខ្មែរដែរ »

សម្តេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ ហ៊ុន សែន

នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា

ក្រុមការងារព្រឹត្តិបត្រ

នាយកគ្រប់គ្រង

- យឹម ណុលសន

និពន្ធនាយក

- អ៊ីវ ថុង

ការិយាល័យនិពន្ធ

- នរ៉ាណាឫទ្ធិ

អាននន្ទដាយ៉ាត

- លី គឹមសុខ

- ឆយ អូន

- ទីប្រឹក្សាបច្ចេកទេស

- សមាជិក-សមាជិកា

នៃក្រុមប្រឹក្សា

សេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច

និងវប្បធម៌

អ្នកចាត់ចែងផលិត

- ប៉ិច សុខា

- អ៊ិន គុលា

អ្នកចែកផ្សាយ

- អៀង រដ្ឋា

- សេក វុទ្ធី

ការីកុំព្យូទ័រ

- អេង រត្នមុនី

- សយ វាស្នា

- យឹម ច័ន្ទតារា

មាតិកា

ទំព័រ

I- បទអត្ថាធិប្បាយ " សន្តិភាព និង ការអភិវឌ្ឍ ជាវត្ថុភ្លោះ ! " ១

II- ការពិនិត្យផ្តល់យោបល់លើសេចក្តីព្រាងច្បាប់ និងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តៈ

១- ការតាក់តែងសេចក្តីព្រាងច្បាប់និងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តផ្សេងទៀត ២-៣

២- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីមូលបត្ររដ្ឋ ៤-៥

III- វិភាគស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌កម្ពុជា ប្រចាំត្រីមាសទី៣ ឆ្នាំ២០២០ ៦-១៣

IV- បទវិភាគៈ

១- លក្ខខណ្ឌទ្រទ្រង់សេដ្ឋកិច្ចជប៉ុន ១៤-១៩

២- អំណាចជាអ្វី? ២០

៣- ការស្រឡាញ់ជាតិ ២១-២២

V- សកម្មភាពផ្សេងៗរបស់ថ្នាក់ដឹកនាំក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ២៣-២៦

VI- នាទីវប្បធម៌

- បច្ចេកសព្ទ ២៧-២៨

- ស្រាវជ្រាវ : យល់ដឹងអំពីពាក្យ " ប្រពៃណីបុណ្យអុំទូក អកអំបុក សំពះព្រះខែ " ២៩-៣២

VII- នាទីកំណាព្យ

- គង់តែ! (បទពាក្យ៤ - មួយវគ្គមាន៨ឃ្លា) ៣៣

- វស្សាដើមឆ្នាំ (បទពាក្យ៧) ៣៣

VIII- នាទីកំសាន្ត

- រឿងបុរសយកលាទៅលក់ ៣៤

- រឿងល្បើកថ្មើរជើងម្នាក់ ៣៤

IX- ការវិវត្តនៃប្រព័ន្ធទឹកសាប និងប្រវត្តិនៃវិស័យជលផលទឹកសាបកម្ពុជា (ត) ៣៥-៤៣

សន្តិភាព និង ការអភិវឌ្ឍ ជាវត្ថុភ្លោះ !

ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ ទើបនឹងបានទទួលមនុញ្ញផលសន្តិភាពពេញលេញ តាមរយៈមាគ៌ានយោបាយឈ្នះ ឈ្នះរបស់សម្តេចតេជោ **ហ៊ុន សែន** មានរយៈពេលជាង២០ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ។សន្តិភាព នាំមកនូវការបង្រួបបង្រួមជាតិដែលមានតម្លៃស្មើជីវិតមិនត្រឹមតែសម្រាប់ពេលបច្ចុប្បន្នកាលនេះទេប៉ុន្តែវាក៏សម្រាប់អនាគតកាលរបស់កម្ពុជាទៀតផង។ពាក្យថា **សន្តិភាព** បើពោលវាងាយណាស់តែបើបង្កើតឱ្យមានភាពសុខសាន្តត្រាណក្នុងផែនឯកភាពជាតិ វាពិបាកជាងទៅសុំភ្លើងយក្សទៅទៀត។ ចំណែកពាក្យថា **អភិវឌ្ឍន៍** សំដៅការកសាង ជាតិឱ្យរីកចម្រើនសំបូរសប្បាយ ហើយការអភិវឌ្ឍអាចប្រព្រឹត្តទៅបានតែនៅក្នុងកាលានុវត្តភាពពិសេសតែ មួយគត់ គឺ សន្តិភាព។ ហេតុដូច្នេះហើយ បានជាគេសង្កេតឃើញថា ទីណាមានសន្តិភាព បានសេចក្តីថា ទីនោះមានសន្តិសុខ សុវត្ថិភាព និងស្ថិរភាពនយោបាយសង្គម ប្រាកដណាស់ជាមានការអភិវឌ្ឍយ៉ាងគគ្រឹកគ្រេងលើគ្រប់វិស័យ ទើបបានមានពាក្យថា **សន្តិភាព និង អភិវឌ្ឍន៍ ជាវត្ថុភ្លោះ** ដែលចង់បញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថា មានមួយឥតមួយមិនបានជាដាច់ខាត។គេមិនដែលជួបប្រទះទាល់តែសោះនូវស្ថានភាពសង្គ្រាមនិងអភិវឌ្ឍន៍ឡើយនៅលើលោកយើងនេះ។ គឺមានតែសង្គ្រាម និងវិនាសកម្ម ដែលកម្ពុជាយើងក៏ធ្លាប់បានជួបប្រទះក្នុងអតីតកាលផងដែរ។

ការកសាងឯករាជ្យនៃកម្ពុជា បាននាំឱ្យប្រទេសនេះមានសន្តិភាព ក្រោមការដឹកនាំដ៏ឈ្លាសវៃប្រកបដោយគតិបណ្ឌិតរបស់សម្តេចតេជោ **ហ៊ុន សែន** វីរបុរសជាតិខ្មែរ ដែលបានយកជីវិតធ្វើជាដើមទុនរំដោះជាតិពីរបបស្រេកឈាមប្រល័យពូជសាសន៍ប៉ុលពតហើយបាននឹងកំពុងអភិវឌ្ឍសមិទ្ធិសង្គមកម្ពុជាដ៏ស្ដឹមស្ដៃ និងទំនើបទាន់សម័យ មិនចាញ់អារ្យប្រទេសប៉ុន្មានទេ ហើយដែលសង្គមខ្មែរយើងពីមុនមកមិនដែលមាន។ ទាំងជនជាតិខ្មែររស់នៅបរទេស ទាំងទេសចរណ៍បរទេសបានជញ្ជក់មាត់ស្ងើចសរសើរមិនដាច់ពីមាត់នូវវឌ្ឍនភាពកម្ពុជា ដែលមិននឹកស្មានដល់ថាលឿនដូចនេះ។

ប៉ុន្តែក៏នៅមានពួកកាកសំណល់ខ្មែរបម្រើបរទេសមួយចំនួនតូច មិនសប្បាយចិត្តនឹងស្ថានភាពកម្ពុជាសព្វថ្ងៃនេះទេ ពួកគេជឿស្លុងផ្កាប់មុខ ដាក់ខ្លួនជាអាមាត្យមហាយក្សប្រជាធិបតេយ្យ ដើម្បីតែផលប្រយោជន៍ក្រុមខ្លួនមួយក្តាប់តូចប៉ុណ្ណោះ។

សន្តិភាពឯកភាពជាតិឯករាជ្យភាពពិតជាកើតមានបានដោយសារសេចក្តីក្លាហាននិងបដិភាណរបស់កូនខ្មែរក្នុងទិសស្លោក " **ខ្មែរធ្វើបាន** " ហើយជាតិខ្មែរនៅត្រូវការវីរបុរសជាតិ ដឹកនាំប្រទេសយូរអង្វែងទៀត នោះគឺ សម្តេចតេជោ **ហ៊ុន សែន** បិតាស្ថាបនិកសន្តិភាពកម្ពុជា៕

ដោយបណ្ឌិតសាស្ត្រាចារ្យ - អ៊ីវ ចុង

១- ការតាក់តែងសេចក្តីព្រាងច្បាប់ និងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តផ្សេងទៀត គោលបំណង/គោលដៅ

ដើម្បីឱ្យការតាក់តែងសេចក្តីព្រាងច្បាប់ និងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តផ្សេងទៀតមានការឯកភាព រាជរដ្ឋាភិបាលបានដាក់ចេញនូវសារាចរលេខ០៣ សរ. ចុះថ្ងៃទី២៩ ខែតុលា ឆ្នាំ២០១៣ ស្តីពីគោលការណ៍ណែនាំអំពីនីតិវិធីនិងវិធាននៃការតាក់តែងសេចក្តីព្រាងច្បាប់និងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តផ្សេងទៀតណែនាំឱ្យក្រសួងស្ថាប័នផ្សព្វផ្សាយអនុវត្តក្នុងដែនសមត្ថកិច្ចរបស់ខ្លួននូវគោលការណ៍ណែនាំស្តីពីនីតិវិធីនិងវិធាននៃការតាក់តែងសេចក្តីព្រាងច្បាប់ និងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តផ្សេងទៀត ដែលបានទទួលការឯកភាពពីគណៈ រដ្ឋមន្ត្រីក្នុងសម័យប្រជុំពេញអង្គនាថ្ងៃទី១០ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០១៣។

តាមគោលការណ៍ណែនាំខាងលើសេចក្តីព្រាងច្បាប់និងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តផ្សេងទៀតជាពិសេសសេចក្តីព្រាងច្បាប់ និងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តផ្សេងទៀត ដែលត្រូវដាក់ឆ្លងប្រជុំពេញអង្គគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដើម្បីពិនិត្យពិភាក្សាផ្តល់ការឯកភាពផ្ញើជូនប្រធានរដ្ឋសភា ឬថ្វាយព្រះមហាក្សត្រឡាយព្រះហស្ថលេខា ឬជូននាយករដ្ឋមន្ត្រីសូមហត្ថលេខាលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តទាំងអស់នេះត្រូវតាក់តែង និងឆ្លងកាត់ការពិនិត្យពិភាក្សាច្រើនដំណាក់កាលទាំងក្នុងក្រសួងសាមីទាំងជាមួយក្រសួងស្ថាប័នពាក់ព័ន្ធ។ការពិភាក្សាដែលចំណាយពេលវេលាមិនតិចប៉ុន្មានដែរនោះ គឺនៅត្រង់ចំណុចស្តីពីគោលបំណង និងគោលដៅ។

អ្នកចូលរួមទាំងអស់នៅក្នុងការពិនិត្យពិភាក្សាសេចក្តីព្រាងច្បាប់និងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តផ្សេងទៀតសុទ្ធតែបានយល់ច្បាស់ថា ដើម្បីសម្រេចគោលបំណងបាន គឺត្រូវមានគោលដៅ។

សៀវភៅគោលការណ៍ណែនាំឆ្នាំ២០១៣ ទំព័រ៦/១៣០ រៀបរាប់ថា "គោលបំណង គោលដៅ ...ត្រូវចែងជាបន្តបន្ទាប់នៅក្នុងមាត្រា១ មាត្រា២..." បានសេចក្តីថា រាល់សេចក្តីព្រាងច្បាប់ទាក់ទងនឹងទម្រង់ចំណុចបទប្បញ្ញត្តិទូទៅ គឺត្រូវមានគោលបំណង ដែលត្រូវចែងក្នុងមាត្រា១ និងគោលដៅ ដែលត្រូវចែងក្នុងមាត្រា២ បន្ទាប់។

ក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែងយើងសង្កេតឃើញមានការច្រឡំគ្នារវាងគោលបំណងនិងគោលដៅ។នៅក្នុងអង្គពិភាក្សាអ្នកចូលរួមយល់ថាអ្វីដែលសរសេរនៅក្នុងគោលបំណងមានខ្លះជាគោលដៅហើយនៅក្នុងគោលដៅក៏មានអ្វីជាគោលបំណងខ្លះដែរ ដែលធ្វើឱ្យការពិភាក្សាម្តងៗស៊ីពេលវេលាយូរ ពិបាករកការឯកភាពគ្នា។

ចំពោះការសរសេរមុនក្រោយក៏ចោទជាបញ្ហាដែរ ហើយមានសេចក្តីព្រាងលិខិតបទដ្ឋានគតិយុត្តខ្លះបញ្ចូលខ្លឹមសារនៃគោលបំណងនិងគោលដៅជាមួយគ្នាក៏មាន។

ជាការដោះស្រាយចំពោះបញ្ហាទាំងឡាយដែលកើតមានឡើងទាក់ទងដល់ការតាក់តែងគោលបំណងនិងគោលដៅ គណៈអចិន្ត្រៃយ៍គណៈរដ្ឋមន្ត្រីក្នុងសម័យប្រជុំថ្ងៃទី៣១ ខែមីនា ឆ្នាំ២០២០ បន្ទាប់ពីបានពិនិត្យនិងកែសម្រួលខ្លឹមសារនៃសេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការគ្រប់គ្រងប្រទេសជាតិស្ថិតក្នុងភាពអាសន្ន នៅក្នុងបញ្ហាផ្សេងៗ ចំណុច២.៧ បានសម្រេចថា៖

"ចំពោះការរៀបចំសេចក្តីព្រាងច្បាប់ថ្មីៗនាពេលខាងមុខត្រូវរៀបចំជាទម្រង់ ដែលមានមាត្រាចែងពីគោលបំណងបានហើយ ដោយមិនចាំបាច់មានមាត្រាចែងអំពីគោលដៅទេ" (សជណ លេខ៤៣៣ អកទ ចុះថ្ងៃទី៣១ ខែមីនា ឆ្នាំ២០២០)។

សេចក្តីជូនដំណឹងបានលើកឡើងអំពីការតាក់តែងសេចក្តីព្រាងច្បាប់តែការណែនាំនេះក៏អនុវត្តចំពោះសេចក្តីព្រាងព្រះរាជក្រឹត្យនិងសេចក្តីព្រាងអនុក្រឹត្យដែរព្រោះនៅក្នុងសៀវភៅគោលការណ៍ណែនាំឆ្នាំ២០១៣មានការចង្អុលបង្ហាញថាការតាក់តែងសេចក្តីព្រាងព្រះរាជក្រឹត្យនិងសេចក្តីព្រាងអនុក្រឹត្យដែលមានលក្ខណៈ

ជាបទបញ្ញាទូទៅត្រូវអនុវត្តដូចសេចក្ដីព្រាងច្បាប់ដែរ។ ដូច្នេះ បើមានការណែនាំចំពោះសេចក្ដីព្រាងច្បាប់ឱ្យមានមាត្រាចែងអំពីគោលបំណង មិនចាំបាច់មានចែងអំពីគោលដៅនោះចំពោះសេចក្ដីព្រាងព្រះរាជក្រឹត្យ និងសេចក្ដីព្រាងអនុក្រឹត្យដែលមានលក្ខណៈជាបទបញ្ញាទូទៅក៏ដូច្នេះដែរ។

តើការរៀបចំឱ្យមានមាត្រាតែមួយចែងអំពីគោលបំណងនេះយ៉ាងដូចម្ដេច?

យើងសាកល្បងពិនិត្យមើលមាត្រា៩នៃច្បាប់ស្ដីពីការគ្រប់គ្រងប្រទេសជាតិស្ថិតក្នុងភាពអាសន្នដែលប្រកាសឱ្យប្រើដោយព្រះរាជក្រមលេខ ៥៤២០/០១៨ ចុះថ្ងៃទី២៩ ខែមេសា ឆ្នាំ២០២០ ៖

មាត្រា១.- គោលបំណង

ច្បាប់នេះកំណត់អំពីបែបបទនីតិវិធីនិងលក្ខខណ្ឌនៃការប្រកាសដាក់ប្រទេសជាតិស្ថិតក្នុងភាពអាសន្ននៅពេលប្រជាជាតិប្រឈមមុខនឹងគ្រោះថ្នាក់ ព្រមទាំងការគ្រប់គ្រងប្រទេសជាតិស្ថិតក្នុងភាពអាសន្ន ក្នុងគោលបំណងដើម្បីការពារសន្ដិសុខជាតិនិងសណ្ដាប់ធ្នាប់សាធារណៈ ការពារអាយុជីវិតនិងសុខភាពរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ព្រមទាំងការពារទ្រព្យសម្បត្តិនិងបរិស្ថាន។

យើងអាចចោទសួរថា តើអ្វីជាគោលបំណងនៃច្បាប់នេះ? តើការកំណត់អំពីបែបបទ...ឬការការពារសន្ដិសុខជាតិ...?

"ច្បាប់នេះកំណត់អំពីបែបបទនីតិវិធី... នៃការដាក់ប្រទេសជាតិស្ថិតក្នុងភាពអាសន្ន... ព្រមទាំងការគ្រប់គ្រងប្រទេសជាតិស្ថិតក្នុងភាពអាសន្ន..."។ បែបបទនីតិវិធី និងលក្ខខណ្ឌនៃការដាក់ប្រទេសជាតិស្ថិតក្នុងភាពអាសន្នមានចែងលម្អិតនៅក្នុងជំពូកទី២នៃច្បាប់រីឯវិធានការក្នុងការគ្រប់គ្រងប្រទេសជាតិស្ថិតក្នុងភាពមានអាសន្ន គឺមានចែងនៅក្នុងជំពូកទី៣បន្ទាប់។

ដូច្នេះការសរសេរថា "ច្បាប់នេះកំណត់" ឬ "មានគោលដៅកំណត់" ដូចដែលធ្លាប់ប្រើកន្លងមកនោះមានន័យថា "គោលដៅ" គឺចង្អុលបង្ហាញអំពីចំណុច (ឬគោលដៅ) សំខាន់ៗសម្រាប់អនុវត្តឈានទៅរកការសម្រេចនូវ"គោលបំណង"ដ៏ទូលំទូលាយមួយដែលនៅក្នុងច្បាប់ខាងលើនេះគឺ"ការពារសន្ដិសុខជាតិ និងសណ្ដាប់ធ្នាប់សាធារណៈការពារអាយុជីវិតនិងសុខភាពប្រជាពលរដ្ឋព្រមទាំងការពារទ្រព្យសម្បត្តិនិងបរិស្ថាន"។ "គោលដៅ" គឺគោលចំណុចដែលយើង "ដៅ" ដែលយើង "កំណត់" ដែលយើងដាក់ចេញប្រកបដោយលក្ខណៈច្បាស់លាស់ ជាក់លាក់ ប្រាកដប្រជា ដើម្បីលទ្ធផលរំពឹងទុកមួយ គឺការការពារសន្ដិសុខជាតិ និងសណ្ដាប់ធ្នាប់សាធារណៈ...។

ការណែនាំតម្រូវឱ្យមានការរៀបចំជាមាត្រាតែមួយ ចែងអំពីគោលបំណងក៏ពិតមែន តែការសរសេរគាត់តែងត្រូវមានភាពទន់ភ្លន់ត្រូវចេះសរសេរព្រោះមាត្រា១នៃច្បាប់នេះប្រៀបបាននឹងសេចក្ដីផ្ដើមនៃការតែងសេចក្ដីមួយដូច្នោះដែរ ដែលបង្ហាញឱ្យឃើញនូវអ្វីដែលត្រូវរៀបចំជាបន្តនៅក្នុងតួសេចក្ដីនិងក្នុងសន្និដ្ឋាន។ ទន់ភ្លន់ត្រង់ថា មិនចែងតែអំពីគោលបំណងទេ តែមានរំលេចអំពីគោលដៅទៀត ហើយត្រូវចេះសរសេរ គឺចង់និយាយថា មិនចាំបាច់សរសេរគោលដៅមុនគោលបំណងដូចច្បាប់ខាងលើនោះទេ ដាក់គោលបំណងមុនក៏បាន អាស្រ័យទៅនឹងរចនាសម្ព័ន្ធនៃល្បះដែលយើងសរសេរ ធ្វើយ៉ាងណាឱ្យស្ដាប់បាន ត្រឹមត្រូវតាមក្បួនវេយ្យាករណ៍។ ការសរសេរតែពីគោលបំណងសុទ្ធតែមួយមុខ ក៏មិនមែនជាប្រការហាមឃាត់ដែរ ប៉ុន្តែយកល្អគប្បីចេះច្របាច់បញ្ចូលគ្នានូវគោលដៅនិងគោលបំណងនេះព្រោះថាគោលបំណងគឺជាលទ្ធផលរំពឹងទុកដែលលេចចេញពីគោលដៅបើនិយាយតែពីគោលបំណងមិនរំលេចនូវគោលដៅដែលយើងកំណត់បានច្បាស់លាស់ហើយនោះ នោះគំនិតរបស់យើងហាក់ដូចជាខ្វះភាពឡូស៊ីក មិនប្រទាក់ក្រឡាគ្នា៕

ដោយ សួង លាងហៃ - (ក.ស.វ. - ក្រុម ១)

២- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពី

មូលបត្ររដ្ឋ

មូលបត្ររដ្ឋ គឺជាឧបករណ៍ដ៏សំខាន់១នៃគោលនយោបាយហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈ ដែលរាជរដ្ឋាភិបាលអាចប្រើក្នុងការកៀរគរសាច់ប្រាក់ពីក្នុងស្រុកនិងក្រៅប្រទេសដើម្បីធ្វើហិរញ្ញប្បទានចំណាយរបស់ខ្លួនក្នុងការការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច និងសង្គម។

នាពេលកន្លងមក ដោយគ្មានការបោះផ្សាយមូលបត្ររដ្ឋ រាជរដ្ឋាភិបាលមានការពឹងផ្អែកខ្លាំងលើកម្ចីពីខាងក្រៅ ដែលកាលនោះ ប្រភពហិរញ្ញវត្ថុខាងក្រៅនៅមានភាពទូលំទូលាយនិងអំណោយផល ជាអាទិ៍ លក្ខខណ្ឌអនុគ្រោះខ្ពស់ លក្ខណៈសម្បទាន និងអត្រាការប្រាក់ទាប។ ប៉ុន្តែក្នុងបរិការណ៍បច្ចុប្បន្ន មានបញ្ហាប្រឈមពីកត្តាខាងក្រៅ និងកត្តាខាងក្នុងមួយចំនួនដែលអាចបង្កឥទ្ធិពលជាយថាហេតុលើស្ថានភាពបំណុលសាធារណៈ បូករួមនឹងគោលបំណងនៃការធ្វើពិពិធកម្មប្រភពហិរញ្ញប្បទាន ដើម្បីឆ្លើយតបទៅនឹងតម្រូវការហិរញ្ញវត្ថុ ជាពិសេសការអភិវឌ្ឍហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ និងដើម្បីជួយអភិវឌ្ឍទីផ្សារមូលបត្រនិងហិរញ្ញវត្ថុកម្ពុជា ធ្វើឱ្យការបោះផ្សាយមូលបត្ររដ្ឋ ដើម្បីកៀរគរទុនពីទីផ្សារមូលបត្រទាំងក្នុងនិងក្រៅប្រទេស បានក្លាយជាកាលានុវត្តភាព និងអាទិភាពថ្មីសម្រាប់កម្ពុជា។

ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ចនិងហិរញ្ញវត្ថុបានរៀបចំសេចក្តីព្រាងច្បាប់នេះដោយឈរលើមូលដ្ឋានបង្អែកនៃច្បាប់ស្តីពីមូលបត្ររដ្ឋ (ចាស់) ដែលត្រូវបានប្រកាសឱ្យប្រើដោយព្រះរាជក្រមលេខ នស/រកម/០១០៧/០០១ ចុះថ្ងៃទី១០ ខែមករា ឆ្នាំ២០០៧ ច្បាប់ស្តីពីប្រព័ន្ធហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈ ២០០៨ ចុះថ្ងៃទី២៧ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០០៨ និងយុទ្ធសាស្ត្រស្តីពីការគ្រប់គ្រងបំណុលសាធារណៈ ២០១៩–២០២៣។

ដោយហេតុថាច្បាប់ថ្មីតម្រូវឱ្យមានការកែប្រែច្បាប់ចាស់ស្ទើរគ្រប់មាត្រា (ប្រហែល៩៥%) និងត្រូវលុបជំពូកមួយចំនួន និងថែមជំពូកថ្មី ដូច្នេះក្រសួងសាមីបានសម្រេចរៀបចំសេចក្តីព្រាងច្បាប់ថ្មីតែម្តង ដើម្បីនិរាករណ៍ច្បាប់ស្តីពីមូលបត្ររដ្ឋឆ្នាំ២០០៧ ដែលជាច្បាប់បម្រុងមិនទាន់បានអនុវត្ត។

ច្បាប់ស្តីពីមូលបត្ររដ្ឋ មានគោលបំណងកំណត់ក្របខណ្ឌរួមសម្រាប់គ្រប់គ្រងការបោះផ្សាយការជួញដូរ និងការគ្រប់គ្រងមូលបត្ររដ្ឋ ប្រកបដោយតម្លាភាព គណនេយ្យភាព ប្រសិទ្ធភាព និងស័ក្តិសិទ្ធិភាព ព្រមទាំងធានាបាននូវចីរភាពនៃការគ្រប់គ្រងបំណុលសាធារណៈសំដៅរួមចំណែកពង្រឹងការគ្រប់គ្រងតម្រូវការសាច់ប្រាក់របស់រាជរដ្ឋាភិបាលឆ្លើយតបទៅនឹងតម្រូវការហិរញ្ញប្បទានសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ចនិងសង្គម អភិវឌ្ឍទីផ្សារមូលបត្រ និងទីផ្សារហិរញ្ញវត្ថុនៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និងគាំទ្រគម្រោងអាទិភាព និងចាំបាច់ផ្សេងទៀត។

សេចក្តីព្រាងច្បាប់នេះ មានវិសាលភាពអនុវត្តចំពោះការបោះផ្សាយ ការជួញដូរ និងការគ្រប់គ្រងមូលបត្ររដ្ឋដែលបោះផ្សាយទាំងក្នុងនិងក្រៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។ការបោះផ្សាយមូលបត្ររដ្ឋជាសិទ្ធិអំណាចផ្តាច់មុខរបស់ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ចនិងហិរញ្ញវត្ថុ នៅក្រោមច្បាប់ស្តីពីប្រព័ន្ធហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈឆ្នាំ២០០៨។

អត្ថប្រយោជន៍នៃច្បាប់ស្តីពីមូលបត្ររដ្ឋ គឺពិពិធកម្មប្រភពហិរញ្ញប្បទានគម្រោងអាទិភាពនានា ការកៀរគរទុនពីប្រភពក្នុងស្រុកនិងក្រៅប្រទេសមកបំពេញសេចក្តីត្រូវការ ជួយអភិវឌ្ឍទីផ្សារមូលបត្រ សម្របទៅតាមភាពរីកចម្រើននៃសេដ្ឋកិច្ចកម្ពុជា។លើសពីនេះមូលបត្ររដ្ឋនឹងដើរតួជាឧបករណ៍នៃគោលនយោបាយ

សារពើពន្ធផងនិងគោលនយោបាយរូបិយវត្ថុផងដែលក្រសួងសេដ្ឋកិច្ចនិងហិរញ្ញវត្ថុនិងធនាគារជាតិនៃកម្ពុជាអាចប្រើក្នុងការគ្រប់គ្រងស្ថានការណ៍ម៉ាក្រូសេដ្ឋកិច្ចរយៈពេលខ្លី។សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីមូលបត្ររដ្ឋ (ថ្មី) មាន៥ជំពូក និង ១៦មាត្រា៖

– ជំពូកទី១ បទបញ្ញត្តិទូទៅ	មាន ០៣ មាត្រា
– ជំពូកទី២ ការបោះផ្សាយ និងការដាក់លក់មូលបត្ររដ្ឋ	មាន ០៩ មាត្រា
– ជំពូកទី៣ ទីផ្សារបន្ទាប់នៃមូលបត្ររដ្ឋ	មាន ០១ មាត្រា
– ជំពូកទី៤ ទោសប្បញ្ញត្តិ	មាន ០២ មាត្រា
– ជំពូកទី៥ អវសានប្បញ្ញត្តិ	មាន ០១ មាត្រា

សេចក្តីព្រាងច្បាប់មូលបត្ររដ្ឋ គឺជាយន្តការនៃពិពិធកម្មប្រភពហិរញ្ញប្បទានដើម្បីជំរុញការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ចនិងសង្គមជាតិដោះស្រាយបញ្ហាប្រឈមពីកត្តាខាងក្រៅនិងកត្តាខាងក្នុងមួយចំនួននិងឆន្ទៈប្រែក្លាយកម្ពុជាពីប្រទេសដែលមានចំណូលមធ្យមកម្រិតទាប ទៅប្រទេសដែលមានចំណូលមធ្យមកម្រិតខ្ពស់នាពេលខាងមុខ៕

ដោយ ម៉ម សារិទ្ធ - (ក.ស.វ. - ក្រុម ២)

គំនិតគួរចងចាំ

« បានត្រូវមកពីស្គាល់ខុស បើមិនដូច្នោះទេ រកត្រូវពុំឃើញឡើយ។»

សម្តេចព្រះមហាសង្ឃរាជា ជួន ណាត ជោតញ្ញាណោ

III- វិភាគស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌កម្ពុជា ប្រចាំត្រីមាសទី៣ ឆ្នាំ២០២០ *

របាយការណ៍វិភាគនេះ ជាលទ្ធផលនៃកិច្ចប្រជុំចង្អៀតក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌(ក.ស.វ.) លើស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ដែលបានប្រព្រឹត្តទៅនាថ្ងៃព្រហស្បតិ៍ ៥រោច ខែកត្តិក ឆ្នាំជូត ទោស័ក ព.ស.២៥៦៤ ត្រូវនឹងថ្ងៃទី៥ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០២០ ក្រោមអធិបតីភាព ឯកឧត្តមទេសរដ្ឋមន្ត្រី **ឃឹម ឈុលឡា** ប្រធានក.ស.វ. ដែលសមាសភាពចូលរួម មានគណៈប្រតិបត្តិក.ស.វ. និងក្រុមការងារវិភាគស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ហើយការរៀបចំរបាយការណ៍នេះដោយពឹងផ្អែកលើមូលដ្ឋានព័ត៌មាន ទិន្នន័យពីក្រសួង ស្ថាប័នពាក់ព័ន្ធ ព្រមទាំងមតិយោបល់ដែលជាធាតុចូលផ្សេងៗទៀតពីថ្នាក់ដឹកនាំ ទីប្រឹក្សាបច្ចេកទេស សមាជិក សមាជិកានៃក.ស.វ. ក្រសួងស្ថាប័នពាក់ព័ន្ធ និងមន្ត្រីអគ្គលេខាធិការដ្ឋាននៃក.ស.វ. តាមប្រព័ន្ធតេលេក្រាម។

១. ស្ថានភាពសន្ទស្សន៍ថ្លៃទំនិញប្រើប្រាស់និងអត្រាប្តូរប្រាក់

➡ នាត្រីមាសទី៣ ឆ្នាំ២០២០ សន្ទស្សន៍ថ្លៃទំនិញប្រើប្រាស់កើនឡើង០,៩% ធៀបនឹងត្រីមាសមុន និងកើនឡើង២,៨% ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន។

តារាង១.១. បម្រែបម្រួលថ្លៃធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុនសម្រាប់ក្រុមទំនិញនិងមុខទំនិញមួយចំនួន

ក្រុមទំនិញ:		មុខទំនិញ:	
ម្ហូបអាហារ	+៤,៥%	សាច់ជ្រូក	+១២,៧%
ទំនិញ និងសេវាកម្មផ្សេងៗ	+៤,៣%	ត្រីស្រស់	+៧,២%
ភោជនីយដ្ឋាន	+៣,៦%	សាច់គោស្រស់	+៣,៩%
ការសិក្សា	+៣,៥%	អង្ករ	+២,៦%
សំលៀកបំពាក់ និងស្បែកជើង	+២,៩%	ផ្លែឈើ	+២,៤%
ភេសជ្ជៈមានជាតិស្រវឹង និងថ្នាំជក់	+១,៦%	សាច់មាន់ស្រស់	+១,៧%
ផ្ទះសំបែង ទឹក អគ្គិសនី ឧស្ម័ន និងឥន្ធនៈផ្សេងទៀត	+១,២%	បន្លែ	+១,៥%
ការកម្សាន្ត និងវប្បធម៌	+០,៥%		
គ្រឿងសង្ហារឹម និងសម្ភារៈប្រើប្រាស់	+០,៤%		
សុខាភិបាល	+០,២%		

* ការវិភាគជាសំណេរដកស្រង់ចេញពីទិន្នន័យសំខាន់ៗប៉ុណ្ណោះ មិនគ្របដណ្តប់តួលេខទាំងអស់ទេ (មើលតារាងភ្ជាប់មកជាមួយ)។
* ដើម្បីមានសង្គតិភាពក្នុងការប្រើប្រាស់លេខខ្មែរ និងអន្តរជាតិ សញ្ញាក្បៀសនៅក្នុងអត្ថបទ តាងឲ្យទសភាគ។ ប៉ុន្តែក្នុងតារាងលេខ (Excel) សញ្ញាក្បៀសតាងឲ្យខ្ទង់ពាន់ ឯសញ្ញាចុចជាទសភាគវិញ។

ក្រាហ្វ ១.២. សន្ទស្សន៍ថ្លៃទំនិញប្រើប្រាស់តាមត្រីមាស ២០១៨–២០២០

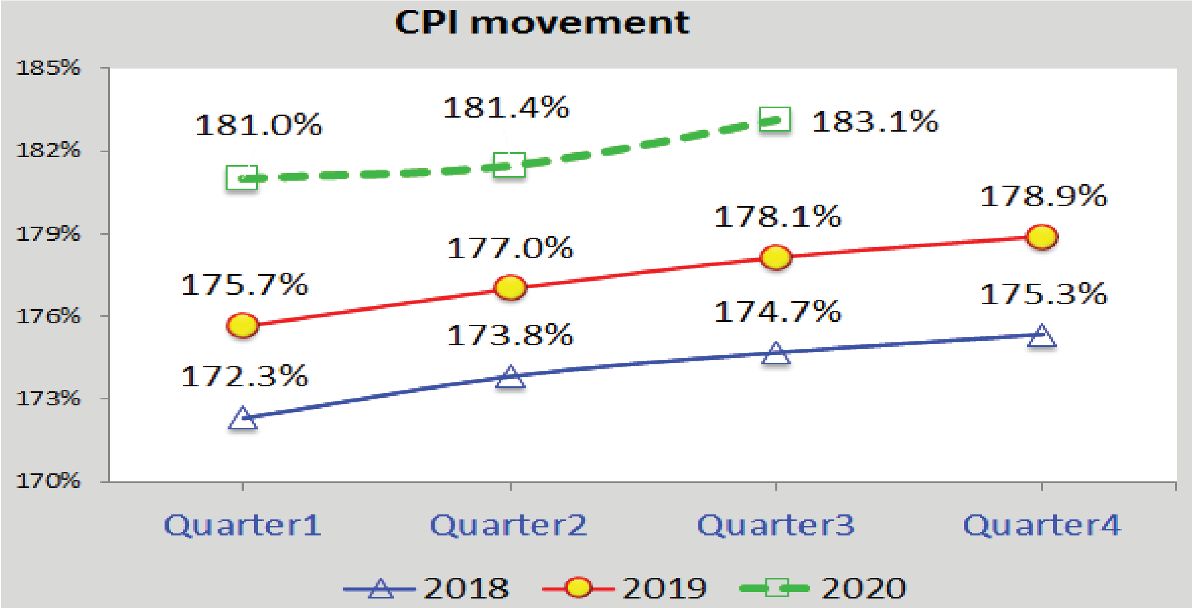

តារាង១.៣. អត្រាប្តូរប្រាក់

បរិយាយ	ត្រីមាសទី៣ ២០២០	ត្រីមាសទី២ ២០២០	ត្រីមាសទី៣ ២០១៩	បរិយាយ	ត្រីមាសទី៣ ២០២០	ត្រីមាសទី២ ២០២០	ត្រីមាសទី៣ ២០១៩
រ/ដុល្លារ	៤ ១០០រ/$	៤ ០៩៣រ/$	៤ ០៩៥រ/$	បាត/ដុល្លារ	៣១,៦បាត/$	៣០,៩បាត/$	៣០,៦បាត/$
រ/បាត	១៣០រ/បាត	១៣៣រ/បាត	១៣៤រ/បាត	ដុង/ដុល្លារ	២៣១៦៣ដុង/$	២៣ ១៧៥ដុង/$	២៣ ២០០ដុង/$
រ/ដុង	០,១៧៧រ/ដុង	០,១៧៧រ/ដុង	០,១៧៧រ/ដុង	យ៉ន់/ដុល្លារ	៦,៨យ៉ន់/$	៧,១យ៉ន់/$	៧,១យ៉ន់/$

២. ស្ថានភាពថវិកាជាតិ

➡យោងតាមស្ថិតិរបស់រតនាគារជាតិ អគ្គនាយកដ្ឋានគយនិងរដ្ឋាករ និងអគ្គនាយកដ្ឋានពន្ធដារក្នុងត្រីមាសទី៣ ឆ្នាំ២០២០ ថវិកាជាតិមានស្ថានភាពដូចខាងក្រោម:

ក្រាហ្វ ២.១. ចំណូលថវិកាជាតិ ឆ្នាំ ២០១៨ ២០១៩ និង ២០២០ (ប៊ីលានរៀល)

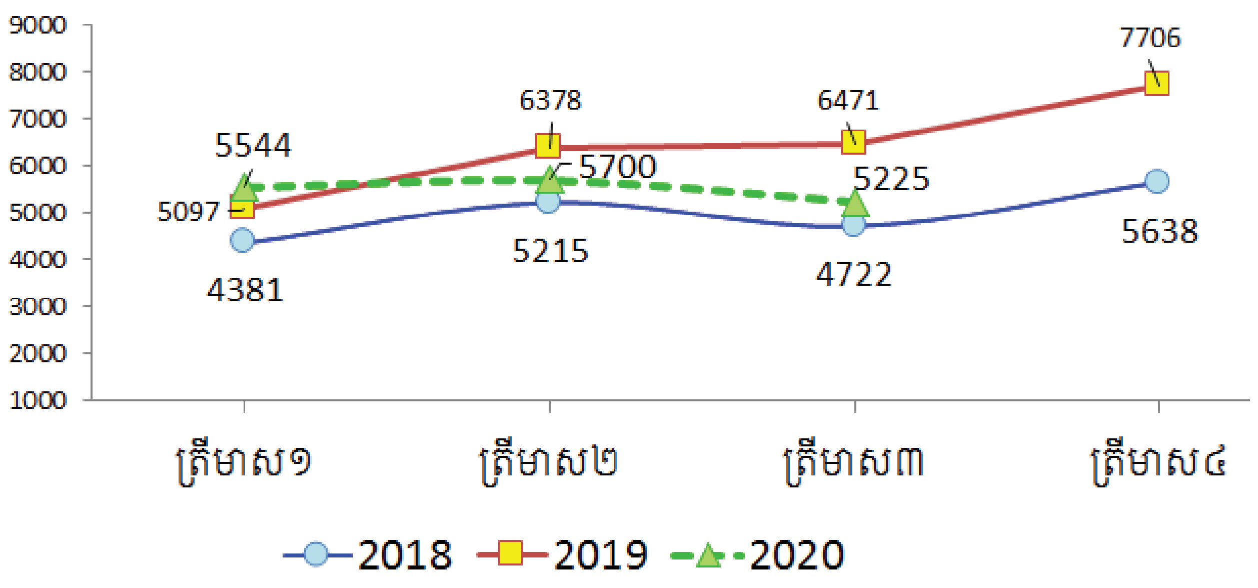

២.១. ចំណូលថវិកាជាតិ ៖ អនុវត្តបាន ៥ ២២៥,០ ប៊ីលានរៀល គិតជាដុល្លារអាមេរិកស្មើ ១ ៣០៦,២ លានដុល្លារ (*មធ្យមប្រចាំខែ ៨៥,៩%នៃផែនការ*) ក្នុងនោះចំណូលចរន្តចំនួន ៤ ១៥០,១ ប៊ីលានរៀល គិតជាដុល្លារអាមេរិក ស្មើ ១ ០៣៧,៥ លានដុល្លារ (*មធ្យមប្រចាំខែ ៦៩,៥% នៃផែនការ*) និងចំណូលមូលធនចំនួន ១០៧៤,៨ ប៊ីលានរៀល គិតជាដុល្លារអាមេរិក ស្មើ ២៦៨,៧ លានដុល្លារ (*មធ្យមប្រចាំខែ ៩៦៩,៧% នៃផែនការ*) (តាមតួលេខ រតនាគារជាតិ)។

➢បើធៀបនឹងត្រីមាសមុនចំណូលថវិកាជាតិថយចុះ៨,៣%និងថយចុះ១៩,៣%ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំ២០១៩។

➢នៅក្នុងចំណូលចរន្ត៖

✓ចំណូលសារពើពន្ធមានចំនួន ៤ ៤២៣,១ ប៊ីលានរៀល ថយចុះ ២២,៥% ធៀបនឹងត្រីមាសមុននិងថយចុះ ២៧,៣% ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន (តាមតួលេខអគ្គនាយកដ្ឋានពន្ធដារ និងអគ្គនាយកដ្ឋានគយ)។ ចំណែកតាមតួលេខរតនាគារជាតិ ចំណូលសារពើពន្ធមានចំនួន ៣ ៨៨៦,៨ ប៊ីលានរៀលថយចុះ ២៥,៨% ធៀបនឹងត្រីមាសមុននិងថយចុះ ២៨,២% ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន។

✓ចំណូលមិនមែនសារពើពន្ធ មានចំនួន ២៦៣,៤ ប៊ីលានរៀលថយចុះ ១២,៧% ធៀបនឹងត្រីមាសមុន និង ថយចុះ ៧០,៥% ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន(តាមតួលេខរតនាគារជាតិ)។

តារាង២.១. មុខចំណូលមួយចំនួនក្នុងចំណូលសារពើពន្ធ និងចំណូលមិនមែនសារពើពន្ធ

ចំណូលសារពើពន្ធ (ក្នុងរង្វង់ក្រចក ជាបម្រែបម្រួលធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន)		**ចំណូលមិនមែនសារពើពន្ធ** (តាមតួលេខ រតនាគារជាតិ) (ក្នុងរង្វង់ក្រចក ជាបម្រែបម្រួលធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន)	
➢ ពន្ធ និងអាករគយ: :+០,៩% (អគ្គនាយកដ្ឋានគយ និងរដ្ឋាករ)	(-៣៧,២%)	➢អាជ្ញាបណ្ណក្នុងស្រុក : +១,៣%	(-៤០,៤%)
		➢ នេសាទ: -៦១,០%	(+១៥,២%)
➢ ចំណូលពន្ធដារ: -៣៧,៨% (អគ្គនាយកដ្ឋានពន្ធដារ)	(-១២,៦%)	➢សម្បទានរ៉ែ: -៣៥,០%	(-១០,៦%)
		➢អាកាសចរណ៍ស៊ីវិល: -៤៤,៩%	(-៨៨,៦%)
		➢ផលទុននៃសកម្មភាពទេសចរណ៍: +១៤១,១%	(-៩៧,៧%)

២.២. ចំណាយថវិកាជាតិ ៖ អនុវត្តបាន ៥ ០៦៤,៨ ប៊ីលានរៀល គិតជាដុល្លារអាមេរិកស្មើ ១ ២៦៦,២ លានដុល្លារ(*មធ្យមប្រចាំខែ ៦៥% នៃផែនការ*) ក្នុងនោះ ចំណាយចរន្តចំនួន ៣ ៧១៩,២ ប៊ីលានរៀល (*មធ្យមប្រចាំខែ ៨២% នៃផែនការ*) និងចំណាយមូលធនមានចំនួន ១ ៣៤៥,៦ ប៊ីលានរៀល (តាមតួលេខ រតនាគារជាតិ)។

ក្រាហ្វ២.២. ចំណាយថវិកាជាតិ ឆ្នាំ ២០១៨ ២០១៩ និង២០២០

(ប៊ីលានរៀល)

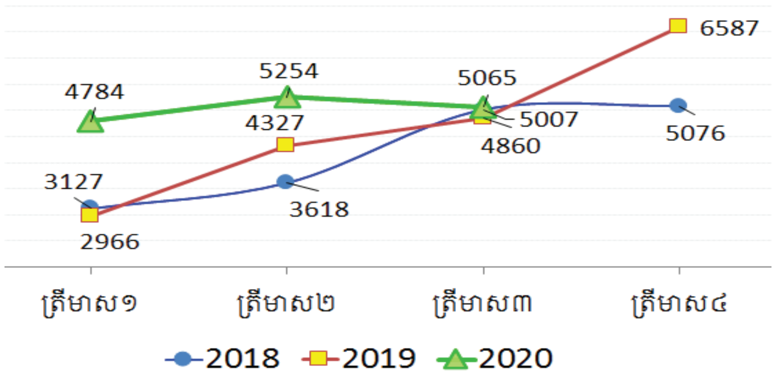

➢ចំណាយថវិកាជាតិថយចុះ៣,៦% ធៀបនឹងត្រីមាសមុន ប៉ុន្តែកើនឡើង៤,២%ធៀបនឹងត្រីមាសទី៣ឆ្នាំមុន។ ក្នុងនោះចំណាយចរន្តថយចុះ ៨,២% ធៀបនឹងត្រីមាសមុន និងថយចុះ ៧,៦% ធៀបនឹងត្រីមាសទី៣ឆ្នាំមុន។

២.៣. សមតុល្យថវិកាជាតិ : ថវិកាជាតិនាត្រីមាសទី៣នេះ មានអតិរេកចំនួន ១៦០,២ ប៊ីលានរៀល គិតជាដុល្លារអាមេរិក ស្មើ ៤០,០ លានដុល្លារ (តួលេខ រតនាគារជាតិ)។

៣. ស្ថានភាពរូបិយវត្ថុនិងអត្រាការប្រាក់

➡ស្ថានភាពរូបិយវត្ថុ ក្នុងត្រីមាសទី៣ ឆ្នាំ២០២០មានលក្ខណៈដូចខាងក្រោម:

➢រូបិយវត្ថុM_2 មានចំនួន ១៣២ ៦១៣,៦ ប៊ីលានរៀលមានការកើនឡើង៦,៨%ធៀបនឹងខែមុននិងកើនឡើង ១៣,៦%ធៀបនឹងខែដូចគ្នាឆ្នាំមុន។ **ការកើនឡើងM_2** ក្នុងខែនេះ ជារួមបណ្តាលមកពី ការកើនឡើងនៃរូបិយវត្ថុក្រៅគ្រឹះស្ថានទទួលប្រាក់បញ្ញើ៤,៣% ប្រាក់បញ្ញើចរន្ត៦,៩% និងប្រាក់បញ្ញើផ្សេងទៀត៧,២%។

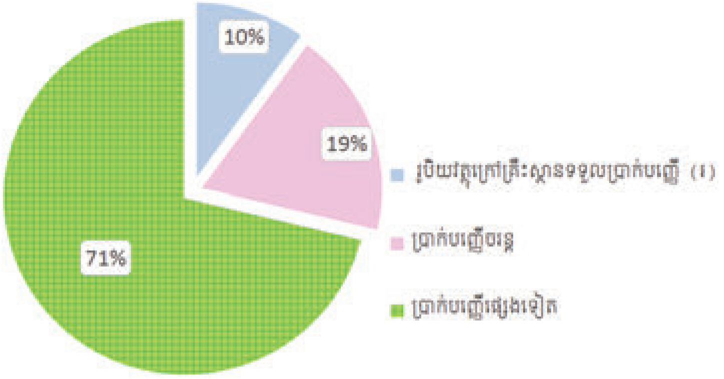

➢ក្នុងខែនេះ ប្រាក់រៀលនៅក្នុង និងក្រៅគ្រឹះស្ថានទទួលប្រាក់បញ្ញើមានចំនួន១៦,២% និងប្រាក់បញ្ញើជារូបិយបណ្ណមានចំនួន៨៣,៨% នៃរូបិយវត្ថុM_2។

តារាង៣.១. សមាមាត្រចំនួនប្រាក់រៀល នៅក្នុងរូបិយវត្ថុ M_2 ឆ្នាំ២០២០

	មករា	កុម្ភៈ	មីនា	មេសា	ឧសភា	មិថុនា	កក្កដា	សីហា	កញ្ញា	តុលា	វិច្ឆិកា	ធ្នូ
ប្រាក់រៀលសរុបនៅក្នុងនិងក្រៅស្ថាប័នទទួលប្រាក់បញ្ញើ	១៥,៦%	១៥,៧%	១៦,៤%	១៦,៥%	១៦,៤%	១៦,២%	១៦,២%	១៦,២%	១៦,២%			
រូបិយបណ្ណបរទេសនៅក្នុងធនាគារ	៨៤,៤%	៨៤,៣%	៨៣,៦%	៨៣,៥%	៨៣,៦%	៨៣,៨%	៨៣,៨%	៨៣,៨%	៨៣,៤%			

ក្រាហ្វ៣.២.បម្រែបម្រួលរូបិយវត្ថុក្នុងត្រីមាសទី៣ ឆ្នាំ២០២០ (ក្នុងវង់ក្រចកជាបម្រែបម្រួលធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន)

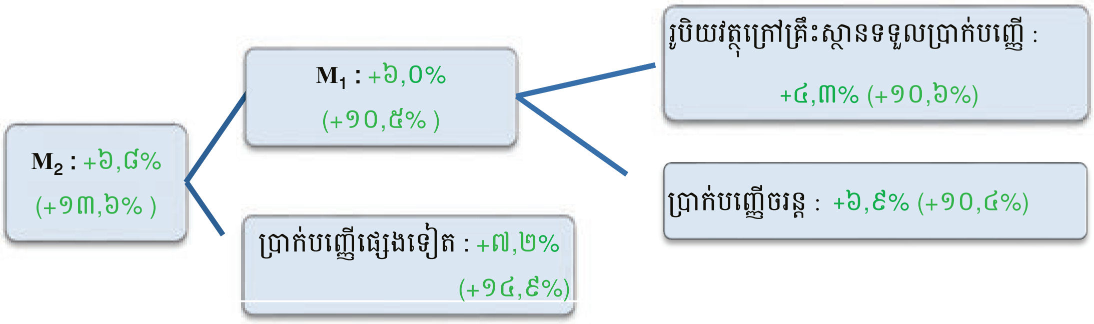

តារាង៣.៣.ការផ្តល់ឥណទាននិងអត្រាការប្រាក់ប្រចាំឆ្នាំ

ផ្តល់ដោយ	ត្រីមាសទី៣ ២០២០	ត្រីមាសទី២ ២០២០	ត្រីមាសទី៣ ២០១៩
ឥណទានផ្តល់ដោយធនាគារពាណិជ្ជ(ប៊ីលានរៀល)	១១៩ ៥៣២,២	១១៤ ០៧៩,៥	១០១ ៤៤៥,៨
ក្នុងនោះ ជារៀល		១២ ៩៣៥,៥	៧ ៧៥០,៦
ឥណទានផ្តល់ដោយគ្រឹះស្ថានមីក្រូហិរញ្ញវត្ថុ(ប៊ីលានរៀល)		២៩ ២២៥,៦	២៧ ៩៨៧,១
បញ្ញើជារៀលនៅធនាគារពាណិជ្ជ	៤,៧%	៥,០%	៤,៧%
បញ្ញើជាដុល្លារនៅធនាគារពាណិជ្ជ	៣,២%	៣,៣%	៣,៣%
កម្ចីជារៀលនៅធនាគារពាណិជ្ជ	១០,៩%	៩,៧%	៩,៩%
កម្ចីជាដុល្លារនៅធនាគារពាណិជ្ជ	៨,០%	៨,០%	៨,១%
កម្ចីជារៀលនៅហត្ថកសិករ	១៨,០%	១៧,៨%	១៨,០%
កម្ចីជារៀលនៅអម្រឹត	១៧,៨%	១៧,៨%	១៨,០%
កម្ចីជារៀលនៅប្រាសាក់	១៦,០%	១៥,០%	១៦,០%

៤. ស្ថានភាពកសិកម្ម ឧស្សាហកម្ម ថាមពល សេវាកម្ម និងវប្បធម៌

➡ក្នុងត្រីមាសទី៣ ឆ្នាំ២០២០ ស្ថានភាពផលិតកម្មមានលក្ខណៈដូចខាងក្រោម:

➢**កសិកម្ម**:

✓នេសាទសម្រេចបាន ២៧៩,៧ ពាន់តោនកើនឡើង៤៥,៨% ធៀបនឹងត្រីមាសមុននិង កើនឡើង៨,៧% ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន។

➢**រ៉ែ និងថាមពល**:

✓អគ្គិសនីសរុបផ្គត់ផ្គង់ដោយអគ្គិសនីកម្ពុជាមានចំនួន ៣ ០០៦,១ GWh មានការថយចុះ៥,០% ធៀបនឹងត្រីមាសមុននិង ថយចុះ០,៥% ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន។ ក្នុងនោះៈ

- អគ្គីសនីផ្គត់ផ្គង់ដោយវារីអគ្គិសនីមានចំនួន ១ ៦៦៨,៣ GWh មានការកើនឡើង២២៤,៧% ធៀបនឹងត្រីមាសមុន ប៉ុន្តែថយចុះ១៧,៦% ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន។
- អគ្គីសនីផ្គត់ផ្គង់ដោយធ្យូងថ្មមានចំនួន ៧១៧,២ GWh មានការថយចុះ៤៤,២% ធៀបនឹងត្រីមាសមុន ប៉ុន្តែកើនឡើង៣៣,៨%ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន។
- អគ្គិសនីដែលនាំចូលពីប្រទេសជិតខាងដោយ EDCមានចំនួន ៥២៨,៨ GWh មានការថយចុះ៥១,៣% ធៀបនឹងត្រីមាសមុនប៉ុន្តែ កើនឡើង៣៩,៩%ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន។
- និងអគ្គិសនីផ្គត់ផ្គង់ដោយប្រភពផ្សេងទៀតមានចំនួន ៩១,៨ GWh មានការថយចុះ៦៦,៩% ធៀបនឹងត្រីមាសមុនប៉ុន្តែ កើនឡើង៩,៥%ធៀបនឹងខែដូចគ្នាឆ្នាំមុន។

✓ផលិតកម្មស៊ីម៉ង់ត៍(មិនទាន់ទទួលបានតួលេខ)។

➢**ឧស្សាហកម្ម**:

តារាង៤.១. ការចុះបញ្ជីរោងចក្រ និងឧស្សាហកម្មធុនតូច និងសិប្បកម្ម នៅក្រសួងឧស្សាហកម្ម

ប្រភេទ	ចំនួន –ត្រីមាសទី៣ ២០២០	ចំនួន–ត្រីមាសទី២ ២០២០	ចំនួន–ត្រីមាសទី៣ ២០១៩
▪រោងចក្រថ្មីដែលបានចុះបញ្ជី	៣៩	៧២	៧៦
▪ ចំនួនរោងចក្រសរុបដែលមានក្នុងបញ្ជី	១ ៨៥១	១ ៨៦១	១ ៦៨៦
▪ ឧស្សាហកម្មធុនតូចនិងសិប្បកម្ម (បើកថ្មី)			៥
▪ឧស្សាហកម្មធុនតូច និងសិប្បកម្ម (បន្ត)			១៣

➢**សំណង់** (ការអនុញ្ញាត):

✓សំណង់អនុញ្ញាតឲ្យសាងសង់មានចំនួន ៤ ៣១៤,៣ ពាន់ម២ មានការកើនឡើង៥០,៥% ធៀបនឹងត្រីមាសមុន ប៉ុន្តែថយចុះ២៨,០% ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន។ បើគិតជាសាច់ប្រាក់ស្មើនឹង ២ ០២៥,៣ លានដុល្លារមានការកើនឡើង៥៩,៧% ធៀបនឹងត្រីមាសមុន ប៉ុន្តែថយចុះ៣៤,៧% បើធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំ មុន។ ក្នុងនោះប្រភេទសំណង់ចម្បងៗមាន:

តារាង៤.២. សំណង់អនុញ្ញាតតាមប្រភេទផ្សេងៗ

ប្រភេទ	*ពាន់ម២ — ត្រីមាសទី៣ ២០២០*	*ពាន់ម២ —ត្រីមាសទី២ ២០២០*	*ពាន់ម២ —ត្រីមាសទី៣ ២០១៩*
▪ លំនៅឋាន	១ ៦៦៩,៤	៩២៧,៤	២ ០៩៥,៦
▪ ឧស្សាហកម្ម	៦៥៦,៥	៦២០,០	១ ១៧២,២
▪ពាណិជ្ជកម្ម	១ ៦៤៣,៧	៨៥៧,៨	២ ១៨៧,៨
▪ ទេសចរណ៍	១២៨,១	១១៦,០	៤៧៣,៧
▪ផ្សេងៗ	០,០	០,០	៦,៦
អនុញ្ញាតសរុប	៤ ៣១៤,៣	២ ៨៦៧,១	៥ ៩៩២,៧

✓ដូច្នេះសំណង់អនុញ្ញាតដែលពេញនិយមនាត្រីមាសនេះគឺលំនៅដ្ឋាន៣៨,៧% និងពាណិជ្ជកម្ម៣៨,១% នៃផ្ទៃក្រឡាសរុប។

➢**សេវាកម្ម**

តារាង**៤.៣.**ការចុះបញ្ជីនិងលុបចេញពីបញ្ជី នៅក្រសួងពាណិជ្ជកម្ម

ប្រភេទ	*ចំនួន —ត្រីមាសទី៣ ២០២០*	*ចំនួន—ត្រីមាសទី២ ២០២០*	*ចំនួន—ត្រីមាសទី៣ ២០១៩*
ក្រុមហ៊ុនដែលបានចុះបញ្ជីពាណិជ្ជកម្ម	១០៩៤	១ ២៥៦	២ ៦៨១
ក្រុមហ៊ុនត្រូវបានលុបចេញពីបញ្ជីពាណិជ្ជកម្ម	១២៤	១០៣	២៧
សហគ្រាសដែលបានចុះបញ្ជីពន្ធដារ	១ ៨២១	១ ៥៨៨	៣ ២០៧

➢**ការងារ**

តារាង៤.៤. ការស្វែងរកការងារនិងទទួលបានការងារ

ប្រភេទ	*នាក់—ត្រីមាសទី៣ ២០២០*	*នាក់—ត្រីមាសទី២ ២០២០*	*នាក់—ត្រីមាសទី៣ ២០១៩*
អ្នកចុះឈ្មោះស្វែងរកការងារ (ទីភ្នាក់ងារជាតិមុខរបរនិងការងារ)	៦ ៤៨១	៤ ៩៧៨	៥ ៤១០
អ្នកទទួលបានការងារធ្វើតាមរយៈក្រសួងការងារ និងបណ្តុះបណ្តាលវិជ្ជាជីវៈនិងទីភ្នាក់ងារជ្រើសរើសឯកជន	៥៦ ៧៥៣	៥១ ៣៨៤	៥៥ ៣៧៩
អ្នកទទួលបានការងារក្នុងប្រទេស	៥៦ ៧០៨	៤៩ ៨៧៥	៣៥ ៣៥៩
អ្នកទទួលបានការងារក្រៅប្រទេស	៤៥	១ ៥០៩	២០ ០២០

➢វិនិយោគ

តារាង៤.៥.គម្រោងវិនិយោគអនុញ្ញាតដោយ ក.អ.ក. (ថ្មីនិងពង្រីក)

ប្រភេទ	ត្រីមាសទី៣ ២០២០	ត្រីមាសទី២ ២០២០	ត្រីមាសទី៣ ២០១៩
អនុញ្ញាតសរុប (លានដុល្លារ)	៣ ៧៨៨,២	១ ៦២២,៧	១ ៤០៣,៤
វិស័យកសិកម្មនិងកសិឧស្សាហកម្ម	៣៤,២	៨១,៣	១៩,៩
វិស័យឧស្សាហកម្ម (ក្នុងវង់ក្រចកជាតួលេខនៃតំបន់សេដ្ឋកិច្ចពិសេស)	១៩៩,០ (៣៣,០)	៦១៨,៨ (៤០,៦)	៤៥៤,៣ (២០៨,១)
វិស័យទេសចរណ៍	៣៥១៥,១	២០២,៤	៨០៥,៧
វិស័យហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនិងផ្សេងៗ	៣៩,៩	៧២០,២	១២៣,៥
ចំនួនគម្រោង ថ្មីនិងពង្រីក (ចំនួន)	៣៨	៨៨	៩១
បង្កើតការងារ (ពាន់នាក់)	២៦,៩	៤៩,២	៩១,៩

➢ទំនិញឆ្លងកាត់កំពង់ផែ(សរុប២កំពង់ផែ) មិនទាន់ទទួលបានតួលេខៈ

តារាង៤.៦.ទំនិញឆ្លងកាត់កំពង់ផែផ្សេងៗ (ក្នុងវង់ក្រចកៈ បម្រែបម្រួលធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន)

▪ កំពង់ផែភ្នំពេញ:-១៤,៩% (-១៣,៤%)	▪ កំពង់ផែកំពង់សោម:+១៥,៥% (+១,២%)

➢ការចុះបញ្ជី និងចរាចរណ៍

តារាង៤.៧.ការចុះបញ្ជីម៉ូតូ រថយន្ត និងគ្រោះថ្នាក់ចរាចរណ៍

ប្រភេទ	ចំនួន – ត្រីមាសទី៣ ២០២០	ចំនួន–ត្រីមាសទី២ ២០២០	ចំនួន–ត្រីមាសទី៣ ២០១៩
ចំនួនម៉ូតូបានចុះបញ្ជី (ពាន់គ្រឿង)	៧០,៣	៧៩,៣	១១៨,៨
ចំនួនរថយន្តគ្រប់ប្រភេទបានចុះបញ្ជី(ពាន់គ្រឿង)	១៩,៩	២០,៣	២៨,៥
ចំនួនគ្រោះថ្នាក់ចរាចរណ៍ (លើក)	៨១១	៧០៣	៩៨៦

➢ប្រៃសណីយ៍និងទូរគមនាគមន៍

ប្រភេទ	ចំនួន	%Δ ធៀបនឹងត្រីមាសមុន	%Δធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន
បញ្ញើក្នុងប្រទេស(ពាន់កញ្ចប់)	២៤,១	-១៨,៥%	-៦៤,២%
ក្នុងនោះទទួល	៧,១	-២០,៣%	-១៥,៦%
បញ្ញើក្រៅប្រទេស(ពាន់កញ្ចប់)	៥០,១	+៥៦,៣%	-៧៩,១%
ក្នុងនោះទទួល	៣៨,៦	+២០,៣%	-៧៤,២%
សន្ទនាទូរសព្ទក្នុងប្រទេស(ពាន់នាទី)	២ ៨២៥,៨	-៧,៩%	-២៩,០%
ក្នុងនោះហៅចូល	១ ១៨៨,៦	-៦,៤%	-១៩,៤%
សន្ទនាទូរសព្ទក្រៅប្រទេស(ពាន់នាទី)	៨ ៨៤៨,៣	+៣,៨%	-៣៩,៥%
ក្នុងនោះហៅចូល	៨ ៦៥០,៦	+៣,១%	-៤០,០%

➢ **ការធ្វើដំណើរតាមផ្លូវអាកាស វប្បធម៌ និងទេសចរណ៍**

តារាង៤.៨.អ្នកដំណើរតាមផ្លូវអាកាស វប្បធម៌ និងទេសចរណ៍

ប្រភេទ	*ចំនួន(ពាន់នាក់)*	*%Δ ធៀបនឹង ត្រីមាសមុន*	*%Δធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន*
ភ្ញៀវអន្តរជាតិចូលទស្សនាសារមន្ទីរជាតិ	១,៤	+៣៩១,៥%	-៩៥,៥%
ភ្ញៀវទេសចរបរទេសទិញប័ណ្ណទស្សនាអង្គរ	៨,៤	+១០១,១%	-៩៨,០%
ភ្ញៀវទេសចរចូលទស្សនា រមណីយដ្ឋានព្រះវិហារ	៥៧,០	+២៣០,៨%	+១៩៥,៤%
អ្នកដំណើរតាមផ្លូវអាកាស (ក្នុងស្រុក)	២,៧	+១០៩,៦%	-៩៩,១%
អ្នកដំណើរតាមផ្លូវអាកាស (អន្តរជាតិ)	១០០,៧	+៦០,៩%	-៩៦,០%
ចំនួនទេសចរជាតិចេញក្រៅប្រទេស	៦,៣	+១២៤,៩%	-៩៨,៨%
ចំនួនទេសចរអន្តរជាតិមកព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា	៦៤,៩	+១៣៥,០%	-៩៥,៦%
✓ តាមផ្លូវអាកាស	៣៦,៣	+៨៩,១%	-៩៦,៥%
✓ តាមផ្លូវគោក និងទឹក	២៨,៥	+២៤០,១%	-៩៣,៥%

៥. ស្ថានភាពជញ្ជីងពាណិជ្ជកម្ម

➡ពីប្រភពអគ្គនាយកដ្ឋានគយនិងរដ្ឋាករ **ការនាំចូល**នាត្រីមាសទី៣ ឆ្នាំ២០២០ មានចំនួន ១៧ ៩២៧,៦ ប៊ីលានរៀល (ស្មើនឹង ៤ ៤៨១,៩ លានដុល្លារ ស.រ.អា.) កើនឡើង៣,៧% ធៀបនឹងត្រីមាសមុនប៉ុន្តែ ថយចុះ១៤,១%ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុនក្នុងនោះ៖

តារាង៥.១.បម្រែបម្រួលនៃការនាំចូលមុខទំនិញមួយចំនួន

ទំនិញ	%Δធៀបនឹងត្រីមាសមុន	%Δធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន	ទំនិញ	%Δធៀបនឹងត្រីមាសមុន	%Δធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន
ប្រេងសាំង	+២,៥%	+៦,១%	រថយន្តសរុប (ប៊ី.ល.រ)	-០,៥%	-៤៩,២%
ប្រេងម៉ាស៊ូត	+១,៦%	+៨,៤%	រថយន្តសរុប (គ្រឿង)	+៦,១%	-៥៣,៩%
ឧស្ម័ន	+១៥,២%	-១៦,៦%	ត្រាក់ទ័រនិងគោយន្ត	-៣៣,៤%	-៣៤,២%
អគ្គិសនីនាំចូលដោយ EDC	-៥១,៣%	+៣៩,៩%	ម៉ូតូ (គ្រឿង)		
ដែកសំណង់	+១២៩,៥%	+៣៤,១%	អង្ករ	+២១២៤%	-២១,៣%
ស៊ីម៉ង់ត៍	-៤៥,៦%	-៧៣,៣%	ផ្លែឈើនិងបន្លែ	+៧៧,៤%	+៨៦,៩%
គ្រឿងអេឡិចត្រូនិក			ថ្នាំកសិកម្ម	+៣១៧,៨%	+៥៥២,៥%
			នាំចូលក្នុងក្របខណ្ឌច្បាប់	+១៨,៤%	-៦,៥%

➡**ការនាំចេញ** ត្រីមាសទី៣ឆ្នាំ២០២០ មានចំនួន **២២ ៩៤៩,៦**ប៊ីលានរៀល ស្មើនឹង **៥ ៧៣៧,៤**លានដុល្លារ ស.រ.អា. (**១២៨,០%** នៃការនាំចូល)កើនឡើង៣៤,៦% ធៀបនឹងត្រីមាសមុននិង កើនឡើង២៤,៩% ធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន។

តារាង៥.២.បម្រែបម្រួលនៃការនាំចេញមុខទំនិញមួយចំនួន

ទំនិញ	*%Δធៀបនឹងត្រីមាសមុន*	*%Δធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន*	*ទំនិញ*	*%Δធៀបនឹងត្រីមាសមុន*	*%Δធៀបនឹងត្រីមាសដូចគ្នាឆ្នាំមុន*
ផលិតផលឈើកែច្នៃ	+១៥៨,៤%	+១១៤,១%	ផលិតផលនេសាទ	+៦,៧%	+២៧,៨%
វាយនភណ្ឌនិងស្បែកជើង	+៤៧,១%	-១០,៧%	កៅស៊ូ	+៩១,២%	+៥៤,៤%
អង្ករ	-៤៦,៤%	-២៥,០%			

១- លក្ខខណ្ឌទ្រទ្រង់សេដ្ឋកិច្ចជប៉ុន

ឆ្នាំ១៨៦៨...! គឺជាឆ្នាំដែលព្រះចៅអធិរាជ មូជីហ៊ីតូ(Mutquihito) បានដណ្តើមយកអំណាចពីពួកសូងុន (Chogoun)ជាឆ្នាំដែលព្រះអង្គប្រកាសលុបរបបសក្តិភូមិហើយជាឆ្នាំដែលប្រទេសជប៉ុនត្រូវបានបើកចំហទ្វារយ៉ាងធំ ទទួលឥទ្ធិពលពីអឺរ៉ុប។ នេះជាទំព័រប្រវត្តិសាស្ត្រថ្មី ជាបដិវត្តន៍មួយសម្រាប់ជនជាតិមួយនៅទ្វីបអាស៊ី។

គួរជ្រាបថា មុនសម័យបដិវត្តនេះ ប្រទេសជប៉ុនឋិតនៅនៅក្រោមអំណាចរបស់មីខាដូ(Mikado) គឺព្រះចៅអធិរាជដែលជនជាតិជប៉ុនចាត់ទុកជាតំណាងអាទិភាពនៅលើផែនដីនេះ។ក៏ប៉ុន្តែជំនាន់ក្រោយមកទៀតអភិជនជប៉ុនម្នាក់បានទទួលលប់ចោលឋានន្តរសក្តិជាសូងុនគឺមេទ័ពហើយបានដណ្តើមយកអំណាចទាំងអស់ពីព្រះចៅអធិរាជមកកាន់កាប់បន្ទាប់ពីសូងុន មានពួកដៃមីយ៉ូ(Daimios) ជាស្តេចក្រាញ់ ដែលមានអំណាចត្រួតត្រាលើតំបន់នានាក្នុងប្រទេសជប៉ុន ដោយប្រើពួកសាមូរ៉ៃ(Samourais) ជាអ្នកការពារ។

រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ប្រទេសជប៉ុនក្លាយទៅជាមហាអំណាចសេដ្ឋកិច្ចលេខ៣ ក្រោយសហរដ្ឋ-អាមេរិកនិងចិន មានលក្ខខណ្ឌលប់ចោលជាច្រើនជាភស្តុតាងបញ្ជាក់នូវសន្ទុះដ៏ខ្លាំងក្លាក្នុងវិស័យសេដ្ឋកិច្ចនៃប្រទេសជប៉ុននេះ។

១-លក្ខខណ្ឌប្រវត្តិសាស្ត្រ

ក្នុងដំណើរដំបូងនៃការបដិវត្តន៍ ប្រទេសជប៉ុនបានបញ្ចូលលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ បង្កើតច្បាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញតាមបែបប្រទេសព្រូស(Prusse) ប្រកាសសមភាពដល់ប្រជាពលរដ្ឋ បញ្ចូលកាតព្វកិច្ចសិក្សាក្នុងបឋមភូមិ រៀបចំកងទ័ពជើងទឹក ជើងគោក រៀបចំតុលាការ រៀបចំសេដ្ឋកិច្ច មានឧស្សាហកម្មជាដើម...។ល។ ក្នុងរយៈពេលដ៏ខ្លី ប្រទេសនេះក៏ក្លាយទៅជាមហាអំណាចមានការរីកចម្រើនលុតលាស់ទាន់ប្រទេសទាំងឡាយនៅទ្វីបអឺរ៉ុប។

១-១-កត្តាខាងប្រជាជននិងសេដ្ឋកិច្ច

កត្តាដែលនាំឱ្យសម័យមីអ៊ីយិ ទទួលនូវជោគជ័យនោះ គឺចំនួនប្រជាជនដែលបានកើតឡើងយ៉ាងឆាប់រហ័ស គឺពី៣៤លាន(១៨៧០) ទៅដល់៤៦លាន(១៩០៤)។ ក្រៅពីនេះ ក្នុងការស្តាបនាសេដ្ឋកិច្ចឱ្យមានសន្ទុះដ៏ខ្លាំងក្លា អាស្រ័យដោយរដ្ឋផ្ទេរគ្រឹះស្ថានឧស្សាហកម្មនានា ចាប់តាំងពីឆ្នាំ១៨៨០ឱ្យទៅគ្រួសារក្រុមហ៊ុនសំខាន់ៗក្នុងប្រទេសដូចតទៅ៖

-សហគ្រាស មិតជីអ៊ុ(Mitseui) ដែលនៅដើមសម័យមីអ៊ីយិជាធនាគារសម្រាប់អធិរាជជប៉ុន សម្រាប់ប្តូរក្រដាសប្រាក់ជំនាន់ដើម មកជាក្រដាសប្រាក់ថ្មី។ នៅពេលដែលរដ្ឋាភិបាលបានប្រគល់សហគ្រាសខ្លះមកឱ្យដឹកនាំក្រុមហ៊ុន មីតជីអ៊ី ក៏បានយករោងចក្រធ្វើសូត្រ ធ្វើអំបោះ ប្រដាប់ធ្វើអគ្គិសនី និងធ្វើក្រដាស។

-សហគ្រាសមីតជីប៊ីស៊ី ដែលបានកាន់កាប់ខាងនាវាចរណ៍ក្នុងឆ្នាំ១៨៧៥ និងខាងធនាគារដែរក្នុងឆ្នាំ១៨៩០។ ក្រុមហ៊ុននេះបានទទួលពីរដ្ឋនូវសហគ្រាសជាច្រើន ដូចជា អណ្តូងរ៉ែ សំណង់នាវា និងការធានារ៉ាប់រង។ ក្នុងឆ្នាំ១៨៨៩ គេបានទិញដីមួយកន្លែងជាបឹងបួរទំហំ៤០០.០០០ម² ចំពីមុខវាំងអធិរាជជប៉ុន ដែលគេមិនត្រូវការសោះនោះ។ ដីនេះសព្វថ្ងៃក្លាយទៅជាមជ្ឈមណ្ឌលនៃទីក្រុងតូក្យូ។

-សហគ្រាស ស៊ូមីតូម៉ូ Sumitomo ដែលពីដើមគ្រាន់តែជាអ្នកប្រកបអាជីវកម្មខាងសិប្បកម្មប៉ុណ្ណោះ។ ឆ្នាំ១៨៨៥ គេបានបង្កើតធនាគារមួយនៅអូសាកា Osaka ហើយបានទទួលកាន់កាប់ផ្នែកឧស្សាហកម្មខ្លះដែរ។

សហគ្រាសឯកជនទាំងនេះ រួមបញ្ចូលមកឱ្យឈ្មោះហៅថា សៃបាត់ជុ (Zaibatsus) មាននាទីសំខាន់ណាស់ក្នុងការត្រួតត្រាដំណើរនៃសេដ្ឋកិច្ចរបស់ប្រទេស។ក្នុងឆ្នាំ១៩៤០សហគ្រាសឯកជនទាំងនេះបានត្រួត

គ្រាសេដ្ឋកិច្ចជប៉ុនចំនួន ៦០% ដែលនាំប្រទេសទៅរកសង្គ្រាមវាតទីទឹកដីនេះឯង។

១-២-នយោបាយអាណានិគម

លុះបានចម្រើនខ្លាំងក្លាហើយជប៉ុនក៏បានអនុវត្តនយោបាយវាតទីទឹកដីដូចជាមហាអំណាចអាណានិគមនៅទ្វីបអឺរ៉ុបដែរ។

-នៅឆ្នាំ១៨៩៤-៩៥ជប៉ុនបានច្បាំងនឹងចិន ដើម្បីដណ្តើមយកប្រទេសកូរ៉េ។ ជ័យជំនះក្នុងសង្គ្រាមនេះបានអនុញ្ញាតជប៉ុនឱ្យដណ្តើមយកកោះតៃវ៉ាន់(Formose) កោះប៉េស្កាដ័រពីប្រទេសចិនថែមទៀត។

-នៅឆ្នាំ១៩០៤-០៥ ជប៉ុនបានធ្វើសង្គ្រាមជាមួយនឹងប្រទេសរុស្ស៊ីប្រកបដោយជោគជ័យទៀត។ តាមសន្ធិសញ្ញាមួយនៅ ផតស្មៅ Port Smouth ប្រទេសរុស្ស៊ីត្រូវថយចេញពីម៉ាន់ជូរី Mandchourie ហើយជប៉ុនត្រូវបានតំបន់លាវទុង Liao Tong ដោយមានកំពង់ផែអាធួ Arthur ផង ព្រមទាំងបានតំបន់សាខាលីន Sakha line ភាគខាងត្បូងថែមទៀត។

-នៅឆ្នាំ១៩១០ និងសម័យក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី១ ជប៉ុនបានភ្ជាប់យកប្រទេសកូរ៉េនិងដែនដីសម្បទាន អាល្លឺម៉ង់ នៅចុងបូព៌ាជាច្រើន ដូចជា គាវចូវ កម្រងកោះម៉ារីយ៉ាន ការូលីន និងម៉ាកសាល។

-នៅឆ្នាំ១៩៣២ ប្រទេសជប៉ុនបានតាំងអាណាព្យាបាលរបស់ខ្លួនលើអាណាខេត្តម៉ាន់ជូរីដែលគេឱ្យឈ្មោះថា ម៉ានជូកូ ហើយដែលជាតំបន់មួយសំបូរទៅដោយដីមានជីជាតិនិងអណ្តូងរ៉ែផ្សេងៗជាច្រើន។ ក្នុងសង្គ្រាមពិភពលោកលើកទី២ គឺនៅថ្ងៃទី៧ ធ្នូ ១៩៤១ កងទ័ពជប៉ុនវាយលុកកំពង់ផែ Pear Habour ហើយមួយឆ្នាំក្រោយមកបានទន្ទ្រានរហូតដល់ឆ្នេរសមុទ្រចិន មហាសមុទ្រប៉ាស៊ីហ្វិក មហាសមុទ្រឥណ្ឌាទៀតផង... ប៉ុន្តែនៅថ្ងៃទី២កញ្ញា១៩៤៥ប្រទេសនេះបានខាតបង់ដែនដីទាំងនេះវិញហើយព្រមចុះចាញ់ក្នុងសង្គ្រាមដោយគ្មានលក្ខខណ្ឌផង។

១-៣-កាកសាងឡើងវិញក្រោយសង្គ្រាម

ក្រោយសង្គ្រាមរលត់នៅប្រទេសជប៉ុនបានបាត់បង់នូវដែនដីខាងក្រៅទាំងអស់ដែលជាប្រភពនៃធនធានអាហារនិងវត្ថុធាតុដើម មករួមនៅត្រឹមតែកោះបួន គឺកោះហុងដូ(Hondo) កោះហុកកៃដូ(Hokkaido) កោះគ្យូស៊ូ(Kuzshu) និងកោះស៊ីកុក(Sikok) កោះអូគីណាវ៉ា (Okinava) នៅជារបស់ជប៉ុនដដែល តែត្រូវអាមេរិកាំងយកទៅធ្វើជាមូលដ្ឋានសឹក តាមគោលការណ៍រហូតដល់ឆ្នាំ១៩៧២។ ក្រៅពីនេះសង្គ្រាមបានធ្វើឱ្យទាហានស្លាប់ ១,៥លាននាក់ និងស៊ីវិលស្លាប់ ៦៩០.០០០នាក់ ឧស្សាហកម្មនិងរោងចក្រថាមពល ៣០% រោងចក្រចម្រាញ់ប្រេង ៥៨% និងកប៉ាល់ម៉ារីន ៨០% បានត្រូវខូចខ្ទេចខ្ទី រីឯទីក្រុងចំនួន៤០%ក៏ត្រូវបំផ្លាញដោយសារទម្លាក់គ្រាប់បែកដែរ ពិសេសគឺក្រុងហ៊ីរ៉ូស៊ីម៉ា(Hiroshima) និងក្រុងណាហ្គាសាគី(NagasaKi) ដោយគ្រាប់បែកបរមាណូចំនួនពីរគ្រាប់។

ចាប់តាំងពីខែសីហា១៩៤៥ រហូតដល់ឆ្នាំ១៩៥០ ប្រទេសជប៉ុនត្រូវស្ថិតនៅក្រោមកិច្ចត្រួតត្រារបស់កងទ័ពអាមេរិកាំង។រដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីមួយបែបអាមេរិកាំងត្រូវប្រកាសឡើងនៅថ្ងៃនៅថ្ងៃទី០៣កញ្ញា១៩៤៦ដែលធ្វើប្រទេសជប៉ុនឱ្យទៅជារដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យសភា ឯព្រះចៅអធិរាជគ្រាន់តែនិមិត្តរូបនៃរដ្ឋ និងឯករាជ្យជាតិប៉ុណ្ណោះ។ សហគ្រាសធំសៃបាត់ជុ ត្រូវបានបញ្ឈប់សកម្មភាព។ មានបង្កើតគោលការណ៍កែទម្រង់ក្នុងវិស័យកសិកម្មដែរ។ ពួកធនាគារអាមេរិកាំងនៅស៊ីកាហ្គោ(Chicago) បានចេញមកជួយរៀបចំឱ្យប្រសើរឡើងវិញក្នុងបញ្ហាវិបត្តិហិរញ្ញវត្ថុ និងវិបត្តិបោះពុម្ពក្រដាសប្រាក់ច្រើនហួសហេតុ(Inflation)។

ក្រោយថ្ងៃទី៨ សីហា ១៩៥១ ប្រទេសជប៉ុនបានទទួលឯករាជ្យពេញលេញ។ ចាប់ពីពេលនោះមកសកម្មភាពខាងសេដ្ឋកិច្ចក៏ចាប់មានសន្ទុះឡើងវិញប្រកបដោយលទ្ធផលជាក់ស្តែង។គេបានអនុវត្តនយោបាយថ្មីចំពោះប្រទេសចិនដីគោក។ សហរដ្ឋអាមេរិកបានបញ្ឈប់ឱ្យសងការជួសជុល បន្ធូរច្បាប់ប្រឆាំងនឹងត្រឹស(Trust) ព្រមទាំងឱ្យជប៉ុនខ្ចីប្រាក់សម្រាប់ជួសជុលកសាងឡើងវិញផង។

សង្គ្រាមនៅកូរ៉េឆ្នាំ១៩៥៣ ពិសេសថ្មីៗនេះសង្គ្រាមនៅឥណ្ឌូចិនពីឆ្នាំ១៩៥៥ បានជំរុញឱ្យអាមេរិកាំងយកជប៉ុនជាមូលដ្ឋានជួរមុខគេដោយបានឧបត្ថម្ភឱ្យកសាងឧស្សាហកម្មសម្រាប់ជួសជុលសម្ភារៈខូចខាតក្នុងសង្គ្រាម។ ដូចនេះឧស្សាហកម្មក៏ចាប់ផ្តើមងើបឡើងវិញហើយសហគ្រាសសៃបាត់ជុក៏ចាប់មានសកម្មភាពឡើងវិញដែរ ដោយសហរដ្ឋអាមេរិកបានទាំងទទួលផ្តល់ប្រាក់ចំនួន ១០០លានដុល្លារក្នុងមួយឆ្នាំៗផង។

ដូចនេះដំណើរដ៏ប្រសើរបានរកឃើញហើយ ប៉ុន្តែប្រទេសជប៉ុនបានជួបប្រទះនឹងលក្ខខណ្ឌធម្មជាតិដ៏លំបាកមិនសូវសមស្រប(Défavorable) ឡើយ។

២-លក្ខខណ្ឌធម្មជាតិ

ប្រទេសជប៉ុនជាប្រទេសតូច(៣៨០.០០០គម២) ធំជាងប្រទេសខ្មែរពីរដង ប្រកបដោយភ្នំ និងភ្នំភ្លើងជាច្រើន ហើយមានប្រជាជនរស់នៅចំនួន១០៣លាននាក់ច្រើនជាងប្រទេសខ្មែរ១២ដង។ផ្ទៃដីមានទំហំតូចនៅចំពោះចំនួនប្រជាជនដ៏ច្រើនយ៉ាងនេះ ជាហេតុធ្វើឱ្យបញ្ហាចិញ្ចឹមជីវិតកាន់តែចោទខ្លាំងឡើងៗ។

២-១-បញ្ហាកសិកម្ម

-បញ្ហានេះស្ថិតនៅលើផ្ទៃដីដែលដាំដំណាំបានចំនួនតិចគឺ ១៤,៨% នៃផ្ទៃដីទាំងអស់ ក្រៅពីនេះមានព្រៃឈើចំនួន៦៧,៥%វាលស្មៅសម្រាប់ចិញ្ចឹមសត្វចំនួន៣,៦%រីឯផ្ទៃដីដែលមិនអាចដាំដំណាំបាននោះមានចំនួន ១៣,៨%នៃផ្ទៃដីទាំងអស់។

ដោយចំនួនផ្ទៃក្រឡាដីដាំដំណាំមានចំនួនតិចបែបនេះហើយបានជាកម្មសិទ្ធិដីនៃគ្រួសារជប៉ុនបែងចែកគ្នាជាផ្នែកតូចៗដ៏ច្រើនលើសលប់។ កម្មសិទ្ធិដែលមានតិចជាង ០,៥ហិកតា មានចំនួនទៅដល់ ៣៦,៣% ពី០,៥ទៅ១ហិកតាមានចំនួន ៣០,៣% និងពី១ហិកតាទៅ២ហិកតាមានចំនួន ២៥,៤%។ ដើម្បីបង្កើនចំនួនដីដាំដំណាំជនជាតិជប៉ុនបានសាកល្បងទន្ទ្រានដីទៅក្នុងទឹកដូចជានៅច្រកសមុទ្រតូចៗឬទៅលើភ្នំទាបៗបង្កើតជាថ្នាក់ៗ(៣០០.០០០ហិកតាក្នុងឆ្នាំ១៩៦៦)។ការបាចទឹកបញ្ចូលស្រែបានអនុវត្តតាំងពីមជ្ឈឹមសម័យហើយសព្វថ្ងៃនេះផ្ទៃដីចំនួន ៥០% នៃផ្ទៃដីដាំដំណាំសុទ្ធតែត្រូវប្រើដោយវិធីបាចទឹកនេះ។ ដើម្បីថែរក្សាដី ដូចជាការថែទាំសួនច្បារដូច្នោះដែរនោះ កសិករជប៉ុនប្រើម៉ាស៊ីនដាំដំណាំ(Monocuteurs) តូចៗជាច្រើន (៣លានគ្រឿង) ហើយប្រើប្រាស់គីមីច្រើនបំផុត គឺលេខ២ក្នុងពិភពលោក ក្រោយប្រទេសប៉េអ៊ីបា Pays Bas (១៩៦៧)។ ដូចនេះហើយបានជាអ្នកស្រែជប៉ុនអាចយកផលស្រូវបាន ២ដងក្នុងមួយឆ្នាំគឺ ពី៤ឬ៥តោនក្នុង១ហិកតា។

ប៉ុន្តែការប្រកបកសិកម្មបែបខាងលើនេះ អាចធ្វើឱ្យដីខ្សោយច្រើនកន្លែងយ៉ាងឆាប់រហ័ស។ ម្យ៉ាងទៀតមានកត្តាមួយចំនួនទៀតដែលជាចំណោទចំពោះជនបទជប៉ុននោះការលូតលាស់យ៉ាងខ្លាំងក្លាខាងឧស្សាហកម្មជាហេតុធ្វើឱ្យប្រជាជនសកម្មខាងកសិកម្មថយចុះពីចំនួន ៥៧% ក្នុងឆ្នាំ១៩៣៨ ទៅ១៩,៣%ក្នុងឆ្នាំ១៩៦៨។ រីឯប្រជាជនជនបទក៏មានចំនួនតិចដែរគឺមានចំនួន ២៩% នៃប្រជាជនទាំងអស់(១៩៦៨)។

លទ្ធផលឃើញថា ផលិតផលកសិកម្មមានស្រូវ(១៨,៨លានតោនក្នុងឆ្នាំ១៩៦៨ លេខ៤) ស្រូវសាឡីតែ(លេខ៤) ស្ករ ថ្នាំជក់ សូត្រ និងផលិតផលនេសាទ(៧,២លានតោន លេខ២) សុទ្ធតែត្រូវចាត់ថ្នាក់ដ៏ប្រសើរក្នុងពិភពលោក ប៉ុន្តែផលិតផលនេះ មិនអាចមានចំនួនគ្រប់គ្រាន់នឹងសេចក្តីត្រូវការនៃជនជាតិជប៉ុនឡើយដូចនេះហើយបានជាប្រទេសជប៉ុនត្រូវនាំចូលមកក្នុងប្រទេសនូវផលិតផលប្រភេទនេះជាច្រើន។

២-២-បញ្ហាធនធានក្រោមដី

-ប្រទេសជប៉ុនមិនសូវសំបូរធនធានធម្មជាតិក្រោមដីទេ។ ជប៉ុនមានត្បូងថ្មដែរ(៤៦,៤លានតោន ក្នុងឆ្នាំ១៩៦៩) ប៉ុន្តែពិបាកជីកយក ហើយគុណភាពពុំសូវល្អប៉ុន្មាន រីឯត្បូងថ្មកុក(Charbon à Coke) សម្រាប់ប្រើក្នុងការស្លដែកនោះ ត្រូវប្រទេសជប៉ុនទិញយកពីសហរដ្ឋអាមេរិកចំនួន៣៥លានតោន។ ប្រេងកាតក៏ខ្វះច្រើនណាស់ដែរ(៨០០.០០០តោន)ត្រូវទិញមកពីប្រទេសក្រៅចំនួន១៤១,៥លានតោន។ ធនធានដែករិតតែមានចំនួនតិចណាស់ទៅទៀតដែលត្រូវឱ្យជប៉ុនទិញរ៉ែដែក កម្ទេចដែកពីបរទេសចំនួន៩០%នៃសេចក្តីត្រូវការទាំង

អស់។ ម៉ង់កាណែ(Monganèse) ត្រូវនាំចូលពីប្រទេសឥណ្ឌានិងសហភាពសូវៀតចំនួន៣៦១.០០០តោន។ ក្រៅពីនេះមានស្ពាន់ធរ(១,៩លានតោនក្នុងឆ្នាំ១៩៦៧) និងអគ្គិសនី(២៦៥.០០០លានKmh លេខ៣ ក្នុងនោះមានចំនួន៦៩,៧% បានមកពីវារីអគ្គិសនី) ដែលអាចផ្គត់ផ្គង់សម្រាប់សេចក្ដីត្រូវការក្នុងស្រុកបាន។

២-២-បញ្ហាប្រជាគណាន៍(Problème démographique)

-បញ្ហាប្រជាគណាន៍ចោទខ្លាំងបំផុតនៅប្រទេសជប៉ុន ព្រោះប្រជាជនកើនចំនួនច្រើនរហ័សពេក ចាប់ពីចុងសតវត្សទី១៩មក។ ប៉ុន្តែសព្វថ្ងៃមានច្បាប់មួយ ថ្ងៃទី១៣ កក្កដា ១៩៤៨ បានកម្រិតចំនួនកំណើនកូនក្មេងធ្វើឱ្យអត្រាកំណើនប្រជាជនថយចុះមកនៅត្រឹមចំនួន១២ឬ១៣ភាគពាន់។

ក្នុងបណ្ដាប្រជាជនទាំងមូល ប្រជាជនក្រុងកើនឡើងច្រើនជាងគេ(ប្រជាជនក្រុងមានចំនួន៧០%នៃប្រជាជនទាំងអស់ក្នុងឆ្នាំ១៩៦៩)។ ក្នុងចំណោមមនុស្ស១០៣លាននាក់ មានពាក់កណ្ដាលរស់នៅលើផ្ទៃដីតែ១,៣%នៃផ្ទៃដីទាំងអស់ពិសេសនៅតំបន់ឆ្នេរសមុទ្រពីតូក្យូទៅអូសាកាចម្ងាយតែ៦០០គ.មប៉ុណ្ណោះ។ទីក្រុងធំៗនៅក្នុងតំបន់នោះមានចំនួនមនុស្សលើសពី១លាននាក់ ដូចជាទីក្រុងតូក្យូ(១១លាន) យូកូហាម៉ា(១,៩លាន) ណាហ្គូយ៉ា(១,៩៥លាន) ក្យូតូ(១,៤លាន) កូបេ(១,២លាន) និងអូសាកា(២,២លាន)។

ក្នុងឆ្នាំ១៩៦៨ប្រជាជនសកម្មនៃប្រទេសជប៉ុនមានចំនួន១៩,៥%ក្នុងមណ្ឌលទី១(កសិកម្ម-នេសាទ) ៣៣,៦% ក្នុងមណ្ឌលទី២(រ៉ែ-ឧស្សាហកម្ម) និង៤៦% ក្នុងមណ្ឌលទី៣(ពាណិជ្ជកម្មនិងអ្នករដ្ឋការ)។

រួមសេចក្ដីមក លក្ខខណ្ឌធម្មជាតិមិនសូវប្រកប(défavorable) ក្នុងការទ្រទ្រង់សេដ្ឋកិច្ចជាតិទេ។ តែទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយបច្ចុប្បន្ននេះប្រទេសជប៉ុនក្លាយទៅជាមហាអំណាចពិភពលោកលេខ៣ទៅហើយ។ ប្រការនេះកើតឡើងអាស្រ័យលក្ខខណ្ឌផ្សេងៗទៀតពោលគឺក្រុមហ៊ុនឯកជនដ៏ខ្លាំងពូកែលក្ខណៈមនុស្សជប៉ុនស្វាហាប់ និងបច្ចេកវិទ្យាដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់នោះឯង។

៣-លក្ខខណ្ឌជោគជ័យនៃសេដ្ឋកិច្ចជប៉ុន

សម្ទុះនៃសេដ្ឋកិច្ចជប៉ុនស្ថិតនៅលើគំនិតខួរក្បាលនៃជនជាតិជប៉ុននេះតែម្ដងដោយបានដឹកនាំនយោបាយសេដ្ឋកិច្ចមួយដ៏ច្បាស់លាស់ប្រកបដោយបច្ចេកវិទ្យាខ្ពស់បំផុត។

៣-១-ក្រុមហ៊ុនឯកជនដ៏ខ្លាំងពូកែ

-ក្នុងការដឹកនាំសេដ្ឋកិច្ច រដ្ឋបានចូលធ្វើអន្តរាគមដែរ តែមានលក្ខណៈទន់ភ្លន់ច្រើន។ ដង្ហើមរបស់សេដ្ឋកិច្ចពិតប្រាកដ គឺស្ថិតនៅលើកណ្ដាប់ដៃតែក្រុមហ៊ុនគ្រួសារជប៉ុន៤ឬ៥នាក់ប៉ុណ្ណោះ ប៉ុន្តែមានការប្រមូលផ្ដុំគ្នារវាងរដ្ឋ ធនាគារនិងក្រុមហ៊ុនសៃបាត់ជុយ៉ាងជិតស្និទ្ធដែរ។

ក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី២បន្តិចផ្សារហិរញ្ញវត្ថុបានត្រូវរប៉ាត់រប៉ាយអស់គ្មានសល់។នៅចំពោះមុខការអត្តខាត់ខាងដើមទុនបែបនេះ(Pénurie Capitaux) សហគ្រាសទាំងឡាយបានពឹងផ្អែកលើធនាគារវិញព្រោះធនាគារនេះជាអ្នកបើកឱ្យខ្ចីប្រាក់ប៉ុន្តែដើម្បីរត់តាមឱ្យទាន់ការលូតលាស់ខាងសេដ្ឋកិច្ចធនាគារទាំងឡាយបានពឹងទៅលើរដ្ឋជាធំដែរ។ ដូចនេះហើយបានជាគេឃើញមានដើម្បីទុនឧស្សាហកម្មចំនួន៨០% បានមកពីធនាគារទាំងអស់។ គឺក្នុងការរៀបចំបែបនេះហើយ បានជាគេបើកឱ្យសហគ្រាសសៃបាត់ជុកើតឡើងវិញ។

សហគ្រាសសៃបាត់ជុ មិនមែនជាត្រឹស(Trust) ឬកាតែល(Cartels)(១)ទេ។ តែជាការប្រមូលផ្ដុំនៃសហគ្រាសនានា ដោយមាននយោបាយតែមួយដូចគ្នា ហើយមានធនាគារផ្ទាល់ខ្លួនផង។ ក្នុងឆ្នាំ១៩៦៩ មានធនាគារបីនៅប្រទេសជប៉ុន សំខាន់ៗដែលបានជាប់លេខប្រសើរក្នុងបណ្ដាធនាគារពិភពលោកទាំងឡាយដូចជាធនាគារ Fuji លេខ១០ Sumimoto លេខ១១ និង Mitsubishi លេខ១៧ រីឯBourse នៅតូក្យូបានជាប់លេខមួយក្នុងពិភពលោកដែរ។ប្រទេសជប៉ុនធ្វើវិនិយោគនៅបរទេសច្រើនជាងបរទេសធ្វើវិនិយោគក្នុងប្រទេសខ្លួន។ចំពោះសហរដ្ឋអាមេរិកមានដើមទុនធ្វើវិនិយោគសម្រាប់ឧស្សាហកម្មនៅប្រទេសជប៉ុនតែ២%(១៩៦៩) ទេ ដូចនេះជប៉ុនបានខិតខំបន្ថយចំនួនវិនិយោគបរទេសជាច្រើន។

៣-២-មនុស្សជប៉ុន

-ក្រុមកម្មករជប៉ុនមានចំនួនច្រើនជាអ្នកព្យាយាមឧស្សាហ៍ធ្វើការបំផុតហើយពុំសូវទាមទារប្រាក់បៀវត្ស ច្រើនប៉ុន្មានទេ។ គេសង្កេតឃើញមិនសូវមានកម្មករទាំងនោះសុំច្បាប់ឈប់លំហែ ជាហេតុបណ្តាលឱ្យកើន ផលិតផលជាតិដល់ទៅ៨%ក្នុងមួយឆ្នាំ។ សហជីពកម្មករក៏បានបង្កើតឡើងក្នុងរង្វង់សហគ្រាស ដើម្បីការពារ ផលប្រយោជន៍កម្មករ ជាហេតុមិនសូវមានទំនាស់រវាងកម្មករនិងម្ចាស់រោងចក្រប៉ុន្មានទេ។

ជនជាតិជប៉ុនច្រើនមានគំនិតសន្សំ(esprit d'épargne) អ្នកធ្វើការ(Salarié) ជប៉ុនដាក់ប្រាក់សន្សំ ចំនួន២០%នៃផលទុនរបស់គេក្នុងធនាគារក្រោយពីបានបង់ពន្ធជូនរដ្ឋការមក។ប្រាក់សន្សំទាំងនេះនឹងចូលទៅ ក្នុងចលនាវិលវង់នៃសេដ្ឋកិច្ចដែរ។ចំនួនអ្នករដ្ឋការតិចណាស់គឺគេកម្រិតត្រឹមតែ១,៣លាននាក់ដោយគិតទាំង ទាហានផង។មនុស្សជប៉ុនដឹកនាំការខំប្រឹងប្រែងរបស់ខ្លួនទៅលើការលូតលាស់ខាងសេដ្ឋកិច្ចជានិច្ចហើយនិង ចង់បង្ហាញពិភពលោកថាប្រទេសជប៉ុនអាចទៅជាមហាអំណាចពិភពលោកបានដោយមិនបាច់មានគ្រាប់បែក បរមាណូ។

ការសិក្សារៀនសូត្រនៃប្រជាពលរដ្ឋនីមួយៗមានកម្រិតខ្ពស់ណាស់។អត្រាចំនួនមនុស្សចេះអក្សរមាន ដល់ទៅ៩៨%។ ក្នុងឆ្នាំ១៩៦៧ មានកូនក្មេងដល់អាយុ១៧ឆ្នាំចំនួន៧០% បានចូលរៀនក្នុងសាលា ហើយ និង១៦%បានសិក្សាក្នុងសាលាជាន់ខ្ពស់។ ដូច្នោះហើយបានជាអ្នកធ្វើការជាតិជប៉ុនមានវិជ្ជាសម្បត្តិខ្ពស់។ ចំណែកទំនាក់ទំនងរវាងសហគ្រាសនិងសកលវិទ្យាល័យក៏មានលក្ខណៈជិតស្និទ្ធណាស់ដែរ។ក្នុងពេលថ្មីៗនេះ រដ្ឋាភិបាលបានបង្កើតមជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវវិទ្យាសាស្ត្រមួយនៅលើភ្នំស៊ូគូបា(Tsukuba) ចម្ងាយ៥០គ.ម ពីទីក្រុងតូក្យូ ដោយអាចទទួលបានមនុស្សចំនួន១៦០.០០០នាក់ ទៅសិក្សារៀនសូត្រ។ សារព័ត៌មានត្រូវគេ ទទួលស្គាល់ថា មានការលូត់លាស់ច្រើនណាស់ ក្នុងមួយថ្ងៃៗអាចចេញផ្សាយបានដល់ទៅ ៣០លានច្បាប់ គ្រាន់តែកាសែតអាសាហ៊ី(Asahi) តែឯងចេញក្នុងមួយថ្ងៃ១០លានច្បាប់ទៅហើយ។ ចំពោះទូរទស្សន៍វិញ គ្រួសារជប៉ុនចំនួន៩៥%មានទូរទស្សន៍ប្រើម្នាក់មួយៗ។

៤-បច្ចេកវិទ្យាជប៉ុន

-ក្នុងឆ្នាំ១៩៦៦ ជប៉ុនមានសហគ្រាសចំនួន៣.៦២២ ដែលកម្មករលើស៣០០នាក់ និងមានចំនួន ៤២លានដែលប្រើកម្មករតិចជាង៣០០នាក់ក្នុងចំនួននេះមាន៣០៤ជាសហគ្រាសប៉េកអឺរ៉ុប(សហរដ្ឋអាមេរិក មានចំនួនសហគ្រាស១៨៩នៅជប៉ុន)។ឧស្សាហកម្មជប៉ុនច្រើនប្រមូលផ្តុំតាមទីក្រុង ដូចជានៅតាមតំបន់ឆ្នេរ សមុទ្រពីតូក្យូទៅអូសាកាជាដើម(៨៦%នៃតម្លៃផលិតផលឧស្សាហកម្មទាំងអស់)បច្ចេកទេសក្នុងការផលិត វត្ថុប្រើប្រាស់មានគុណភាពហើយច្រើនបែបច្រើនយ៉ាង ថ្វីត្បិតតែជប៉ុនមិនសូវសំបូររ៉ែដែក ធ្យូងថ្ម ជាធម្មជាតិ ក៏ដោយ។

បច្ចេកទេសខ្ពស់ជាងគឺការផលិតដែកថែប ប្រើអុកស៊ីហ្សែន(acier à oxygène) ដែលជាប់លេខ១ក្នុង ពិភពលោក។ ក្នុងឆ្នាំ១៩៦៩ ជប៉ុនស្ថាបនាឡស្លដែកមួយធំជាងគេក្នុងពិភពលោកចំណុះ២.៩២៥ម៣។ រោងចក្រទាំងឡាយត្រូវប្រមូលផ្តុំគ្នាយ៉ាងមាំ(Fort concentration) ដែលក្រុមហ៊ុនជាច្រើនចូលប្រឡូកក្នុង ការផលិតដែកថែបនេះNipponKokauនិងSumimotoMetalIndustries។ឧស្សាហកម្មប្រភេទនេះច្រើនតាំងនៅ ជិតឆ្នេរសមុទ្រព្រោះស្រួលនាំចូលនូវរ៉ែនិងធ្យូងថ្មមកពីបរទេស។ផលិតផលដែកថែបកើនឡើងពីចំនួន៣២លាន (១៩៦០) ទៅ៨២,១លានតោន(១៩៦៩) លេខ៣ ក្នុងពិភពលោក ព្រមទាំងបាននាំចេញទៅបរទេសចំនួន ១៦លានតោនផង។

ក្នុងការស្ថាបនាកប៉ាល់បច្ចេកទេសរបស់ជប៉ុនក៏ខ្ពស់ណាស់ដែរព្រោះអាស្រ័យទៅដោយសនិទានកម្ម (Nationalisation) និងវិធីផលិតគំរូតែមួយ(Standardisation) ជាហេតុបណ្តាឱ្យតម្លៃដើមថោកច្រើន ណាស់។ជប៉ុនកំពុងស្ថាបនានាវាប្រេងកាតមួយចំណុះ៤៥៥.០០០តោនដែលត្រូវចេញឱ្យប្រើក្នុងឆ្នាំ១៩៧២។ ឧស្សាហកម្មនាវាសំខាន់ៗបីគឺ Ishihawajim Harima, Mitsubishi Heary Industrie និង Mitsui ដោយបាន ផលិតចំនួននាវាទាំងអស់ចំណុះ៨,២៨លានតោន ប្រមាណ៤៨%នៃផលិតកម្មពិភពលោក។

បើនិយាយពីការស្ថាបនារថយន្តវិញ ប្រទេសជប៉ុនបានជាប់លេខ២ នៅក្នុងពិភពលោកគឺចំនួន ៤.៦៧៤.០០០គ្រឿងក្នុងឆ្នាំ១៩៦៩។ ឧស្សាហកម្មរថយន្តប្រមូលផ្តុំគ្នា២ឬ៣ប៉ុណ្ណោះគឺក្រុមហ៊ុនToyota (៣៧,៩%)នៃផលិតកម្មទាំងអស់ Nissan (២៥,៣%) និងI.M.F(១៤,៥%)។ ចំនួនអ្នកប្រើប្រាស់រថយន្តឡើងខ្ពស់ដល់៤៣,២% ហើយការនាំចេញក៏ឡើងដល់១៨,៣%នៃផលិតផលដែរ(១៩៦៩) ជាហេតុធ្វើឱ្យប្រទេសក្រៅបារម្ភយ៉ាងខ្លាំងចំពោះសម្ពុះនៃរថយន្តជប៉ុននៅផ្សារបរទេស។ បើចាប់ពីទោចក្រក្រយានយន្ត (Honda) ត្រីចក្រក្រយានយន្តវិញជប៉ុនមានចំនួនច្រើនលើសលប់(លេខ១)។

បន្ថែមពីនេះ គឺបច្ចេកទេសផលិតគ្រឿងអគ្គិសនី និងអេឡិកត្រូនិក ដូចជា ទូរទស្សន៍មានពណ៌ (២,៥៥លានគ្រឿងក្នុងឆ្នាំ១៩៦៩) និងប្រដាប់Ordinateur(លេខ៣)។ មានក្រុមហ៊ុនធំៗបួនដែលមាននាទីក្នុងការផលិតគ្រឿងប្រដាប់ទាំងអស់នេះ ដូចជា Nippon Electric(៤៥%) Fujitaui(១៥%) Hitachi(១៤%) O.K.I.Electric Industry (៩%) ទីបំផុតគឺការស្ថាបនាផ្លូវគមនាគមន៍និងទីក្រុងដែលមានការប្រែប្រួលយ៉ាងឆាប់រហ័សពីមួយឆ្នាំទៅមួយឆ្នាំ។ ទីក្រុងធំៗពិសេសទីក្រុងតូក្យូត្រូវសង់ឡើងទៅលើអាកាសជាផ្ទះច្រើនជាន់ (gratte.ciel) ដោយប្រទេសជប៉ុនរកឃើញបច្ចេកទេសថ្មីក្នុងការស្ថាបនាសំណង់ការពារនឹងការរញ្ជួយដី (anti-sismique) និងស្ពានថ្នល់ធំៗសម្រាប់រថយន្ត(autoroutes aériennes)។ មិនតែប៉ុណ្ណោះ ទីក្រុងមានសង់បន្តទៅក្រោមដីទៀត ដោយប្រើផ្លូវម៉េត្រូ(métro) ជាច្រើន។ មានរថភ្លើងឈ្មោះ Toakaido បើកពីតូក្យូទៅអូសាកាចម្ងាយ៥៥០គ.ម. តែក្នុងរយៈពេល៣ម៉ោង២០នាទី ដោយដឹកនាំអ្នកដំណើររាប់ពាន់នាក់ក្នុងមួយថ្ងៃ។ រោងចក្រខ្លះត្រូវសង់នៅលើទឹក ដោយប្រើសសរបង្គោលបេតុង។

នៅប្រទេសជប៉ុន សមាគមឧស្សាហកម្មមិនចូលឡាយលំក្នុងការលក់ផលិតផលទេ គឺមានក្រុមហ៊ុនពាណិជ្ជកម្មដែលមានឯកទេសផ្សេងៗសម្រាប់ទទួលនាំចេញ ទោះនៅក្នុងផ្នែរាបក្នុងប្រទេសក៏ដូចជាផ្នែរាបអន្តរជាតិដែរ ដូចជាក្រុមហ៊ុន Mitsubishi(លេខ១) Mitsui(លេខ២) Sumitonai(លេខ៦)។ បច្ចុប្បន្ននេះប្រទេសជប៉ុនជាប់លេខ៤ ក្នុងសកលលោក អាស្រ័យដោយសារកងនាវាចរណ៍យ៉ាងសំខាន់។

លក្ខខណ្ឌសំខាន់ៗដូចបានពោលមកខាងដើមនេះបញ្ជាឱ្យឃើញនូវវិវឌ្ឍន៍ផ្នែកសេដ្ឋកិច្ចមួយដ៏ឆាប់រហ័សគេប្រមាណឃើញថា"សតវត្សទី២១ជាសតវត្សនៃប្រទេសជប៉ុនហើយនៅពេលនោះប្រជាជនមានឋានៈជីវភាពខ្ពស់ជាងគេទាំងអស់ក្នុងលោក...។ ប៉ុន្តែការរីកចម្រើននេះមិនមែនប្រកបដោយលំនឹងរឹងប៉ឹងទេ ព្រោះតែជួបនឹងវិបត្តិជាញឹកញាប់ហើយធ្ងន់ធ្ងរផងរហូតដល់ទៅមានការអនុវត្តនយោបាយវាតទីដើម្បីដោះបញ្ហាទាំងឡាយនោះផង។

អនាគតជប៉ុនបិតនៅលើឧស្សាហកម្មនិងការលក់ផលិតផលដែលចេញពីឧស្សាហកម្មនេះ។ប៉ុន្តែបញ្ហាចិញ្ចឹមប្រជាជនដ៏ច្រើន។សព្វថ្ងៃនេះបញ្ហាប្រជាជនកំពុងតែដោះស្រាយទៅតាមផ្លូវឧស្សាហូបនីយកម្មការនេះអាចសម្រេចទៅបានត្រូវប្រទេសជប៉ុនមានលទ្ធភាពនឹងទិញវត្ថុធាតុដើមឱ្យបានកាន់តែច្រើនឡើងៗនិងលក់ផលិតផលទៅវិញឱ្យមានគុណភាពដូចគេឯងឬល្អជាងគេឯងហើយថោកជាងគេទៀត។ចំណោទនេះត្រូវប៉ះពាល់ដល់ប្រាក់បៀវត្សកម្មករដែលគេពុំអាចបញ្ចុះបាន។បើគិតទៅលើតុល្យការនៃការនាំចេញនិងការនាំចូលមានគុណភាពយ៉ាងច្រើនពីព្រោះប្រទេសជប៉ុនត្រូវស្វែងរកទំនិញដែលខ្លួនត្រូវការទាំងប៉ុន្មាននៅកន្លែងឆ្ងាយណាស់ជាហេតុនាំឱ្យជប៉ុនបង់ខាតប្រាក់ជាច្រើនក្នុងការដឹកនាំតែឥឡូវនេះមូលធនអាចរកបានជួយទប់ទល់ការបង់ខាតទាំងនេះ។ប្រទេសជប៉ុនសង្ឃឹមយ៉ាងមាំលើការប្រាស្រ័យទាក់ទងជាថ្មីទៀតខាងពាណិជ្ជកម្មជាមួយនិងចិនដីគោក។ អាស៊ីប៉ែកអាគ្នេយ៍ ក៏ជាទិសដៅនៃបំណងរបស់ជប៉ុនដែរ ពិសេសសង្គ្រាមនៅភូមិភាគនេះ បានហុចលាភសក្ការៈដ៏ប្រសើរសម្រាប់ទ្រទ្រង់ជីវិតសេដ្ឋកិច្ចជប៉ុន។

ដូចនេះ សន្ទុះនៃសេដ្ឋកិច្ចបែបសេរីនិយមនៅប្រទេសជប៉ុនជាផ្លូវដើរទៅរកវិបត្តិមួយ របៀបដូចមហាវិបត្តិឆ្នាំ១៩២៩ដែរ។

បើដូច្នេះមែនវិបត្តិនៅប្រទេសជប៉ុនអាចនឹងឆាបឆេះដោយហេតុថា គេទុកប្រទេសជប៉ុនជាឃ្លាំងរំសេវមួយដ៏ពិតៗ៕

២- អំណាចជាអ្វី ?

ពាក្យ "**អំណាច**" មានន័យសម្បូរបែបអាចជាន័យរូបី ន័យទូទៅដែលអាចឬងាយយល់ និងន័យនីតិសាស្ត្រ ឬន័យគតិយុត្ត ន័យប្រើក្នុងច្បាប់ដែលអាចពិបាកយល់ហើយទាមទារការសិក្សាស្រាវជ្រាវខាងវិស័យទស្សនវិជ្ជា និងសង្គមវិទ្យា។ល។

ក្នុងន័យរូបី ន័យទូទៅ អំណាចជាកម្លាំង (force) ឋាមពល (énergie) សមត្ថភាព (capacité) ឥទ្ធិពល (influence) លទ្ធភាព (possibilité) ញាណសត្តិ (faculté) កម្លាំងកាយឬចិត្តដែលអាចធ្វើអ្វីមួយ ឬប្រើឱ្យគេធ្វើ ឬ ទារអ្វីមួយ។

តាមន័យនីតិសាស្ត្រឬន័យគតិយុត្ត អំណាចជាសិទ្ធិដែលត្រូវបានប្រគល់ឱ្យ ដើម្បីធ្វើសកម្មភាពឬធ្វើអំពើអ្វីមួយ។ ជាឧទាហរណ៍ អំណាចដឹកនាំរបស់រដ្ឋាភិបាលគឺជាសិទ្ធិដែលប្រជាពលរដ្ឋប្រគល់ឱ្យតាមរយៈការបោះឆ្នោត ដើម្បីធ្វើកិច្ចការរបស់រដ្ឋ និងការពារសិទ្ធិរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ។ ក្នុងន័យនេះ អំណាចសុទ្ធតែមានព្រំដែន កម្រិត បែងចែកទៅតាមទ្រឹស្តីនៃការបែងចែករបស់ម៉ុងតេស្គយ្យូ (Montesquieu) លើកលែងតែអំណាចផ្តាច់ការដែលមានប្រភពផ្សេងៗ។ អំណាចគិតជាទូទៅស្ថិតនៅក្នុងសញ្ញាណ (notion) បី ដែលទាក់ទងគ្នាជាដរាបមិនអាចខ្វះបានរណបគ្នាទៅវិញទៅមកបើមិនដូច្នោះអំណាចមិនមានស្ថិរភាពជាអចិន្ត្រៃយ៍ និងមិនមានអត្ថិភាព (existence) គ្រប់លក្ខណៈរបស់វាឡើយ។ សញ្ញាណទាំងបីគឺ ១.ប្រភពជាទុន ២.សមត្ថភាព ៣.ការប្រើប្រាស់។ នៅក្នុងន័យនយោបាយ ប្រសិនបើមានប្រភពជាទុន ហើយទោះបីមានសមត្ថភាពតែបើគ្មានចរិតជាយុទ្ធសាស្ត្រនៃអំណាចនោះមិនចេះប្រើប្រាស់វា អំណាចក៏គ្មានអត្ថិភាពគ្រប់លក្ខណៈរបស់វាដែរ។ អំណាចមិនមែនបង្រួមមកត្រឹមតែការប្រើកម្លាំង គាបសង្កត់ផ្លូវយោធា ផ្លូវច្បាប់នោះទេ ពីព្រោះកម្លាំងដែលចេញពីប្រភពខាងលើនេះគ្មានស្ថិរភាពជាអចិន្ត្រៃយ៍នោះឡើយ។ ជាទូទៅអំណាចជាបច្ច័យ (reliation) ទំនាក់ទំនងរវាងកម្លាំងទាំងឡាយដែលមាននៅក្នុងសង្គម។សូម្បីតែធម្មានុកូលភាព (légitimité) ដែលជាប្រភពមួយប្រភេទនៃអំណាចដែលបានមកដោយសារសមត្ថភាពដើម្បីធ្វើឱ្យគេយល់តាមធ្វើតាមក៏ពុំទាន់ចាត់ទុកបានថាជាអំណាចពេញលេញនៅឡើយដែរពីព្រោះវាពុំមានស្ថិរភាព។

ដើម្បីយល់ឱ្យកាន់តែច្បាស់អំពីអំណាចនៅក្នុងសភាពស្មុគស្មាញរបស់វានេះគេត្រូវគួបផ្សំការវិភាគអំពីប្រភពរបស់វាជាមួយនិងការវិភាគអំពីយុទ្ធសាស្ត្រដែលគេប្រើវា។

ឈរលើមូលដ្ឋាននៃការសិក្សាស្រាវជ្រាវខាងលើយើងអាចធ្វើការវិភាគអំពីជម្លោះនយោបាយនៅកម្ពុជាបានពាក់ព័ន្ធនឹង "ការដណ្តើមអំណាច" "ការរក្សាការពារអំណាច" "ការក្រាញអំណាច" ដែលជាព្រឹត្តិការណ៍នយោបាយជាតិសំខាន់៕

ដោយ លី គឹមសុខ

៣- ការស្រឡាញ់ជាតិ

ការស្រឡាញ់ជាតិព្រោះមនុស្សទម្រាំនឹងចាប់កំណើតជាមនុស្សជាករណីកម្រណាស់។ដូចនេះមនុស្សកើតមកមានជាតិជារបស់ខ្លួនដោយចងភ្ជាប់នឹងមាតុភូមិ ទឹកដី ប្រជាជាតិ ប្រវត្តិសាស្ត្រ។

ការស្រឡាញ់ជាតិជាកាតព្វកិច្ចនៃដំណើររបស់ដូនតាខ្មែរមានតាំងពីសម័យព្រេងនាយមកម្ល៉េះ ហេតុធ្វើឲ្យសង្គមខ្មែរក្លាយជាចក្រភពដ៏អស្ចារ្យ។ជាក់ស្តែង ដូចយើងឃើញនៅក្នុងសិលាចារឹកនាសតវត្សទី១១ក្នុងរាជ្យព្រះបាទឧទយាទិត្យទី២ ប្រកបដោយមោទនភាពថា " **បើផលដែលកើតចេញពីបុណ្យរបស់ខ្ញុំមានមែនជាតិក្រោយ សូមឱ្យខ្ញុំឆាប់មកកើតនៅកម្ពុជា** " ទៀត។

ក្នុងសង្គមខ្មែរ បើរាប់ពីការធ្លាក់ចុះនៃអារ្យធម៌អង្គរមក គឺមិនថាសម័យណា ឬសម័យណាទេ រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ យើងឃើញពាក្យថា "**ការស្រឡាញ់ជាតិ**" បានផ្ទុះឡើងក្នុងសង្គមខ្មែរយ៉ាងផុលផុសបំផុត។ ពិសេសក្នុងពេលប្រទេសមានសន្តិភាពនិងការអភិវឌ្ឍនេះ យើងតែងឮពាក្យមួយឃ្លានេះ ផ្ទុះចេញពីមាត់មេបក្សនយោបាយ ឬសកម្មជននយោបាយខ្លះ នៅលើបណ្តាញសង្គមខ្លួន ស្ទើរក្លាយជាកម្មសិទ្ធិផ្តាច់មុខរបស់បុគ្គលម្នាក់ៗ ក្នុងចេតនាតាំងខ្លួនថា ជាអ្នកស្រឡាញ់ជាតិដ៏អស្ចារ្យ។

តើអ្វីជាការស្រឡាញ់ជាតិ ?

ការស្រឡាញ់ជាតិ គឺជាការជួយទំនុកបម្រុងជាតិ ក្នុងទស្សនៈស្មារតីជាតិនិយម ដល់មាតុភូមិ ប្រជាជនដើម្បីស្ថាបនាជាតិ ទាំងលើឆាកជាតិនិងអន្តរជាតិ។ មានន័យថា " **ការស្រឡាញ់ជាតិ** " ពុំមែនស្ថិតនៅត្រឹមតែមនោសញ្ចេតនា ឬត្រឹមតែបបូរមាត់ប៉ុណ្ណោះទេ គឺស្ថិតនៅលើសកម្មភាពនិងឧត្តមគតិយ៉ាងជាក់ស្តែងក្នុងបុព្វហេតុការពារផលប្រយោជន៍ជាតិ សេចក្តីថ្លៃថ្នូរជាតិ និងប្រជាពលរដ្ឋជាចម្បង។

ស្ថិតក្នុងបរិការនេះ " **ការស្រឡាញ់ជាតិ** " ពុំមែនធ្វើឱ្យជាតិឯកោ ដោយផ្តាច់ចេញពីសហគមន៍អន្តរជាតិដូចសម័យប៉ុលពតនោះទេ។ តែផ្ទុយទៅវិញ " **ការស្រឡាញ់ជាតិ** " ត្រូវផ្សារភ្ជាប់នឹងសហគមន៍អន្តរជាតិជាមិត្តផងដែរ ព្រោះជាតិមួយមិនអាចរស់នៅបានដោយកាត់ផ្តាច់នឹងទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងជាតិនានាបានទេ ប៉ុន្តែទំនាក់ទំនងនេះគឺត្រូវឈរលើគោលការណ៍ស្មើភាព សមភាព និងផលប្រយោជន៍គ្នាទៅវិញទៅមក។

ហេតុនេះចំពោះការស្រឡាញ់ជាតិ ពុំមែនសំដៅលើការស្រឡាញ់បែបចង្អៀតចង្អល់ហួសហេតុទេ ប៉ុន្តែធ្វើយ៉ាងណាឱ្យអត្តិភាពជាតិខ្លួនឧដុង្គឧត្តមបំផុតដោយធ្វើយ៉ាងណាឱ្យសក្តិសមជាជាតិមួយក្នុងសហគមន៍ពិភពលោកដូចជាតិនានាដែរ។បានសេចក្តីថាយើងចង់ឱ្យជាតិយើងមានឧត្តមភាពគ្រប់វិស័យប៉ុន្តែយើងក៏គ្មានមហិច្ឆិតាយកឧត្តមភាពនេះទៅរំលោភលើជាតិដទៃដែរ។

ដូចនេះចំពោះ " **ការស្រឡាញ់ជាតិ** " ត្រូវឈរលើឧត្តមគតិជាតិនិយម និងអន្តរជាតិនិយមផងដែរព្រោះយើងត្រូវយល់ថា " **ជាតិ** " នានា ក៏គេស្រឡាញ់ជាតិគេដូចយើងស្រឡាញ់ជាតិយើងដែរ។ ជាក់ស្តែងចំពោះសេចក្តីស្រឡាញ់ជាតិ យើងឃើញក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រកន្លងនេះក្នុងពេលប្រទេសជិតខាង មានមហិច្ឆិតាចង់រំលោភបំពានលើបូរណភាពទឹកដីខ្មែរយើងនៅតំបន់ប្រាសាទព្រះវិហារ ឬតំបន់ផ្សេងៗទៀត គឺយើងហ៊ានពលីជីវិតដើម្បីថែរក្សាការពារនូវសមិទ្ធផលជាតិរបស់យើងដល់តំណក់ឈាមចុងក្រោយរហូតទទួលបានជោគជ័យដើម្បីឯករាជ្យ អធិបតេយ្យ វប្បធម៌។ល។ នេះហៅថា " **ឧត្តមគតិការស្រឡាញ់ជាតិ** " យ៉ាងពិតប្រាកដ។

សព្វថ្ងៃបើពិនិត្យចំពោះទង្វើសកម្មភាពរបស់អ្នក នយោបាយខ្លះ ឬមេបក្សខ្លះ កំពុងតាំងខ្លួនថាជាអ្នកស្រឡាញ់ជាតិ តើពិតជាស្រឡាញ់ជាតិមែនឬទេ ?

បើពិនិត្យមើលអំពីទង្វើជាក់ស្តែងរបស់បុគ្គលទាំងនេះ គឺពុំមែនជាអ្នកស្រឡាញ់ជាតិអ្វីនោះទេ។ ដោយហេតុថា ពួកគេគ្រាន់តែយកពាក្យ " **កាស្រឡាញ់ជាតិ** " នេះ មកធ្វើជាបទចម្រៀងដ៏ពិរោះ ដើម្បីច្រៀងបំពេឱ្យមហាជនស្តាប់គាំទ្រខ្លួនតែប៉ុណ្ណោះ។ ជាក់ស្តែងពួកគេបានយកជាតិទៅជាន់ឈ្លីឬឱ្យបរទេសជាន់ឈ្លីលើឆាកជាតិនិងអន្តរជាតិដោយបានដើរប្រកូសប្រកាសឱ្យអន្តរជាតិផ្តាច់ជំនួយឬកុំឱ្យក្រុមហ៊ុនបរទេសនានាទិញទំនិញពីស្រុកខ្មែរ និងកុំមករកស៊ីនៅស្រុកខ្មែរជាដើម។ ទង្វើទាំងនេះពុំមែនជាការស្រឡាញ់ជាតិដូចគេពោលនោះទេ គឺហៅថាជាការប្រមាថនិងសម្លាប់ " **ជាតិ** " ។

ដូច្នេះការស្រឡាញ់ជាតិជាដំណើររបស់ដូនតា ហើយបើគ្រាន់តែជាវោហាសាស្ត្រនោះទេ គឺប្រៀបដូចជាការឡុកឡាយដល់ព្រលឹងបុព្វការីជនខ្លួនយ៉ាងដូច្នោះដែរ៕

ដោយ រ័ត្ន សណ្តាប់

គំនិតគួរចងចាំ

« វិជ្ជានាំឱ្យមានវិន័យ វិន័យនាំឱ្យបានសេចក្តីថ្លៃថ្នូរ សេចក្តីថ្លៃថ្នូរនាំឱ្យបានទ្រព្យសម្បត្តិ ទ្រព្យសម្បត្តិនាំឱ្យបានធម៌ ធម៌ដឹកនាំឱ្យបានសេចក្តីសុខ។ »

លោកន័យសាស្ត្រ - មាស ព្រេង ១៩៥៧

សកម្មភាព ឯកឧត្តម ទេសរដ្ឋមន្ត្រី យឹម ណុលឡា

ល.រ	កាលបរិច្ឆេទ	សកម្មភាពក្នុងខែតុលាឆ្នាំ២០២០
១	០៥-១០-២០ ម៉ោង១៨:៣០នាទី	ចូលរួមជាកិត្តិយស ក្នុងឱកាសប្រារព្ធពិធីបុណ្យរួបរួមជាតិសាធារណរដ្ឋសហព័ន្ធនៃប្រទេសអាឡឺម៉ង់ នៅសណ្ឋាគារ Raffles Hotel Le Royal ។
២	០៧-១០-២០ ម៉ោង០៩:៣០នាទី	ចូលរួមជាកិត្តិយស ក្នុងពិធីសម្ពោធមជ្ឈមណ្ឌលកម្សាន្តព្រីនស៍ម៉ាណ័រ ក្រោមអធិបតីភាពដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់របស់ សម្តេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ **ហ៊ុន សែន** នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និង**សម្តេចកិត្តិព្រឹទ្ធបណ្ឌិត** នៅក្នុងភូមិដីឥដ្ឋកោះផុស ឃុំដីឥដ្ឋ ស្រុកកៀនស្វាយ ខេត្តកណ្តាល។
៣	០៧-១០-២០ ម៉ោង១៥:០០នាទី	ដឹកនាំអង្គប្រជុំដើម្បីពិភាក្សាលើរបៀបវារៈដូចខាងក្រោម៖ ១- សេចក្តីព្រាងកម្មវិធីវិនិយោគសាធារណៈ ៣ឆ្នាំរំកិល ២០២១-២០២៣។ ២- សេចក្តីព្រាងផែនការសកម្មភាពជាតិស្តីពីការទប់ស្កាត់អំពើហិង្សាលើស្ត្រី ២០១៩-២០២៣។ ៣- បញ្ហាផ្សេងៗ សំណើសុំការយល់ព្រមពីគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដើម្បីសុំការអនុម័តពីស្ថាប័ននីតិប្បញ្ញត្តិលើ៖ ៣.១- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើពិធីសារខណ្ឌសីមា និងបោះបង្គោលព្រំដែនគោកវាព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និងសាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាម ៣.២- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើ៖ ១. ពិធីសារទី៣ស្តីពីសិទ្ធិសហការលើជើងហោះហើរក្នុងស្រុក ក្នុងរង្វង់ទឹកដីនៃប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ានណាមួយ ២. ពិធីសារទី៤ស្តីពីសិទ្ធិហោះហើរកូដ៍មីណល រវាងអាកាសយានដ្ឋាននៅក្នុងទឹកដីនៃប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាន ៣.៣- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើពិធីសារអនុវត្តកញ្ចប់កិច្ចសន្យាទី៩ និងទី១០ នៃសេវាកម្មដឹកជញ្ជូនតាមផ្លូវអាកាសក្រោមកិច្ចព្រមព្រៀងក្របខ័ណ្ឌអាស៊ាន ស្តីពីសេវាកម្ម ៣.៤- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើសន្ធិសញ្ញាស្តីពីការហាមឃាត់អាវុធនុយក្លេអ៊ែរ។ ដើម្បីត្រៀមប្រជុំត្រួតពិនិត្យចុងក្រោយជាមួយឯកឧត្តមកិត្តិនីតិកោសលបណ្ឌិត **ប៊ិន ឈិន** ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រចាំការ រដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី។(នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៤	០៨-១០-២០ ម៉ោង០៩:៣០នាទី	ចូលរួមជាសមាជិកក្នុងកិច្ចប្រជុំត្រួតពិនិត្យចុងក្រោយ សម្រាប់ប្រជុំពេញអង្គគណៈរដ្ឋមន្ត្រីក្រោមអធិបតីភាពដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ ឯកឧត្តមកិត្តិនីតិកោសលបណ្ឌិត **ប៊ិន ឈិន** ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រចាំការ និងជារដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដើម្បីពិនិត្យ និងពិភាក្សាលើ៖ ១- សេចក្តីព្រាងកម្មវិធីវិនិយោគសាធារណៈ ៣ឆ្នាំរំកិល ២០២១-២០២៣។ ២- សេចក្តីព្រាងផែនការសកម្មភាពជាតិស្តីពីការទប់ស្កាត់អំពើហិង្សាលើស្ត្រី ២០១៩-២០២៣។

		៣- បញ្ហាផ្សេងៗ សំណើសុំការយល់ព្រមពីគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដើម្បីសុំការអនុម័តពីស្ថាប័ននីតិប្បញ្ញត្តិលើ៖ ៣.១- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើពិធីសារខណ្ឌសីមា និងបោះបង្គោលព្រំដែនគោករវាងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និងសាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាម ៣.២- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើ៖ ១. ពិធីសារទី៣ស្តីពីសិទ្ធិសហការលើជើងហោះហើរក្នុងស្រុក ក្នុងរង្វង់ទឹកដីនៃប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ានណាមួយ ២. ពិធីសារទី៤ស្តីពីសិទ្ធិហោះហើរកូដ៍មីណល រវាងអាកាសយានដ្ឋាននៅក្នុងទឹកដីនៃប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាន ៣.៣- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើពិធីសារអនុវត្តកញ្ចប់កិច្ចសន្យាទី៩ និងទី១០ នៃសេវាកម្មដឹកជញ្ជូនតាមផ្លូវអាកាសក្រោមកិច្ចព្រមព្រៀងក្របខ័ណ្ឌអាស៊ាន ស្តីពីសេវាកម្ម ៣.៤- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើសន្ធិសញ្ញាស្តីពីការហាមឃាត់អាវុធនុយក្លេអ៊ែរ។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៥	**០៩-១០-២០** **ម៉ោង០៨:៣០នាទី**	ចូលរួមក្នុងអង្គប្រជុំពេញអង្គគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ក្រោមអធិបតីភាពដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ សម្តេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ **ហ៊ុន សែន** នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ដើម្បីពិភាក្សាលើរបៀបវារៈដូចខាងក្រោម៖ ១- សេចក្តីព្រាងកម្មវិធីវិនិយោគសាធារណៈ ៣ឆ្នាំរំកិល ២០២១-២០២៣។ ២- សេចក្តីព្រាងផែនការសកម្មភាពជាតិស្តីពីការទប់ស្កាត់អំពើហឹង្សាលើស្ត្រី ២០១៩-២០២៣។ ៣- បញ្ហាផ្សេងៗ សំណើសុំការយល់ព្រមពីគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដើម្បីសុំការអនុម័តពីស្ថាប័ននីតិប្បញ្ញត្តិលើ៖ ៣.១- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើពិធីសារខណ្ឌសីមា និងបោះបង្គោលព្រំដែនគោករវាងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និងសាធារណរដ្ឋសង្គមនិយមវៀតណាម ៣.២- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើ៖ ១. ពិធីសារទី៣ស្តីពីសិទ្ធិសហការលើជើងហោះហើរក្នុងស្រុក ក្នុងរង្វង់ទឹកដីនៃប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ានណាមួយ ២. ពិធីសារទី៤ស្តីពីសិទ្ធិហោះហើរកូដ៍មីណល រវាងអាកាសយានដ្ឋាននៅក្នុងទឹកដីនៃប្រទេសជាសមាជិកអាស៊ាន ៣.៣- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើពិធីសារអនុវត្តកញ្ចប់កិច្ចសន្យាទី៩ និងទី១០ នៃសេវាកម្មដឹកជញ្ជូនតាមផ្លូវអាកាសក្រោមកិច្ចព្រមព្រៀងក្របខ័ណ្ឌអាស៊ាន ស្តីពីសេវាកម្ម ៣.៤- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការអនុម័តយល់ព្រមលើសន្ធិសញ្ញាស្តីពីការហាមឃាត់អាវុធនុយក្លេអ៊ែរ។ នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី (វិមានសន្តិភាព)

៦	**១៣-១០-២០ ម៉ោង០៨:៣០នាទី**	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំចង្អៀត ក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ដើម្បីប្រជុំស្តីពីការវិភាគស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ប្រចាំខែសីហា។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៧	**១៣-១០-២០ ម៉ោង១៥:៣០នាទី**	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំ ជាមួយក្រុមការងាររដ្ឋាភិបាលចុះមូលដ្ឋានឃុំអង្គាញ់។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៨	**២០-១០-២០ ម៉ោង០៩:០០នាទី**	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំពិសេសគណៈប្រតិបត្តិនៃក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៩	**២១-១០-២០ ម៉ោង០៩:៣០នាទី**	ដឹកនាំអង្គប្រជុំ ដើម្បីពិភាក្សាលើរបៀបវារៈដូចខាងក្រោម៖ ១- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០២១។ ២- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការទូទាត់ថវិកាទូទៅរបស់រដ្ឋសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០១៩។ ៣- បញ្ហាផ្សេងៗ ដើម្បីត្រៀមប្រជុំត្រួតពិនិត្យចុងក្រោយជាមួយឯកឧត្តមកិត្តិនីតិកោសលបណ្ឌិត **ប៊ិន ឈិន** ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រចាំការ រដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
១០	**២២-១០-២០ ម៉ោង០៩:៣០នាទី**	ចូលរួមជាសមាជិកក្នុងកិច្ចប្រជុំត្រួតពិនិត្យចុងក្រោយ សម្រាប់ប្រជុំពេញអង្គគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ក្រោមអធិបតីភាពដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ ឯកឧត្តមកិត្តិនីតិកោសលបណ្ឌិត **ប៊ិន ឈិន** ឧបនាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រចាំការ និងជារដ្ឋមន្ត្រីទទួលបន្ទុកទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដើម្បីពិនិត្យ និងពិភាក្សាលើ៖ ១- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០២១។ ២- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការទូទាត់ថវិកាទូទៅរបស់រដ្ឋសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០១៩។ ៣- បញ្ហាផ្សេងៗ។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
១១	**២៣-១០-២០ ម៉ោង០៨:៣០នាទី**	ចូលរួមក្នុងអង្គប្រជុំពេញអង្គគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ក្រោមអធិបតីភាពដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ សម្តេចអគ្គមហាសេនាបតីតេជោ **ហ៊ុន សែន** នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ដើម្បីពិភាក្សាលើរបៀបវារៈដូចខាងក្រោម៖ ១- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីហិរញ្ញវត្ថុសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០២១។ ២- សេចក្តីព្រាងច្បាប់ស្តីពីការទូទាត់ថវិកាទូទៅរបស់រដ្ឋសម្រាប់ការគ្រប់គ្រងឆ្នាំ២០១៩។ ៣- បញ្ហាផ្សេងៗ។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
១២	**២៧-១០-២០ ម៉ោង០៩:៣០នាទី**	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំដើម្បីធ្វើបទបង្ហាញអំពី ECOSOCC ជូនដល់ ឯកឧត្តម **ជួន សុកាន់ណារិទ្ធ** សមាជិកថ្មី។)នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី(
១៣	**២៨-១០-២០ ម៉ោង០៩:០០នាទី**	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំគណៈប្រតិបត្តិនៃក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ប្រចាំខែតុលា។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)

ល.រ	កាលបរិច្ឆេទ	សកម្មភាពក្នុងខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ២០២០
១	០៣-១១-២០ ម៉ោង០៩:០០នាទី	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំគណៈកម្មការសម្របសម្រួល និងសហការជាមួយភាគីចិនលើគម្រោងជួសជុលកែលម្អអគារមិត្តភាពជាមួយភាគីចិន។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
២	០៥-១១-២០ ម៉ោង០៨:៣០នាទី	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំចង្អៀតក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ដើម្បីប្រជុំស្តីពីការវិភាគស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ប្រចាំត្រីមាសទី៣។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៣	១២-១១-២០ ម៉ោង០៩:៣០នាទី	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំពិសេសគណៈប្រតិបត្តិនៃក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៤	២៤-១១-២០ ម៉ោង០៩:០០នាទី	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំគណៈកម្មការសម្របសម្រួល និងសហការជាមួយភាគីចិនលើគម្រោងជួសជុលកែលម្អអគារមិត្តភាពជាមួយភាគីចិន។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៥	២៤-១១-២០ ម៉ោង១៥:៣០នាទី	ជួបប្រជុំការងារជាមួយឯកឧត្តម **អ៊ី សារី** សហប្រធានក្រុមការងារចុះមូលដ្ឋានឃុំព្រៃល្វា។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៦	២៥-១១-២០ ម៉ោង១៥:០០នាទី	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំការងារផ្ទៃក្នុងរបស់ក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)
៧	២៧-១១-២០ ម៉ោង០៩:០០នាទី	ដឹកនាំកិច្ចប្រជុំគណៈប្រតិបត្តិនៃក្រុមប្រឹក្សាសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌ ប្រចាំខែវិច្ឆិកា។ (នៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី)

បច្ចេកសព្ទ

វប្បធម៌ ទំនៀមទម្លាប់ ប្រពៃណី ផ្នត់គំនិត ជំនឿសាសនា បច្ចេកវិទ្យា ព្រមទាំងឥរិយាបថនៃសង្គមមនុស្ស ឬជាតិសាសន៍មួយ។ ការបណ្ដុះនូវចំណេះវិជ្ជា ប្រាជ្ញាស្មារតី និងរបៀបរស់នៅរបស់មនុស្សឱ្យបានលូតលាស់ចម្រើន ដើម្បីសម្របសម្រួលទៅនឹងបរិស្ថាន និងការអភិវឌ្ឍសង្គមដោយវិទ្យាសាស្ត្រឬដោយសិល្បៈផ្សេងៗជាដើម។ culture

បេតិកភណ្ឌ ស្នាដៃ ទ្រព្យសម្បត្តិ ឬកេរមរតកដែលបង្កើតឡើងដោយមនុស្សជំនាន់មុន ហើយមានតម្លៃបន្តពីជំនាន់មួយទៅជំនាន់មួយ។ heritage

បេតិកភណ្ឌវប្បធម៌ រាល់ស្នាដៃរបស់មនុស្សនិងរាល់ផលិតផលរបស់ធម្មជាតិដែលមានចរិតវិទ្យាសាស្ត្រ ប្រវត្តិសាស្ត្រ សិល្បៈ ឬសាសនា ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងនូវដំណាក់កាលនៃការវិវត្តរបស់អរិយធម៌ឬរបស់ធម្មជាតិ។ cultural heritage

បេតិកភណ្ឌវប្បធម៌ក្រោមទឹក រាល់ដានស្នាមក្រោមទឹកនៃអត្ថិភាពរបស់មនុស្ស ដែលមានចរិតលក្ខណៈវប្បធម៌ ប្រវត្តិសាស្ត្រឬបុរាណវត្ថុវិទ្យា ដែលលិចក្នុងទឹកមួយផ្នែកឬទាំងស្រុង ទៅតាមកាលកំណត់ទៀងទាត់ឬជាអចិន្ត្រៃយ៍ តាំងពីរយៈពេលមួយរយឆ្នាំយ៉ាងតិច មានជាអាទិ៍ : ១-រមណីយដ្ឋាន រចនាសម្ព័ន្ធ អគារ វត្ថុ និងសំណល់ឆ្អឹងរបស់មនុស្ស ព្រមទាំងបរិបទបុរាណវត្ថុវិទ្យា និងធម្មជាតិនៃរបស់ទាំងនេះ។ ២-នាវា យន្តហោះយានយន្តដទៃទៀតឬរាល់ភាគនៃរបស់ទាំងនេះដោយមាននាវាភណ្ឌឬបន្ទុកដទៃផ្សេងទៀតនិងព្រមទាំងបរិបទបុរាណវត្ថុវិទ្យានិងធម្មជាតិ និង៣-រាល់វត្ថុនានាដែលមានលក្ខណៈសណ្ឋានជាបុរេប្រវត្តិ។ ក្នុងន័យនេះ បំពង់បង្ហូរប្រេង ឧស្ម័ន និងខ្សែកាបដែលដាក់ឬដំឡើងក្នុងជម្រៅសមុទ្រមិនចាត់ទុកជាផ្នែកនៃបេតិកភណ្ឌវប្បធម៌ក្រោមទឹកឡើយ។សំណង់ក្រៅពីបំពង់បង្ហូរប្រេងឧស្ម័នឬខ្សែកាបដែលដាក់ឬដំឡើងក្នុងជម្រៅសមុទ្រហើយកំពុងប្រើប្រាស់មិនចាត់ទុកជាផ្នែកនៃបេតិកភណ្ឌវប្បធម៌នេះទេ។ under water cultural heritage

បេតិកភណ្ឌវប្បធម៌ជាតិ សម្បត្តិវប្បធម៌ទាំងរូបី ទាំងអរូបីរបស់ជាតិមួយ។ national cultural heritage

បេតិកភណ្ឌវប្បធម៌បៃតង កេរដំណែលសម្បត្តិវប្បធម៌ដែលត្រូវបានបង្កើតឡើង ឬកើតចេញពីធម្មជាតិ ឬរកឃើញនៅក្នុងទឹកដីនៃមាតុភូមិ ដែលជាស្នាដៃមនុស្សនិងផលិតផលរបស់ធម្មជាតិ ដោយមានលក្ខណៈវិទ្យាសាស្ត្រ ប្រវត្តិសាស្ត្រ សិល្បៈ ឬសាសនា និងលក្ខណៈធម្មជាតិបៃតង ដែលបង្ហាញពីការវិវត្តនៃសង្គមវប្បធម៌និងសង្គមសេដ្ឋកិច្ចរបស់ប្រទេសផ្សារភ្ជាប់ទៅនឹងការវិវត្តនៃអភិវឌ្ឍន៍បៃតងនិងអរិយធម៌ជឿនលឿនតាមបែបធម្មជាតិ។ green cultural heritage

បេតិកភណ្ឌវប្បធម៌រូបី ស្នាដៃបង្កើតដោយមនុស្ស ជាទ្រព្យសម្បត្តិដែលអាចមើលឃើញ ប៉ះពាល់បាន ងាយយល់ និងមានតម្លៃប្រវត្តិសាស្ត្រ សោភណភាព សិល្បៈ សាសនា វិទ្យាសាស្ត្រ បុរាណវត្ថុវិទ្យា ជាតិពន្ធុវិទ្យា ឬនរវិទ្យា រួមមានប្រាសាទ វិមាន វិហារ អគារ ផ្ទះសម្បែង វត្តអារាម រមណីយដ្ឋានវប្បធម៌ជាដើម។ tangible cultural heritage

បេតិកភណ្ឌវប្បធម៌អរូបី ការប្រតិបត្តិ ការសម្តែង ការនិយាយ ចំណេះដឹង ចំណេះធ្វើ ព្រមទាំងឧបករណ៍វត្ថុ វត្ថុដែលវាមានប្រភពសិប្បនិម្មិតនិងលម្ហវប្បធម៌បញ្ចូលគ្នាដែលសហគមន៍ក្រុមមនុស្សនិងក្នុងករណីខ្លះបុគ្គល ទទួលស្គាល់ថាជាផ្នែកមួយនៃបេតិកភណ្ឌវប្បធម៌របស់ពួកគេ។ បេតិកភណ្ឌវប្បធម៌ អរូបីនេះត្រូវបានបន្តវេន ពីជំនាន់មួយទៅជំនាន់មួយហើយដែលត្រូវបានបង្កើតថ្មីឡើងវិញជាអចិន្ត្រៃយ៍ដោយសហគមន៍និងក្រុមមនុស្ស ផ្អែកទៅតាមកន្លែងនិង បរិស្ថានដែលគេរស់នៅទៅនឹងអន្តរកម្មរបស់ពួកគេជាមួយនឹងធម្មជាតិ ព្រមទាំង ជាមួយនឹងប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ពួកគេ ហើយបានផ្ទេរនូវមនោសញ្ចេតនានៃអត្តសញ្ញាណនិងនិរន្តរភាពនោះ សម្រាប់ការរួមចំណែកក្នុងការជំរុញឱ្យមានការគោរពវប្បធម៌ប្លែកៗគ្នានិងភាពចេះបង្កើតថ្មីរបស់មនុស្ស។ក្នុង អនុសញ្ញាស្តីពីការការពារបេតិកភណ្ឌវប្បធម៌អរូបី អាចចាត់ទុកបានជាបេតិកភណ្ឌវប្បធម៌អរូបី គឺរបស់ដែល សមស្របជាមួយនឹងលិខិតូបករណ៍អន្តរជាតិកំពុងអត្ថិភាព ទាក់ទងជាមួយនឹងសិទ្ធិមនុស្សជាធរមាន ក៏ដូចជា ការតម្រូវឱ្យមានការគោរពគ្នាទៅវិញទៅមករវាងសហគមន៍រវាងក្រុមមនុស្សបុគ្គលនិងការអភិវឌ្ឍប្រកបដោយ ចីរភាព។ បេតិកភណ្ឌវប្បធម៌អរូបី តាមនិយមន័យនេះ ត្រូវបានស្តែងឡើងជាពិសេសនៅក្នុងវិស័យដូចតទៅ : ១-ប្រពៃណីនិងសំដីនិយាយ រួមមានភាសាជាយាននៃបេតិកភណ្ឌវប្បធម៌អរូបី។ ២-សិល្បៈទស្សនីយភាព។ ៣-ការប្រតិបត្តិសង្គម សាសនា និងប្រតិបត្តិការណ៍សម្រាប់ពិធីបុណ្យ។ ៤-ចំណេះដឹង និងការប្រតិបត្តិអំពី ធម្មជាតិនិងសាកលលោក និង ៥-ចំណេះធ្វើផ្សារភ្ជាប់ជាមួយនឹងសិប្បកម្មប្រពៃណី។ intangible cultural heritage

បេតិកភណ្ឌវប្បធម៌អរូបីបៃតង ការប្រត្តិបត្តិ ការសម្តែង ការនិយាយ ចំណេះដឹង ចំណេះធ្វើ ព្រមទាំងឧបករណ៍ វត្ថុដែលមានប្រភពសិប្បនិម្មិត លម្ហបៃតង និងពិពិធភាវូនីយកម្មវប្បធម៌ ទទួលស្គាល់និងទទួលយកក្នុងសង្គម ដោយត្រូវបានបន្តវេនពីជំនាន់មួយទៅជំនាន់មួយ ហើយត្រូវបានបង្កើតថ្មីឡើងវិញជាអចិន្ត្រៃយ៍ នៅតាម សហគមន៍និងក្រុមមនុស្សផ្អែកទៅតាមកន្លែងដែលបង្កើតនូវសុខដុមនីយកម្មរបស់មនុស្សជាមួយនឹងធម្មជាតិ ព្រមទាំងជាមួយនឹងប្រវត្តិសាស្ត្រ ភូមិសាស្ត្រ ជំនឿ សាសនា ប្រពៃណី ទំនៀមទម្លាប់ និងអក្សរសាស្ត្ររបស់ ពួកគេ ហើយបានផ្ទេរនូវមនោសញ្ចេតនានៃអត្តសញ្ញាណ និងនិរន្តរភាព សម្រាប់រួមចំណែកក្នុងការជំរុញឱ្យ មានការគោរពវប្បធម៌ប្លែកៗគ្នានិងភាពចេះបង្កើតថ្មីរបស់មនុស្ស។ green intangible cultural heritage

---

ដកស្រង់ពីសទ្ទានុក្រមបច្ចេកសព្ទ ឆ្នាំ២០២០
រៀបរៀងដោយបណ្ឌិតសភាចារ្យ ឆយ អូន

ស្រាវជ្រាវ : យល់ដឹងអំពី " ប្រពៃណីបុណ្យអុំទូក អកអំបុក សំពះព្រះខែ "

ក) **ពិធីបុណ្យអុំទូក** ៖ គឺជាបុណ្យប្រពៃណីដ៏ធំមួយ ដែលប្រជារាស្ត្រខ្មែរតែងរៀបចំធ្វើជារៀងរាល់ឆ្នាំ ក្នុងថេរវេលា៣ថ្ងៃ គឺនៅថ្ងៃ១៤កើត ១៥កើត និងថ្ងៃ១រោចនៃខែកត្តិក។ ក្នុងពិធីបុណ្យអុំទូកនេះ គេតែងមានប្រារព្ធពិធីបណ្តែតប្រទីប ពិធីសំពះព្រះខែ និងអកអំបុកផងដែរ។

ក១.ប្រវត្តិបុណ្យអុំទូក៖ ប្រវត្តិនៃពិធីបុណ្យអុំទូកមានតាំងពីបុរាណកាលយូរលង់កន្លងមកហើយ។មានឯកសារជាច្រើនបានបកស្រាយប្លែកៗគ្នា ហើយក៏មានរូបភាពជាក់ស្តែងឆ្លាក់នៅលើសិលាជញ្ជាំងប្រាសាទបាយ័ន និងបន្ទាយឆ្មារផង ដែរ។ ប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរបានចែងថា ក្នុងរាជ្យព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ប្រទេសកម្ពុជា ជាមហានគរ ហើយមានសេចក្តីសុខក្សេមក្សាន្តណាស់។ ប្រាសាទបាយ័នកសាងក្នុងរាជ្យព្រះអង្គនោះ យើងបានឃើញរូបចម្លាក់កង ទ័ពទូកយ៉ាងច្រើន។ឯនៅប្រាសាទបន្ទាយឆ្មារក៏បានកសាងឡើងក្នុងរាជ្យព្រះអង្គដែរនោះ មានឆ្លាក់ព្រះឆាយាលក្ខណ៍ព្រះអង្គប្រថាប់ឈរលើទីនាំងនាវាចំបាំង ហើយទ្រង់ធ្នូរនិងដំបងយ៉ាងស្វាហាប់...។ព្រះអង្គបានយាងចេញធ្វើសឹកសង្គ្រាមតាមជើងទឹកដើម្បីបង្ក្រាបពួកចាមហើយទទួលបានជ័យជំនះរំដោះក្រុងកម្ពុជារួចផុតពីខ្មាំងសត្រូវនៅក្នុងគ.ស.១១៧៧-៨១។ ប្រជារាស្ត្រខ្មែរនៅខេត្តឃ្លាំងក្នុងទឹកដីកម្ពុជាក្រោម ដែលឋិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ប្រទេសវៀតណាម ក្នុងសម័យបច្ចុប្បន្ននេះ នៅបានរក្សាប្រពៃណីដូនតាយ៉ាងប្តូរផ្តាច់។ គេតែងប្រារព្ធធ្វើបុណ្យអុំទូកនៅថ្ងៃពេញបូណ៌មីនៃខែកត្តិកនេះ ដោយមានភាពអឹកធឹកដែរ។ គេនៅរក្សាបានប្រពៃណីដ៏ជាប់លាប់នេះ គឺដោយសារឧត្តមគតិស្នេហាជាតិ និងទំនៀមទម្លាប់ប្រពៃណីក៏ដូចជាពូជអំបូរ ដែលមានឈាមជ័រជាអ្នកតស៊ូដ៏អង់អាច។ ជាក់ស្តែងនៅក្នុងឯកសាររបស់ក្រុមជំនុំទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរនៅព.ស.២០៧១ គ.ស.១៥២៨ ព្រះអង្គចន្ទទី១ ទ្រង់តាំងពញាតាគងារជាសិទ្ធិភូបាល ជាស្តេចត្រាញ់នៅកម្ពុជាក្រោម ស្រុកបាសាក់។ ស្តេចត្រាញ់នេះបានចាត់របៀបរៀបចំការពារស្រុក មានដូចតទៅនេះ ៖

ទាហានជើងទឹកចែកជា៣ក្រុម ៖

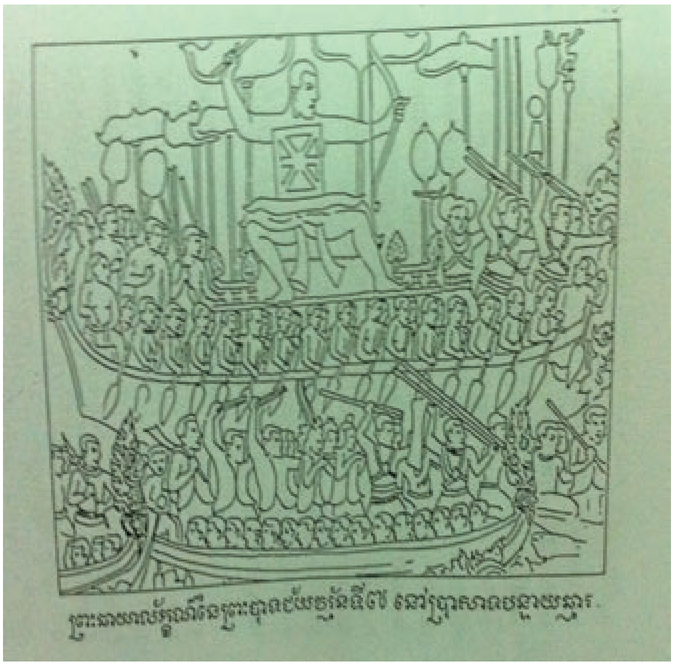

ព្រះឆាយាលក្ខណ៍នៃព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ នៅប្រាសាទបន្ទាយឆ្មារ

-ក្រុមទី១: ហៅទ័ពស្រួច ហាត់ច្បាំងនឹងទូកអុំដែលមានទ្រង់ទ្រាយដូចទូកប្រណាំងយើងសព្វថ្ងៃ។

-ក្រុមទី២: ហៅទ័ពជំនួយ ហាត់ច្បាំងនឹងទូកចែវពីរជួរដែលមានទ្រង់ទ្រាយដូចទូកប្រណាំងយើងសព្វថ្ងៃ។

-ក្រុមទី៣ : ហៅទ័ពបាសាក់ គឺទូកធំមានដំបូលមានចែវមានក្តោងមានទ្រង់ទ្រាយដូចបាសាក់ ហៅទូកប៉ុកចាយ តែរាងស្តួចវែងមានដំបូលតែមួយកាត់ខាងមុខឥតជញ្ជាំង ជាទូកដាក់ស្បៀងអាហារសម្រាប់កងទ័ព។ របៀបបង្ហាត់ចម្បាំង បើតាមទំនៀមស្តេចត្រាញ់កម្ពុជាក្រោម ស្តេចលើកមន្ត្រីបួនទិស «ចតុស្តម្ភ» ដែលនៅក្រោមឱវាទលោកសិទ្ធិភូបាល ស្តេចត្រាញ់គ្រប់ជំពូក ដែលបញ្ញត្តិច្បាប់សម្រាប់

ស្រុក។ កំណត់យកថ្ងៃពេញបូណ៌មីខែកត្តិក រដូវអកអំបុកនោះ មន្ត្រីទាំងបួនទិសត្រូវកេណ្ឌទាហាន ជើងទឹក ជើងគោក មកធ្វើ«សមយុទ្ធ» ១ថ្ងៃ១យប់រៀងរាល់ឆ្នាំ។ ចំណែកទាហានជើងទឹកទៅប្រឡងឫទ្ធិនៅ ឯទន្លេពាម កន្ទោរក្នុងខេត្តឃ្លាំង ត្បិតទីនោះជាទីប្រជុំទឹកគ្រប់ខេត្ត និងទៅមកបានស្រួល។ ចំណោរកាលក្រោយមក ពិធីហ្វឹកហាត់កងទ័ពជើងទឹក បានក្លាយទៅជាប្រពៃណីបុណ្យអុំទូក ដើម្បីរំលឹកគុណដល់វីរយុទ្ធជនខ្មែរដែលបាន ធ្វើពលីកម្មការពារទឹកដីខ្មែរ ឱ្យបានគង់វង់រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ។

ក២. កម្មវិធីបុណ្យអុំទូក - បណ្តែតប្រទីបៈ ប្រជារាស្ត្រខ្មែរជាអ្នកកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនា តែក្នុងព្រលឹងខ្មែរ តែងមានបង្កប់នូវឥទ្ធិពលព្រហ្មញ្ញសាសនានិងជំនឿជីវចលនិយមដែរ។ ដូចនេះប្រពៃណីខ្លះមានប្រវត្តិទាក់ទង ទៅនឹងព្រះពុទ្ធជាព្រះបរមគ្រូហើយក៏មានទាក់ទងទៅនឹងជំនឿសាសនាពីរទៀតនោះដែរ។ ក្នុងពិធីបុណ្យអុំទូក នេះ គេមានរៀបពិធីលយប្រទីបដែរ នោះគឺសម្រាប់បូជាព្រះពុទ្ធបាទដែលប្រតិដ្ឋាននៅឆ្នេរស្ទឹងធម្មទា និង ព្រះចង្កូមកែវជាដើម នៅពិភពនាគ។ ក្នុងគម្ពីរទាថាវង្សបានចែងថា ព្រះចង្កូមកែវទាំងបួនរបស់ព្រះពុទ្ធ បាន ប្រតិដ្ឋាននៅបួនកន្លែងដែរគឺៈ នៅឋានត្រៃត្រឹង ពិភពនាគ ស្រុកគន្ធារៈ និង ទន្តបុរៈ នៃដែនកលិង្គរដ្ឋ។ ឯ ភាណវារៈបាលី ត្រង់ពុទ្ធនមស្ការគាថាបានចែងថាៈ ស្នាមព្រះបាទព្រះពុទ្ធមានប្រតិដ្ឋាននៅប្រាំកន្លែងគឺៈ នៅ ភ្នំសុវណ្ណម្មាលិក ភ្នំសុវណ្ណ ភ្នំសុមុនកូដ យោនកបុរី និងស្ទឹងធម្មទា។ ហេតុដូចនេះហើយបានជាបុព្វបុរសយើង ធ្វើបុណ្យលយប្រទីបឧទ្ទិសដ្ឋានតាមព្រះគង្គាទៅកាន់ទីកន្លែងទាំងពីរនេះ។ ម្យ៉ាងទៀត បុណ្យអុំទូកនិងលយ ប្រទីបនេះ ក៏អាចចាត់បញ្ចូលក្នុងជំនឿ និងទំនៀមទម្លាប់នៃព្រហ្មញ្ញសាសនា គឺដើម្បីជាការដឹងគុណដល់ព្រះ គង្គា និងព្រះធរណី ដែលជាអ្នកផ្តល់ឱ្យជីវភាពរស់នៅ និងសេចក្តីសុខក្សេមក្សាន្តផងដែរ។ ជាក់ស្តែងស្ថាន ភាពភូមិសាស្ត្រនៃប្រទេសកម្ពុជាមានបឹងទន្លេសាបដែលជាប្រភពទឹកដ៏ធំមួយនៅអាស៊ីភាគអាគ្នេយ៍បានទទួល ទឹកពីទីបេប្រទេសចិន ជាទីដ៏សែនឆ្ងាយតាមរយៈទន្លេមេគង្គ។ ម្យ៉ាងទៀតបឹងទន្លេសាបនេះ ក៏បានទទួលទឹក ពីប្រភពភ្នំគូលែន ដែលជាទីដ៏ពិសិដ្ឋតាមរយៈស្ទឹងសៀមរាបដែរ។ ទឹកជំនន់ដៃទន្លេមេគង្គ បានធ្វើឲ្យបឹងបួរ ទាំងឡាយលិចក្លាយទៅជាសមុទ្រដ៏ធំល្វឹងល្វើយ ដោយនាំយកដីល្បាប់មកជាមួយ បានធ្វើឱ្យដីមានជីជាតិ បង្កលក្ខណៈឱ្យដំណាំដុះលូតលាស់ល្អគួរជាទីពេញចិត្ត។ ដល់រដូវសម្រក ទឹកក្នុងបឹងទាំងឡាយនោះហូរ ត្រឡប់តាមទន្លេសាប ពីជើងទៅត្បូងវិញ ដែលចាប់ផ្តើមនៅខែវិច្ឆិកា គឺជាពេលដែលស្រូវក្នុងស្រែកំពុងតែទុំ ដែរ។ ប្រជារាស្ត្រខ្មែរជាកសិករ បានដាំដំណាំនិងធ្វើស្រែតាមដំណើរនៃទឹកសម្រកនេះ រៀបចំជាពិធីបុណ្យ « អុំទូក លយប្រទីប សំពះព្រះខែ និងអកអំបុក » ដើម្បីសំដែងនូវមនោសញ្ចេតនាដឹងគុណ ចំពោះវីរសកម្ម យុទ្ធជនខ្មែរ ក្នុងការការពារប្រទេសជាតិមាតុភូមិបានគង់វង់ និងមានកេរ្តិ៍ឈ្មោះល្បីរន្ទឺពេញសកលលោក។ ចំពោះអ្នកមានគុណ និងដើម្បីសុំខមាទោសនូវអំពើមិនគប្បី ដែលកើតមានជាយថាហេតុ ក្នុងការផ្តល់គ្រឿង ស្មោកគ្រោកដល់លោកទាំងពីរ។

ក្នុងឱកាសពិធីអុំទូក កម្មវិធីតែងចាប់ផ្តើមប្រព្រឹត្តទៅពីម៉ោង១២ រហូតដល់ ម៉ោង១៦ ដោយមានទូកអុំ និងទូកចែវមួយគូៗ ក្នុងសម្លៀកបំពាក់ចម្រុះពណ៌ គួរឱ្យចង់គយគន់។ ទូកនីមួយៗត្រូវនៅខ្សែទឹកខាងក្នុង និង ខ្សែទឹកខាងក្រៅ ហើយត្រូវឆ្លងកាត់បីកងពាន់ ទើបបានដល់ទីប្រណាំង ដោយមានអ្នកចាំវាយស្គរជ័យនៅទី នោះ។ ព្រលប់នៃថ្ងៃទី៣ដែលជាថ្ងៃបង្ហើយ ទូកទាំងអស់ត្រូវប្រមូលផ្តុំគ្នាធ្វើពិធីចាប់កូនខ្លែង ដើម្បីប្រារព្ធពិធី

កាត់ព្រំតបិទកម្មវិធីប្រណាំងទូករួចលាគ្នាវិលត្រឡប់ទៅកាន់តំបន់រស់នៅរបស់ខ្លួនវិញ។ឯពិធីបណ្តែតប្រទីប ចាប់ប្រព្រឹត្តទៅពីម៉ោង១៨ទៅ ដោយចេញដំណើរពីសាលសន្និសិទ្ធចតុមុខ ព្រមទាំងមានបាញ់កាំជ្រួចទន្ទាភ្លឺព្រោងព្រាតផង ឆ្ពោះទៅដល់វិមានរដ្ឋាភិបាល ហើយត្រលប់មកវិញចុះឡើងចំនួន៣ជុំ។ គេតែងកំដរដោយតន្ត្រីពិណពាទ្យ ដូចក្នុងពិធីអុំទូកដែរ តែសម្រាប់តែនៅលើនាវាដែលលយប្រទីបទេ។ ចំណែកនៅលើព្រះរាជដំណាក់ផែ គេប្រគុំកំដរដោយប្រភេទតន្ត្រីមហោរីវិញ។ បទមហោរីដែលគេបានជ្រើសរើសមកកំដរក្នុងពិធីចុះផែនេះច្រើនជាបទសម្តែងនូវមនោសញ្ចេតនាសប្បាយរីករាយ ឬក៏ពណ៌នាពីទេសភាពដ៏ត្រកាលគួរជាទីចាប់ចិត្ត។ ទំនុកជាពិសេសច្រើនរៀបរាប់ពីទិដ្ឋភាពក្រោមពន្លឺព្រះចន្ទពេញបូណ៌មី ឬការរាប់ឈ្មោះនៃហ្វូងតារាដ៏ច្រើនអនេក ឬក៏ការច្រៀងឆ្លើយឆ្លងគ្នា។ ប៉ុន្តែទំនុកចាប់ផ្តើមជាដំបូង គេត្រូវប្រើ ពាក្យ « សកវាទី » ជាដរាប។ ហេតុដូចនេះហើយ បានជាចាស់ៗច្រើនតែពោលថា «សកវាទីចុះផែ» ដ៏គួរពីរោះក្រៃលែង...។ សកវាទីនេះមានន័យថា ជាពាក្យសំដីពោលខាង ចំណែកខ្លួន គឺមកពី «សក» ជាពាក្យបាលីប្រែថា «របស់ខ្លួន ឬជាចំណែកខ្លួន» ឯ «វាទី» មកពីពាក្យ «វាទ» ជាពាក្យបាលីដែរប្រែថា «ពាក្យសំដី»។

ខ) ពិធីសំពះព្រះខែ - អកអំបុក

ខ១. ពិធីសំពះព្រះខែ: គេធ្វើបុណ្យសំពះព្រះខែ ដើម្បីរំឭកដល់កាលព្រះពោធិសត្វយោនយកកំណើតជាសត្វទន្សាយ។នៅថ្ងៃពេញបូណ៌មីនាវេលារាត្រីព្រះចន្ទរះពេញវង់មានពន្លឺល្អទ្រង់ក្រឡេកមើលព្រះចន្ទហើយមានសេចក្តីជ្រះថ្លាដោយនឹកគិតថា«បើនរណាត្រូវការសាច់របស់អាត្មាអញជាអាហារអាត្មាអញនឹងបានបំពេញជីវិតទានក្នុងពេលឥលូវនេះ»។គ្រាន់តែនឹកគិតភ្លាមក៏ក្តៅដល់ព្រះឥន្ទ្រស្តេចឃើញទន្សាយព្រះពោធិសត្វមានសេចក្តីប្រាថ្នាចង់បំពេញទាន។ ព្រះឥន្ទ្រក៏មកក្លែងខ្លួនធ្វើជាព្រាហ្មណ៍ចាស់ម្នាក់ មកកាន់សំណាក់ទន្សាយពោធិសត្វហើយពោលថា«ជីវិតខ្ញុំនឹងក្ស័យក្នុងថ្ងៃនេះមិនខានឡើយធ្វើម្តេចនឹងបានអាហារបរិភោគ»។ទន្សាយប្រាប់ថា «ខ្ញុំមានតែសាច់និងឈាមរបស់ខ្ញុំត្រូវការឱ្យជាទាន បើអ្នកត្រូវការចូររកអុសមកបង្កាត់ភ្លើងឱ្យឆេះទៅចុះ »។ ព្រាហ្មណ៍ចាស់តបថា « ខ្ញុំអរគុណអ្នកណាស់ » ហើយក៏រកអុសមកបង្កាត់ភ្លើង រួចហើយទន្សាយលោតខ្លួនយ៉ាងស្អាតលោតចូលទៅក្នុងភ្លើង ស្រាប់តែភ្លើងនោះរលត់អស់ សូម្បីតែរោមមួយសរសៃក៏ពុំបានឆេះផង។ ព្រះឥន្ទ្រស្ញើចសរសើរហេតុដ៏អស្ចារ្យនេះ ហើយក៏ហោះទៅយកម្នាងសិលាមួយដុំ គូសវាសភ្ជាប់រូបទន្សាយក្នុងវង់ព្រះចន្ទ។ ហេតុនេះហើយ បានជាអ្នកខ្លះមើលលោកខែហាក់មានរូបទន្សាយនៅក្នុងរង្វង់។ អ្នកកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនាតែងនាំគ្នាគោរព និងធ្វើបុណ្យសំពះព្រះខែតរៀងតាំងពីបុរាណកាលមក។

ខ២. ពិធីអកអំបុក: គឺជាពិធីរំឭកដល់កាលព្រះពោធិសត្វយោនយកកំណើតជាសត្វទន្សាយដែរ។ នៅខែកត្តិកជារដូវស្រូវជិតទុំ មានពណ៌ក្រហមស្លាបសេក ប្រជារាស្ត្រតែងច្រូតយកខ្លះ ដើម្បីលីងដាល់អំបុកដែលជាអាហារម៉្យាងមានរសជាតិឈ្ងុយឆ្ងាញ់គួរជាទីជាប់ចិត្ត។ចំណីអំបុកនេះបើគេហូបត្រូវលើកអកបានមិនខ្ទះខ្ទាយកំពប់ខាតចោល។ប្រសិនបើចង់ឱ្យងាយស្រួលទទួលទានហើយបង្កើនរស់ជាតិផ្អែមគេត្រូវច្របាច់ជាមួយចេកឬយកចេកចុចនឹងអំបុកនោះរិតតែជាការប្រសើរ។ហេតុនេះហើយបានជាក្នុងពិធីសំពះព្រះខែគេតែងដាក់ចេកថ្វាយព្រះចន្ទជាមួយអំបុក។ ម៉្យាងទៀត ដោយជឿតាមរឿងខាងលើនេះដែរ បានជាគេតែងដាក់ផ្លែចេក ព្រោះចេកជាចំណីមួយយ៉ាងប្រសើររបស់សត្វទន្សាយ។គេប្រារព្ធពិធីនេះក្នុងរាត្រីនៃថ្ងៃ១៥កើតខែកត្តិកដោយដំណើរ

ការរៀបចំអុជទៀនធូបថ្វាយនៅពេលព្រះចន្ទរះលេចចេញច្បាស់រហូតដល់ម៉ោង១២អាធ្រាតនៅកណ្ដាលទីវាលស្រឡះ។ក្នុងឱកាសរង់ចាំរហូតដល់ពេលខែត្រង់នេះគេតែងមកជួបជុំគ្នាដើម្បីលេងល្បែងប្រជាប្រិយ ឬច្រៀងរាំដើម្បីកំដរបរិយាកាសឱ្យមានភាពរីករាយ។ ចាស់ៗតែងនិទានរឿងឱ្យកូនចៅស្ដាប់ ពិសេសរឿងព្រះពុទ្ធយោនយកកំណើតជាសត្វទន្សាយនេះដោយឱ្យក្មេងៗគយគន់មើលទន្សាយក្នុងរង្វង់ព្រះចន្ទដើម្បីបញ្ជាក់ភាពជាក់ស្ដែង។ ក្នុងការកំដរបរិយាកាសកំសាន្តនេះ ចំណីសម្រាប់ហូបចុកតែងមានអំបុកនិងចេក ជាចាំបាច់ដែរ។ គេនាំគ្នាក្ដាប់អំបុកអកខ្លួនឯង ឬបង្អកអ្នកដទៃ ដោយយកដៃគក់ខ្នងលេងថ្នមៗ ហើយសួរថា « ពេញហើយឬនៅ ? »។ អ្នកត្រូវគេបង្អកឆ្លើយថា « នៅ! » គេសួរដដែលៗចំនួន៣ដង ទើបអ្នកត្រូវគេបង្អកហារមាត់ស្រែកថា « ពេញហើយ ៗ ! »។ អ្នកឈរមើលនាំគ្នាស្រែកទទួលព្រមៗគ្នាថា « សាធុ! សាធុ! »។ ក្រៅពីចេក និងអំបុក គេតែងនាំយកភោគផលផ្សេងៗទៀត ដែលគេទើបប្រមូលបានមកចូលរួមដែរ មានអំពៅ ត្រាវ ដំឡូងដូង ...។ ប៉ុន្តែអ្នកនៅស្រុកស្រែចម្ការ គេច្រើននាំគ្នាមកប្រជុំនៅកណ្ដាលភូមិ ឬនៅកណ្ដាលទីធ្លាវត្តដែលស្រឡះផងមើលឃើញតែមេឃនិងព្រះចន្ទ ដើម្បីប្រារព្ធពិធីសំពះព្រះខែនេះ។ គេនាំគ្នាជញ្ជូនអំបុក ចេក និង ចំណីផ្លែឈើមកចាក់ជារួមគ្នាលើកន្ទេល ហើយដាំឫស្សីពីរដើមធ្វើបង្គោល និងយកឫស្សីមួយដើមទៀតចងពីលើ ដើម្បីជានិមិត្តរូបនៃក្លោងទ្វារនៅកណ្ដាលទីធ្លានោះ។ គេក៏បានរៀបចំដង្វាយដាក់ថ្វាយព្រះចន្ទដោយឡែក ហើយអុជទៀនធូបបន់ស្រន់តាមបំណងរៀងៗខ្លួន។ ដល់ពេលខែត្រង់ អាចារ្យចាប់អុជទៀនដែលបិទភ្ជាប់នឹងឫស្សីចំនួន៣ដើម។ទៀនកណ្ដាលតំណាងឱ្យភូមិរបស់គេឯទៀនពីរទៀតតំណាងឲ្យភូមិជិតខាង។អាចារ្យចាប់បង្វិលឫស្សីដែលបិទទៀននោះចំនួន៣ជុំហើយដាក់ទៀនសំយុងចុះមកក្រោមឱ្យស្រក់ក្រមួនទៅលើស្លឹកចេក។ទំនាយទឹកភ្លៀងបរិបូណ៌ ឬខ្សត់ខ្សោយ ទៅតាមភាពនៃទៀននោះស្រក់ច្រើនញាប់ឬរង្វើល។ ចំណែកភោគផលស្រូវក្នុងភូមិស្រុក ក៏ទាយតាមរូបភាពក្រមួន ដែលបានស្រក់ទៅលើស្លឹកចេកដែរ។ គេជជែកគ្នាពី ទំនាយភោគផលទៅឆ្នាំក្រោយ ហើយឧបកិច្ចថាភ្លៀងនិងភោគផលស្រូវ ត្រូវតែសំបូរហូរហៀរក្នុងភូមិគេមិន ខាន។បន្ទាប់មកគេនាំគ្នាយកចេកទុំ និងអំបុកមកបង្អកគ្នាតាមទំនៀមទម្លាប់ដូចរបៀបខាងលើដែរ។

នៅក្នុងព្រះបរមរាជវាំង ការប្រារព្ធពិធីសំពះព្រះខែនេះ មានរៀបចំយ៉ាងឧឡារិកណាស់។ ទន្ទឹមនឹងនោះក៏មានរៀបពិធីបួងសួងប្រកាសផ្សងទឹកភ្លៀង (ពិធីសម្រក់ទៀន) ដោយមានអុជទៀនតាមចំនួនខេត្តនិងក្រុងសម្រាប់តំណាងឱ្យខេត្តនិងក្រុង ក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាទាំងមូលដែរ។ ចំណែក តន្ត្រីដែលមាននាទីកំដរក្នុងពិធីនេះគឺ វង់តន្ត្រីពិណពាទ្យ៕

ខេមរវិទ្យា - បណ្ឌិតសាស្ត្រាចារ្យ អ៊ីវ ចុង

គង់តែ ...! (បទពាក្យ៤ - មួយវគ្គមាន៨ឃ្លា)

កុកហើរលើមេឃ គង់ងាប់លើដី
ខ្លារស់ក្នុងព្រៃ គង់គេចាប់បាន
ត្រីហែលក្នុងទឹក គង់ងាប់លើចាន
ចោរទាំងប៉ុន្មាន គង់តែជាប់គុក។
ស្រីសាច់សខ្ចី គង់តែនឹងចាស់
ស្រឡាញ់គ្នាណាស់ គង់តែជួបទុក្ខ
អ្នកអួតខ្លាំងពេក គង់តែបាក់មុខ
ដើរបោកអ្នកស្រុក គង់តែគេដឹង។
ជីវិតរាល់រូប គង់តែនឹងស្លាប់
ត្រូវតែប្រញាប់ ស្វែងរកពំនឹង
ធ្វើបុណ្យដាក់ទាន លាលះកំហឹង
ព្រោះយើងមិនដឹង រស់បានត្រឹមណា។

វស្សាដើមឆ្នាំ (បទពាក្យ៧)

វស្សាដើមឆ្នាំខ្យល់គ្រសាក់ ផ្គរក្ដួងភ្លៀងធ្លាក់រន្ទះឆាំង
ផ្លេកបន្ទោរព្រាកពន្លឺចាំង ពពកបិទបាំងសែងរង្សី។
សន្ធឹកខ្យល់ព្យុះស្នុះកក្រើក រំពើកព្រឹក្សាផ្អើលបក្សី
ម្រឹគាលោតផ្លោលបោលចូលព្រៃ បសុបក្សីរត់រចល់។
គង្ហាររលកបោកគគ្រេង សាគរធំធេងរញ្ជួយខ្វល់
នាវាយោគយោលខ្ទោលតាមខ្យល់ រៀចរង់វិលវល់ក្នុងជលសា។
មច្ឆាតូចធំហែលហើបហាក់ ឡើងតាមទឹកដក់រកអាហារ
ពួកហ៊ីងកង្កែបស្រែកឡូឡា ហ្វូងក្ដាមឆ្លេឆ្លាចេញពីរូង។
ផ្គរលាន់រណ្ដំគ្រហឹមគ្ហិល ខ្យល់រល់គួចវិលផ្គរលាន់ក្ដួង
ភ្លៀងធ្លាក់ខ្ទោកៗស្មោះដុះច្រូង មើលហ្វូងម្រឹគីស៊ីស្លឹកខ្ចី។
រុក្ខជាតិលូតលាស់ស្រស់ប៉ប្រិម ធារទឹកល្អាចល្អឹមដក់លើដី
បុប្ផាក្រៀមក្រោះស្រស់រីកថ្មី ត្រួយលាស់ខៀវខ្ចីយោលតាមខ្យល់។
សំណាបបន្លែផ្លែដំណាំ នាខែដើមឆ្នាំដាំយកផល
ផ្លែឈើខ្ចីទុំភ្ញុំមកដល់ នេះហើយគឺផលដើមវស្សា។

រឿងបុរសយកលាទៅលក់

មានតំណាលថាបុរសពីរនាក់ឪពុកនិងកូនដឹកលាយកទៅលក់ឯផ្សារ។កូនជិះលើខ្នងលា ឪពុកដឹកខ្សែដើរពីមុខលា នៅពេលឆ្លងកាត់ហ្វូងមនុស្សវ័យកណ្ដាល ក៏មានសំលេងស្រែកចំអកថា៖

-នៅក្មេងសោះ សុខចិត្តឱ្យឪពុកដើរ ខ្លួនឯងជិះលើខ្នងលាបែបអ៊ាងអឺយ!

បុរសជាកូនឮដូច្នោះ ក៏ចុះចេញពីខ្នងលា ទុកឱ្យឪពុកជិះវិញម្ដង ឯខ្លួនក៏ទៅដឹកខ្សែមុខលាវិញ។ លុះពេលធ្វើដំណើរកាត់ហ្វូងស្រីៗជំទង់ ក៏មានសម្រែកចំអកថា៖

-ខូចសាច់កូនអស់ហើយ លោកតា បណ្ដោយឱ្យគ្នាដើរដឹកលាបែបនេះ មិនសមសោះ!

ឪពុកនិងកូនក៏ចាប់ផ្ដួលលាយកខ្សែចងជើង រួចនាំគ្នាសែងលាកាត់ហ្វូងមហាជនចម្រុះវ័យស្រាប់តែមានសម្រែកខ្លាំងៗថា៖

-នេះបានចំជាឆ្កួតលីលាមែន កែមិនឡើងទេ!

តម្លៃសីលធម៌រឿង៖ កម្រផ្គាប់ចិត្តមនុស្សគ្រប់គ្រូវណាស់

រឿងល្បើកថ្មើរជើងម្នាក់

កាលនោះ មានថ្មើរជើងម្នាក់ធ្វើដំណើរមកដល់ពាក់កណ្ដាលផ្លូវ ឃើញដើមឈើមួយដើមនៅក្បែរផ្លូវ មានមែកបែកសាខាត្រជាក់ស្រួលក៏គិតថា៖ « អញសម្រាកហូបបាយនៅទីនេះត្រជាក់ស្រួលណាស់! » គិតហើយ គាត់ដាក់ប្រដាប់ប្រដានិងបាយកញ្ចប់នៅក្រោមដើមឈើនោះ រួចគាត់ទៅរកដងទឹកមកទុកផឹក។ពេលដើរចេញទៅមានសត្វស្វាមួយដែលអាស្រ័យនៅលើដើមឈើនោះក្រឡេកឃើញកញ្ចប់បាយវានឹកថា៖ « អញកំពុងតែឃ្លានផង ឥឡូវលាភមកដល់ល្មម ចាំអីទៀតអញ! សត្វស្វាក៏ចុះពីលើចុងឈើចាប់ហែកកញ្ចប់បាយស៊ីលុះត្រាតែឆ្អែត។វាខ្លាចម្ចាស់គេមកទាន់រករឿងធ្វើបាបវាក៏គិតថា៖ « អញយកបាយដែលនៅសល់ ទៅលាបមាត់ពពែសិន » គិតហើយស្វាក៏យកបាយ ដែលនៅសល់បន្តិចបន្តួច ទៅលាបលើមាត់ពពែដែលកំពុងឈរស៊ីស្មៅក្បែរនោះ រួចវាក៏ឡើងលើដើមឈើពួនចាំមើលហេតុការណ៍។ ថ្មើរជើងត្រឡប់ពីដងទឹកវិញឃើញកញ្ចប់បាយរហែកខ្ទេចខ្ទី គ្រាប់បាយរាយពាសវាលពាសកាលនឹកក្ដៅចិត្តក៏រអ៊ូថា៖«តើអ្នកណាមកស៊ីបាយអញ!កំពុងតែហេវហត់ថ្មើរជើងក្រឡេកមើលឆ្វេងស្ដាំ ឃើញគ្រាប់បាយជាប់នៅមាត់ពពែ ក៏ស្រែកឧទានខ្លាំងៗថា៖

- អញ្ចឹងទេតើ! ស៊ីស្មៅហើយស៊ីបាយទៀត។ គាត់ចាប់បានដំបងមួយស្ទុះទៅសំពងពពែយ៉ាងដំណំ តាមកំហឹងរបស់ខ្លួន ដោយសម្គាល់ថា ពពែលួចបាយខ្លួនស៊ី។

តម្លៃសីលធម៌រឿង៖ មនុស្សខូចយកតែរួចខ្លួន

ការវិវត្តនៃប្រព័ន្ធទឹកសាប
និងប្រវត្តិនៃវិស័យជលផលទឹកសាបកម្ពុជា (ត)

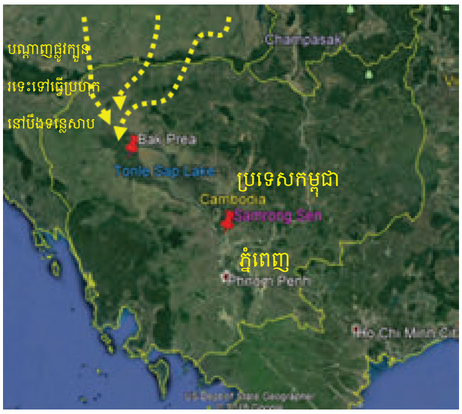

រូបទី៨. ផែនទីបង្ហាញពីផ្លូវក្បួនរទេះដែលអ្នកស្រុកលើចុះមកកែឆ្នៃត្រីនៅបាក់ព្រា បឹងទន្លេសាប

ទាក់ទងទៅនឹងប្រពៃណីនៃការលើកគ្នាមកចាប់ត្រីធ្វើប្រហុករបស់អ្នកស្រុកលើនៅភាគខាងជើងនេះក៏អាចជាទល្លីករណ៍មួយដែលអាជ្ញាធរថៃ**សម័យលោកម្ចាស់**ដាក់ការត្រួតត្រាលើខេត្តភាគខាងជើងបឹងទន្លេសាបជាពិសេសខេត្តបាត់ដំបងដើម្បីតែប្រភពសេដ្ឋកិច្ចត្រីបឹងទន្លេសាប និងស្រូវក៏អាចថាបាន។

ចំណុចសំខាន់មួយទៀតទាក់ទងនឹងឈ្មោះ"**បឹងទន្លេសាប**"ដែលតាមការស្រាវជ្រាវវិភាគតាម បែបវិទ្យាសាស្ត្រភាសាដែលធ្វើតាមរយៈការធ្វើសំភាសន៍ និងសាកសួរពីប្រភពចាស់ទុំដែលមានខ្សែស្រឡាយជាអ្នករៀនសូត្រចេះដឹងនៅក្នុងវង្សត្រកូលអភិជននាសម័យលោកម្ចាស់ និងចាស់ទុំដែលដឹងរឿងរ៉ាវក្នុងសង្គមច្រើនបានផ្ដល់សញ្ញាណឲ្យដឹងបានថាអ្នកបាត់ដំបងជំនាន់នោះមានទម្លាប់ហៅតៗគ្នា តាមគ្រាមភាសារបស់ពួកគេថា "**ថាលេសាប**" ដែលមានន័យថាសមុទ្រសាប នៅពេលដែលពួកគេទាំង នោះរួមទាំងអ្នកស្រុកពីនគររាជ, បូរីរ៉ាម, ស៊ីសាកេត និងស៊ូរិន្ទ ដែលចុះមកចាប់ត្រីធ្វើប្រហុកនៅបឹង ជង្រុកត្រីទឹកសាបដ៏ធំដូចជាសមុទ្រនៅក្នុងដីគោកបែបនេះ។ ពាក្យថា "**ថាលេសាប**" បានក្លាយទៅជា ទម្លាប់ហៅជាទូទៅ ហើយដោយសារតែពាក្យ "**ថាលេ**" មានសូរសៀងប្រហែលគ្នានឹងពាក្យ"ទន្លេ" នោះ អាចជនជាតិខ្មែរដ៏ច្រើននៅភាគកណ្ដាលយល់ស្របហៅថា"**ទន្លេសាប**" ដែលអាចប្រហែលជានៅក្នុង ដំណាក់កាលណាមួយនោះពាក្យនេះត្រូវបានគេទទួលស្គាល់យកមកប្រើប្រាស់ជាផ្លូវការដោយគ្រាន់តែបន្ថែមពាក្យបឹងពីមុខទន្លេសាបដើម្បីបញ្ជាក់ថា ទន្លេសាបគឺជាឈ្មោះបឹង។ ម្យ៉ាងទៀត បើតាមការដឹង តៗគ្នាមកថា ខ្មែរនៅសម័យបុរាណតែងហៅ បឹងទន្លេសាប, ទន្លេសាប, ទន្លេមេគង្គ និងទន្លេបាសាក់ថា "**ទន្លេធំ** " តែមួយដូចគ្នាទាំងអស់ ព្រោះបឹងទន្លេទាំងអស់តភ្ជាប់គ្នាទៅវិញទៅមកក្នុងប្រព័ន្ធតែមួយ។

៤. ប្រវត្តិឧស្សាហូបនីយកម្មនេសាទទឹកសាបនាសម័យអាណានិគមបារាំង

នៅពាក់កណ្ដាលសតវត្សទី១៩មានជនជាតិបារាំងម្នាក់បានធ្វើដំណើរចុះពីប្រទេសភូមាកាត់តាមប្រទេសសៀមចូលមកខេត្តសៀមរាបបានប្រទះឃើញប្រាសាទអង្គរវត្តដ៏អស្ចារ្យដែលត្រូវបានគេបោះបង់ចោលក្នុងព្រៃស្មសាន្តរាប់រយឆ្នាំ និងបឹងទន្លេសាបដែលសម្បូរទៅដោយត្រីទឹកសាបធម្មជាតិ ដ៏សម្បើមគ្មានពីរក្នុងលោក។ សៀវភៅឯកសាររបស់គាត់ បានបង្ហាញឲ្យពិភពលោកដឹងពីអ្វីដែលគាត់ បានឃើញជាពិសេសអច្ឆរិយភាពនៃស្ថាបត្យកម្មខ្មែរ និងនៃធនធានធម្មជាតិជាមរតកដ៏ពិសិដ្ឋ ដែល កកើតឡើងនៅក្នុងទឹកដីខ្មែរ (Mohout, M. H., 1864)[8] ។ព័ត៌មានទាំងពីរនេះបានទទួលការចាប់ អារម្មណ៍ពីគ្រប់មជ្ឈដ្ឋាននៅក្នុងប្រទេសបារាំង និងបានជួយដល់រដ្ឋាភិបាលបារាំងក្នុងការរៀបចំផែនការសេដ្ឋកិច្ចទ្រទ្រង់ដល់ការពង្រីកអាណានិគមរបស់ខ្លួននៅតំបន់ឥណ្ឌូចិនផង។ស្របគ្នាជាមួយនឹងការអភិវឌ្ឍឧស្សាហកម្មនេសាទសមុទ្រនៅអឺរុបផងនោះអ្នកសេដ្ឋកិច្ចបារាំង

[8] Mouhot,. M. H., 1864. Travels in the Central Part of Indo-China (Siam) Cambodia, and Laos, during the years 1858 , 1859 and 1860. Vol. 1 and Vo;. 2 (Reprint, White Lotus, Bangkok).

បានមើលឃើញថា ប្រព័ន្ធ ផលផលទឹកសាបនៅបឹងទន្លេសាបគឺជាមូលដ្ឋានសេដ្ឋកិច្ចតែមួយគត់ ដែលអាចធ្វើឧស្សាហូបនីយកម្ម នេសាទសម្រាប់បម្រើការនាំចេញ ដើម្បីបង្កើតមូលដ្ឋានសេដ្ឋកិច្ចជាដំបូងនៅប្រទេសនេះ ហើយដែលដោយលក្ខខណ្ឌនេះ,បារាំងបានជំរុញព្រះមហាក្សត្រខ្មែរព្រះបាទនរោត្តមដែលទើបឡើងគ្រងរាជ្យនៅឆ្នាំ១៨៦០ (ពេលនោះព្រះអង្គមានទាហានចំនួនតែ៣៥០នាក់ប៉ុណ្ណោះនៅការពារព្រះបរមរាជវាំង) ឲ្យយល់ព្រមដាក់ប្រទេសកម្ពុជាឲ្យនៅក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង និងដាក់ចេញនូវគោលនយោបាយ នេសាទឧស្សាហកម្មនៅឆ្នាំ១៨៦៣ ដើម្បីរកចំណូលសម្រាប់ថវិកាទ្រទ្រង់ការងាររាជការ និងរដ្ឋបាល អាណានិគម (Vincint,1871-2)[9]។គោលនយោបាយនេះបានកំណត់ថា“**សេរីភាពនៃការនេសាទ គឺជាគោលការណ៍ហើយសិទ្ធិនៃការកាន់កាប់ដំបូងត្រូវតែមានសុពលភាពជារហូត**”ដោយភ្ជាប់ជាមួយការអំពាវនាវដល់ជនជាតិខ្មែរទាំងអស់ឲ្យចូលរួមសកម្មភាពនេះ។ការអំពាវនាវនេះពុំបានទាក់ទាញជនជាតិខ្មែរណាម្នាក់ឲ្យចូលរួមឡើយដោយអាចជាមូលហេតុមិនមានបទពិសោធន៍ក្នុងការធ្វើនេសាទឧស្សាហកម្មមិនមានដើមទុនគ្រប់គ្រាន់មិនមានជំនាញបច្ចេកទេស មិនធ្លាប់រកស៊ីបណ្តាក់ទុនក្នុងរបរនេសាទ ឬដោយសារទស្សនៈ ″**ទីណាមានទឹកទីនោះមានត្រី**″ ឬមកពីប្រជាជនមានចំនួនតិចតួច ប្រហែលជាង១លាននាក់ប៉ុណ្ណោះនៅពេលនោះ (Blanc M., 1958)[10] ដែលធ្វើឲ្យរាជការខ្មែរនិងរដ្ឋបាលអាណានិគមត្រូវបង្ខំចិត្តងាកទៅរកវិនិយោគិនបរទេសវិញ។នាយទុន៥នាក់ដំបូងជាជនជាតិចិនមកពីហុងកុង បានចូលមកចុះកិច្ចសន្យាជាមួយអាជ្ញាធរខ្មែរ និងរដ្ឋបាលអាណានិគម ដើម្បីរកស៊ីផ្តាច់មុខនៅក្នុងឧស្សាហកម្មនេសាទនៅបឹងទន្លេសាបជាសម្បទានិកនេសាទ (Fermierdepeche) នៅក្នុងខេត្តចំនួនបីគឺពីរនៅពោធិសាត់មួយនៅកំពង់ធំនិងពីរនៅកំពង់ឆ្នាំង ដោយនាំចូលសម្ភារៈបច្ចេកទេសនេសាទទាំងអស់ដូចជាអួន (ធ្វើពីសសៃធ្មៃ) និងទូកក្តោងសមុទ្រធំៗដែលហៅថា ″**ទូកប៉ុកចាយ**″ យកមកប្រើសម្រាប់ធ្វើជាកន្លែងស្នាក់នៅកន្លែងកែច្នៃត្រី-ហាលត្រីឃ្លាំងនិងដឹកជញ្ជូន (លើកលែងតែបង្គោលឈើឬស្សីរល្លិជ័រទឹកជ័រចុង ដែលអាចរកបាននៅក្នុងស្រុក) និងពលករ ជំនាញពីស្រុកចិន (Vincint,1870-1)។ នាយទុនផ្តាច់មុខទាំងនោះបានចាត់ចែងកន្លែងនេសាទតូចៗជួលបន្តទៅឲ្យដង្វៅចិនតូចៗធ្វើនេសាទជាមួយការផ្តល់ឥណទានជាទុន និងសម្ភារៈបច្ចេកទេស ដោយទូទាត់សងវិញជាត្រីកែច្នៃនៅពេលប្រមូលផលសម្រាប់នាំចេញ។ កម្លាំងពលកម្មនេសាទ និងកែច្នៃត្រី ស្ទើរតែទាំងស្រុងជាជនជាតិវៀតណាមដែលធ្វើការតាមការបែងចែកពលកម្ម (division of labor) ដែលសម្បទានិក និងដង្វៅនេសាទចិននាំយកមកបំរើការងារនេសាទ ព្រោះតែជនជាតិខ្មែរម្ចាស់ស្រុកស្ទើរតែ ទាំងអស់នៅពេលនោះជាកសិករឯករាជ្យមិនមានទម្លាប់ ស៊ីឈ្នួលគេ (Mohout, M. H. 1884)។

ការតាំងទីលំនៅនៅលើទឹក ដោយការសាងសង់ផ្ទះបណ្តែតទឹកត្រូវបានចាប់ផ្តើមនៅពេលនោះ ដែលក្រោយមកបានក្លាយទៅជាភូមិបណ្តែតទឹករហូតមកដល់សព្វថ្ងៃ។ សម្បទានិកនេសាទផ្តាច់មុខ ទាំងអស់ត្រូវធានាបង់ពន្ធនេសាទតាមការកំណត់ជារៀងរាល់ឆ្នាំ ឯការនាំចេញត្រីត្រូវបង់ពន្ធទៅតាម បរិមាណនាំចេញទៅឲ្យរដ្ឋបាលអាណានិគម (Vincent, 1870-1)។

រហូតមកដល់ឆ្នាំ១៨៧២ ទើបមានបទបញ្ជានេសាទមួយដែលកំហិតមិនឲ្យធ្វើផ្នស់ ឬរបាំងព្រួល ឬស្សីកាត់បិទភ្ជិតទទឹងស្ទឹង ឬព្រែក ឬអូរទាំងអស់ ដោយត្រូវបើកច្រកមុខទឹកប្រមាណ៥0% សម្រាប់ នាវាចរណ៍ឆ្លងកាត់ តែក្រោយមកបានកែប្រែមកនៅត្រឹមតែ១/៣នៃទទឹងមុខផ្លូវទឹកវិញព្រោះមានការតវ៉ា ពីដង្វៅនេសាទនិងមេសង្វៀននេសាទ។មកដល់ឆ្នាំ១៨៧៥ទើបមានបទបញ្ជាទី២ដាក់កំហិតក្រឡាអួនឬប្រឡោះត្រៀមព្រួលឬស្សី ពីមួយទៅមួយ មិនឲ្យតូចជាង ២,៥សង់ទីម៉ែត្រ (Vincint,1870-1)។

[9] Vincint F., Jun., 1871-2. The Land of the White Elephant sights and scenes in Burma, Siam, Cambodia and Chin-China (1971-72). With and introduction and notes by John Villers (White Lotus Co. Ltd., Bangkok, Thailand, 1988).

[10] BLANC, M., 1958. Mission Hydrologique et Oceanographique au Cambodge (Cahiers du Pacifique No. 1, December, 1958. Published due to financial support of the Singer-Polignac Foundation.

កំណត់ចំណាំ: កំពស់ទឹកនៅកណ្តាលបឹងទន្លេសាបនាចុងខែកញ្ញាមានជាមធ្យមពី១០,៥ទៅ១១ម៉ែត្រ ហើយឡើងទៅដល់១២ម៉ែត្រនៅឆ្នាំទឹកធំ ដែលធ្វើឲ្យផ្ទៃបឹងទន្លេសាបរីកធំទៅដល់ផ្លូវជាតិលេខ៥នៅ ភាគខាងត្បូងឈៀងខាងលិច និងទៅដល់ផ្លូវជាតិលេខ៦នៅភាគខាងកើតឈៀងខាងជើង ដែលមាន ទំហំ ១៥,០០០គម២ ដែលធំជាងទំហំបឹងនៅរដូវប្រាំងចំនួន៥ដង (Vincint,1870-1)។ នៅពេលនោះ អ្នកវិទ្យាសាស្ត្រក៏បានរកឃើញថាត្រីទឹកសាបមានចំនួន៦២៥ប្រភេទផងដែរ (Tirant, 19885)[11] ។

៤.១. បច្ចេកទេសនេសាទឧស្សាហកម្មដែលប្រើប្រាស់ជាតំបូង

នៅពេលទទួលបានសម្បទាននេសាទនៅបឹងទន្លេសាបក្នុងខេត្តពោធិសាត់,កំពង់ធំនិងកំពង់ឆ្នាំងនៅអំឡុងឆ្នាំ១៨៦៣ហើយនោះ សម្បទានិកផ្តាច់មុខ ឬមេសង្វៀនទាំង៥ បានកេណ្ឌប្រមូលជនជាតិចិនដែលមានបទពិសោធន៍ធ្វើនេសាទ និងសម្ភារៈឧបករណ៍នេសាទ ដើម្បីមករៀបចំធ្វើអាជីវកម្មនេសាទនៅបឹងទន្លេសាប។ នៅក្នុងគ្រាដំបូងនោះ ដែននេសាទនៃខេត្តទាំង៣ ត្រូវបានបែងចែកទៅជាដែននេសាទសម្បទានចំនួន ៥ ដែលមាន២នៅខេត្តពោធិសាត់, ២នៅក្នុងខេត្តកំពង់ឆ្នាំង និង១ នៅក្នុងខេត្តកំពង់ធំ (សូមមើលរូបគំនូរទី៩) (Vincint,1870-1)។

រូបគំនូរទី៩. ផែនទីដែននេសាទសម្បទាន១៨៦៣-៨៤

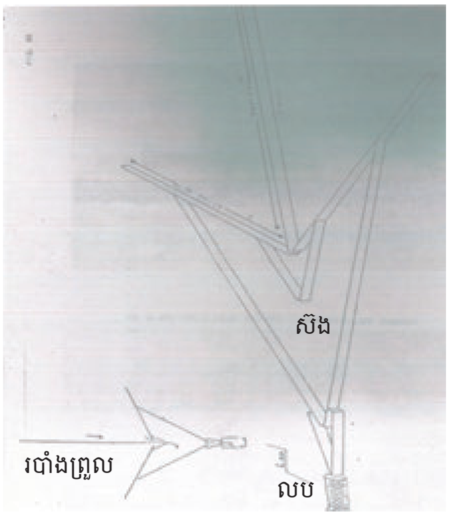

រូបគំនូរទី១០. លប ណាំវ (ប្រភព: F. D 'AUBENTON)

ដោយសារស្ថានភាពទឹករាក់នៅបឹងទន្លេសាបនៅរដូវប្រាំង មានលក្ខណៈដូចគ្នានឹងបឹងទឹកប្រៃ ជាប់មាត់សមុទ្រនោះ ការនេសាទត្រូវបានគេប្រើរបាំងព្រួលរត់ស្របតាមចរន្តទឹកហូរចេញពីព្រៃលិចទឹក មកក្នុងតួបឹងដើម្បីគៀងត្រីឲ្យចូលស៊ង ដែលគេរៀបចំនៅមាត់បឹងខាងក្រៅព្រៃលិចទឹក។ នៅដើមរដូវ ប្រាំងពេលធ្លាក់ខ្យល់ត្រជាក់ពីទិសខាងជើងដំបូងនៅអំឡុងខែធ្នូបានធ្វើឲ្យលក្ខខ័ណ្ឌគីមីក្នុងទឹកនៅក្នុងតំបន់ព្រៃលិចទឹកមានការប្រែប្រួលយ៉ាងខ្លាំង ដោយការបញ្ជៀប(saturation)នៃខ្យល់អុកស៊ីហ្សែនទៅ ក្នុងទឹកឡើងដល់២០០% ដែលធ្វើឲ្យកំហាប់អុកស៊ីហ្សែនក្នុងទឹកឡើងខ្ពស់ដល់១៦មក្រ/លីត្របង្កើតរបាយដល់ស្រទាប់បាតដែលធ្វើឲ្យសារធាតុចំណីក្នុងទឹក អាចចាប់យកអុកស៊ីហ្សែន ដើម្បីបន្លែងខ្លួនឲ្យ ទៅជាបាក់តេរីហើយបញ្ចេញសារធាតុអាម៉ូនីញ៉ាក់ពុលទៅក្នុងទឹកជាពិសេសក្នុងតំបន់ព្រៃលិចទឹក ធ្វើឲ្យ ត្រីនៅទីនោះ នាំគ្នាគេចចេញតាមចរន្តទឹកហូរទៅរកកន្លែងដែលអាចរស់នៅបាន។ត្រីដែលថយចេញពីព្រៃលិចទឹកបានហែលសៀរតាមរបាំងព្រួលចូលទៅក្នុងស៊ងមួយដែលមានប្រឹះនៅមាត់ច្រក ធ្វើឲ្យ ត្រីចូលហើយចេញវិញមិនបាន។ ត្រីត្រូវរស់នៅក្នុងស៊ងនេះរហូតដល់ពេលដែលអ្នកនេសាទចាប់យក ទៅលក់ (សូមមើលរូបគំនូរទី១០ និង១១) (Filly & M. d'AUBEN TON, 1962-63)។

[11] Tirant, 1885. Itchological Work of Fresh water Fish in Cambodia.

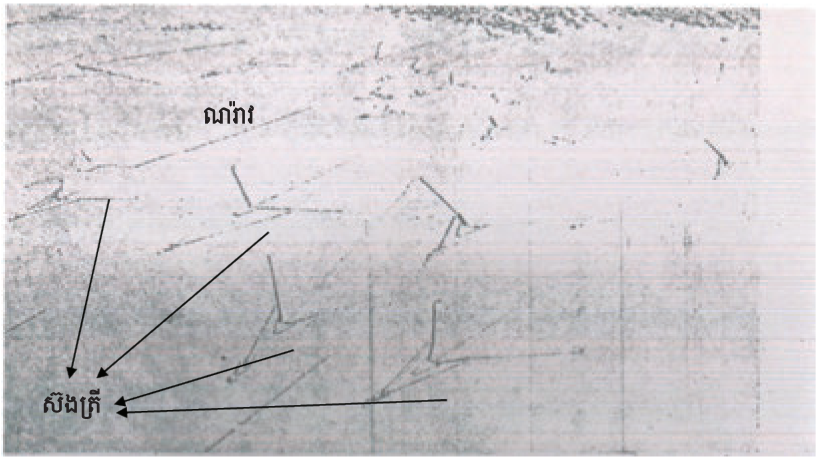

រូបគំនូរទី១១. ការរាយរបាំងព្រួលណាំរចេញពីព្រៃលិចទឹកនៅតាមជាយបឹងទន្លេសាប
(ប្រភព: M. d'AUBENTON)

នៅតាមផ្លូវទឹកនានាដូចជាស្ទឹង ព្រែក ឬអូរ ដែលហូរចាក់មកក្នុងបឹងទន្លេសាប អ្នកនេសាទបានធ្វើរបាំងព្រួល (របាំងផ្ទួស) បិទមុខទឹកនៅដើមរដូវប្រាំង ដើម្បីចាប់ត្រីដែលធ្វើបន្លាស់ទីពីទំនាបខាងលើ មកក្នុងបឹងទន្លេសាប (សូមមើលរូបគំនូរទី១២)។ កំណាត់ដៃទន្លេតាមដងទន្លេសាបនៅខេត្តកំពង់ឆ្នាំងមួយចំនួនត្រូវបានគេធ្វើរបាំងផ្ទួសបិទដើម្បីចាប់ត្រីដែលធ្វើបន្លាស់ទីពីបឹងទន្លេសាបនិងទីទំនាបជុំវិញ។របាំងផ្ទួសចុងក្រោយនេះមានប្រវែងវែងជាងនិងរឹងមាំជាងពពួករបាំងផ្ទួសទីមួយព្រោះត្រូវសាងសង់ឆ្លង កាត់ដៃទន្លេដែលជ្រៅនិងមានចរន្តទឹកខ្លាំងផង(សូមមើលគំនូរ១៣)(M. d'AUBENTON, 1962-63)។

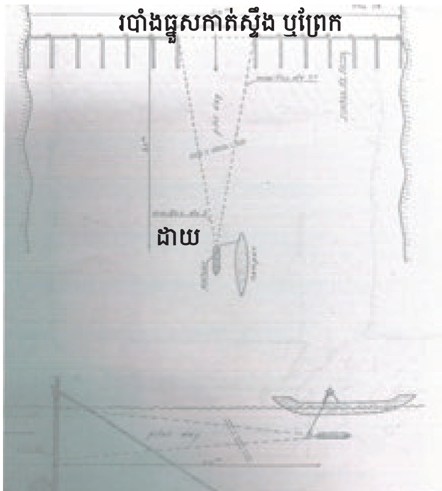

រូបគំនូរទី១២. របាំងផ្ទួសកាត់មុខស្ទឹងឬព្រែក និងមុខងារ

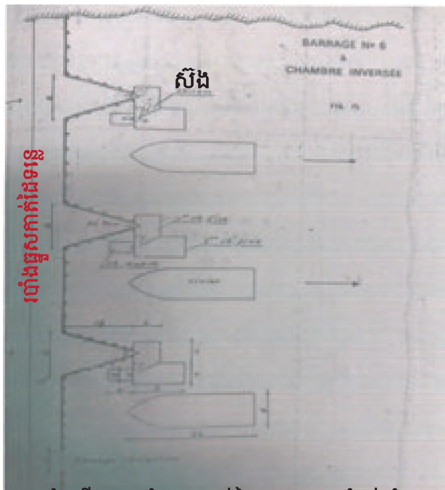

រូបគំនូរទី១៣. របាំងផ្ទួសកាត់ដៃទន្លេ នៅខេត្តកំពង់ឆ្នាំង

រូបគំនូរទី១៤. ការគៀរអួនចាប់ត្រីក្នុងណរត់ឈូងនៅបឹងទន្លេសាប

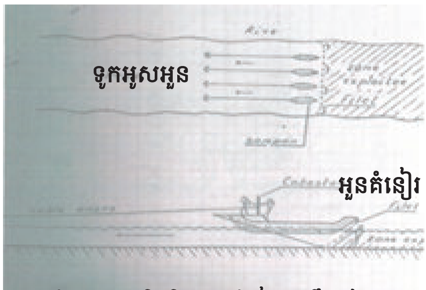

រូបគំនូរ១៥. ប្រតិបត្តិការអួនគំនៀរក្នុងស្ទឹងឬព្រែក

រូបគំនូរទី១៦. ការគៀរអួនក្នុងដៃទន្លេក្នុងខេត្តកំពង់ឆ្នាំង

នៅចុងរដូវប្រាំងក្នុងអំឡុងចុងខែមេសាដល់ចុងខែឧសភានៅតាមជាយមាត់បឹងទន្លេសាបអ្នកនេសាទបានវាយផែនព្រួលព័ទ្ធដែននេសាទសម្បទានដើម្បីធ្វើប្រតិបត្តិការអូសអួនគៀរចាប់ត្រីនៅមុនរដូវទឹកជម្លើងចូលមកដល់(សូមមើលរូបគំនូរទី១៤)។ នៅតាមដងស្ទឹង ព្រែក និងដៃទន្លេ ដែលគេបាន បិទដោយរបាំងឆ្នុកដើម្បីចាប់ត្រីកាលនៅដើមរដូវប្រាំងនោះវិញ ក៏ត្រូវបានគេធ្វើនេសាទអួនគំនៀរចាប់ ត្រីមុនរដូវទឹកជម្លើងចូលមកដល់ដែរ(សូមមើលគំនូរទី១៥និង១៦) (M. d’AUBENTON, 1962-63)។

ការនេសាទត្រីរាជនៅក្នុងបឹងទន្លេសាបនៅអំឡុងខែសីហា-កញ្ញានិងនៅតាមដងទន្លេសាបក្នុងកំណាត់ទន្លេប្រឡាយមាសនៅអំឡុងខែមីនា-មេសា ដែលអ្នកនេសាទជនជាតិចិនបានកសាងអួនហ៊ុំ ប្រវែង២-៣ពាន់ម៉ែត្រនិងជម្រៅ៣០ម៉ែត្រដែលជើងអួនត្រូវភ្ជាប់ដោយច្រវាក់ដើម្បីការពារកុំឲ្យត្រីត្បុលភក់គេចចេញបាន និងផ្នែកខាងលើភ្ជាប់ដោយខ្សែព្រួរ ដើម្បីហ៊ុំរឹបសាច់អួនចាប់ត្រី (សូមមើលរូបទី១៧)។

របៀបនេសាទមួយបែបទៀត ដែលនាំមកអនុវត្តដោយអ្នកនេសាទជនជាតិចិននៅដំណាក់កាលកែទម្រង់នេសាទនាឆ្នាំ១៨៨៤-៨៩គឺការនេសាទហ៊ុំសម្រាស់នៅចុងរដូវប្រាំងនៅក្នុងបឹងទន្លេសាបដោយការកាប់មែកឈើព្រៃលិចទឹកមកទម្លាក់ក្នុងតួបឹងនៅរដូវវស្សាបង្កើតបានជាជម្រកឲ្យត្រីនៅរដូវប្រាំងដើម្បីហ៊ុំអួនចាប់ត្រីដែលមកសំងំលាក់ខ្លួននៅទីនោះ (M. d’AUBENTON, 1962-63)។

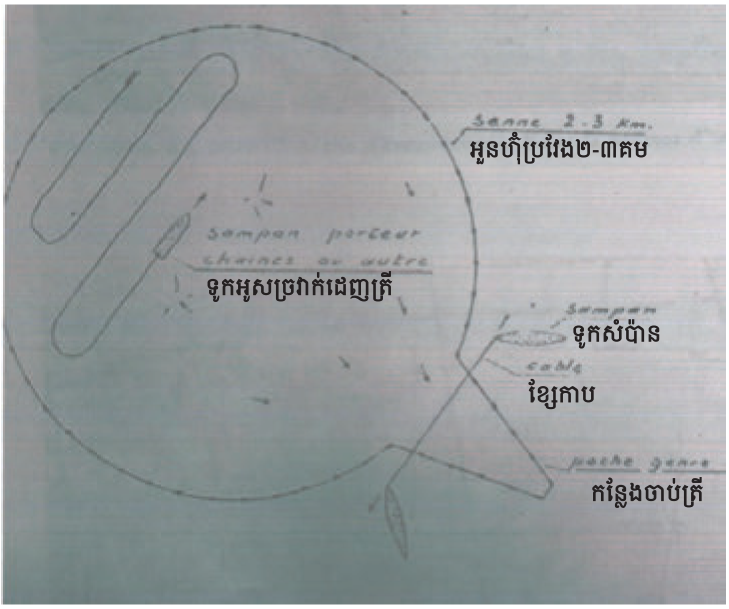

រូបគំនូរ១៧. ប្រតិបត្តិការហ៊ុំអួនចាប់ត្រីរាជក្នុងបឹងទន្លេសាប (ប្រភព: M. d’ Aubenton, 1962-63)

៤.២. របៀបកែច្នៃត្រី

សម្បទានិកនេសាទផ្តាច់មុខទាំង៥ដោយឈរនៅលើមូលដ្ឋាននៃតម្រូវការនៃទីផ្សារអន្តរជាតិ និងដោយផ្អែកលើប្រភពធនធានត្រីរបស់បឹងទន្លេសាបផងនោះ បានជំរុញកែច្នៃជាត្រីប្រឡាក់និងត្រីងៀតដើម្បីនាំចេញ។ ត្រីដែលនេសាទបានត្រូវកាត់ក្បាល និងវះយកគ្រឿងក្នុងចេញ ហើយជ្រៀតជាចម្រៀក ប្រឡាក់អំបិលក្នុងកំហាប់ខ្ពស់ ហើយហាលថ្ងៃឲ្យស្ងួតល្អនៅលើរានហាលត្រីនៅកណ្តាលបឹងទន្លេសាប រួចសារប្រមូលវេចខ្ចប់ដើម្បីរក្សាទុកក្នុងជាល និងកញ្ចេផលិតក្នុងស្រុកធ្វើពីបន្ទះឬស្សីសម្រាប់នាំចេញ។លើកលែងតែត្រីប្រម៉ាដែលយកតែគ្រឿងក្នុងចេញហើយដាក់ត្រាំក្នុងទឹកអំបិលទាំងមូលតែម្តង ព្រោះជា ទំនិញដែលមានតម្លៃខ្ពស់ជាងគេសម្រាប់ផ្គត់ផ្គង់ទីផ្សារជនជាតិចិន ព្រោះត្រីនេះជាប្រភេទត្រីស៊ីសាច់ជា អាហារមិនសូវមានខ្លាញ់ និងមានរសជាតិឆ្ងាញ់ហើយអាចរក្សាទុកបានយូរមិនងាយខូចគុណភាពដូចត្រី ប្រានិងត្រីស្រកាផ្សេងៗទៀតឡើយ។ ទំនិញដែលមានតម្លៃបន្ទាប់ពីត្រីប្រម៉ាគឺ ត្រីរ៉ស់ងៀត និងត្រីឆ្តោរ ងៀត និងត្រីកេសប្រឡាក់ដែលជាពពួកត្រីស៊ី

សាច់ជាអាហារ មានសាច់ច្រើន មានរសជាតិឆ្ងាញ់ និង មិនស្វរ មានខ្លាញ់ ហើយអាចរក្សាទុកបានយូរគួរសមផងដែរ (Darboux et al, 1906)[12] ។

៤.៣. កំណើត ឬការចាប់ផ្តើមវារីវប្បកម្មនៅបឹងទន្លេសាប កម្ពុជា

ការសន្សំសំចៃរបស់ដង្ហៅនេសាទ និងអ្នកនេសាទជនជាតិចិន គឺជាការចាប់ផ្តើមសកម្មភាព វារីវប្បកម្មនៅក្នុងបឹងទន្លេសាប ដោយនៅពេលដែលពួកគេនេសាទត្រីបានម្តងៗ បានប្រទះឃើញត្រី ដែលមិនទាន់ធំដល់ខ្នាតតម្រូវមានចំនួនច្រើន ត្រូវលែងទៅក្នុងធម្មជាតិវិញនោះ ក៏បែកគំនិតចាប់យក មកបង្ខាំងទុកក្នុងស៊ីង ឬបែរនៅរដូវប្រាំង ដើម្បីថែបំប៉នចំណីមួយរយៈឲ្យបានធំធាត់ដល់ទំហំដែល ទីផ្សារតម្រូវអាចលក់បានបង្កើនចំណូលរបស់ពួកគេ។ ការថែបំប៉នត្រីក្នុងស៊ីង ឬបែរនេះបានប្រព្រឹត្តទៅ ប្រកបដោយជោគជ័យដែលធ្វើឲ្យបរនេះរីករាលដាលនៅទូទាំងបឹងទន្លេសាប ក្នុងរយៈកាលដ៏ខ្លី ដែល ធ្វើឲ្យអ្នកអនុវត្តទទួលបានបទពិសោធណ៍កាន់តែច្រើនឡើងៗ រហូតដល់ក្លាយទៅជាបច្ចេកទេសក្នុងការ ជ្រើសរើសប្រភេទ ឬពូជត្រីដែលស្រួលចិញ្ចឹម ធំធាត់លឿន ហើយអាចរកឱកាសលក់ឲ្យបានថ្លៃផង។ ការថែបំប៉នត្រីនេះ ត្រូវបានអ្នកនេសាទនៅកន្លែងផ្សេងៗទៀតអនុវត្តតាម រហូតដល់ក្លាយទៅជាការ ចិញ្ចឹមត្រីតាំងពីកូនត្រីក្នុងស៊ីង ឬបែររហូតដល់ធំពេញខ្នាតដែលទីផ្សារតម្រូវ នៅទូទាំងប្រទេសនាពេល ក្រោយៗមកទៀត (Darboux et al, 1906)។

៤.៤. ការកែទម្រង់ឧស្សាហកម្មនេសាទដំបូង

នៅឆ្នាំ១៨៨៤ដោយរងសម្ពាធពីការបះបោររបស់កសិករនៅឆ្នាំ១៨៦៦ ១៨៦៧ ១៨៧២ ១៨៧៦-៧៧ និងឆ្នាំ១៨៨៥-៨៦ បានធ្វើឲ្យមានការកែប្រែជាបន្ទាន់តាមកំណែទម្រង់ដំណើរការនយោបាយ រដ្ឋបាលនិងសេដ្ឋកិច្ច ក្រោយពេលដែលរាជការខ្មែរនិងរដ្ឋបាលអាណានិគមបារាំងបានភ្ញាក់ ដឹងពីផលប៉ះពាល់ពីការកេងប្រវ័ញ្ចដ៏ធំក្នុងឧស្សាហកម្មនេសាទនិងបានទទួលស្គាល់ភាពទន់ខ្សោយនៃប្រព័ន្ធរដ្ឋបាលរបស់ខ្លួននៅពេលនោះ (PETILLOT, Loys. 1911)[13] (Jan Ovesen, et all, 1996)[14] ។ ដែននេសាទត្រូវបានដកហូតពីសម្បទានិកផ្តាច់មុខទាំងអស់ហើយបើកទូលាយឲ្យអ្នកនេសាទទូទៅអាចចូលទៅធ្វើនេសាទបានពេញមួយឆ្នាំ ដោយតម្រូវឲ្យបង់ពន្ធតិចតួច ចាប់ពីឆ្នាំ១៨៨៤ ដល់ឆ្នាំ១៨៨៩ (Marguet, 1905; Loys Petillot, 1911)។ ទោះជាយ៉ាងនេះក៏ដោយ ការនេសាទទាំងអស់នៅតែស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់នាយទុនផ្តាច់មុខដដែល ព្រោះពួកគេបានក្តាប់ទីផ្សារត្រីនិងប្រភពឥណទាននេសាទយ៉ាងណែនដែលអ្នកនេសាទស្ទើរតែទាំងអស់ត្រូវតែរណប។

នៅអំឡុងឆ្នាំ១៨៨៩-៩០ ក្នុងទិសដៅរៀបចំចាត់ចែង និងបែងចែកផលប្រយោជន៍ពីធនធាន ជលផលឡើងវិញ និងដើម្បីបំពេញសំណូមពរប្រជាជនដែលនៅជិតខាងដែននេសាទ ឲ្យមានកន្លែងធ្វើនេសាទនោះ រដ្ឋបាលអាណានិគមបានចំណាយពេលសិក្សាពីទំនាក់ទំនងអេកូឡូស៊ី-ភូមិសាស្រ្ត និងសង្គម-សេដ្ឋកិច្ចនៃប្រជាកសិករដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធអស់រយៈពេលជាង១០ឆ្នាំដើម្បីកំណត់ដែននេសាទសម្បទានសម្រាប់ដាក់ឲ្យដេញថ្លៃដោយតម្លាភាព និងដែននេសាទទុកសម្រាប់ការនេសាទជាលក្ខណៈគ្រួសាររបស់ប្រជាជនដែលមិនជាប់ពន្ធ (G. Darboux, et all, 1906)[15] ។

នៅឆ្នាំ១៩០៧ ខេត្តមួយចំនួននៅភាគខាងជើង និងពាយព្យ (ភាគខាងជើងនៃខេត្តស្ទឹងត្រែង ខេត្តព្រះវិហារ ខេត្តសៀមរាប ខេត្តបាត់ដំបង និងភាគខាងជើងនៃខេត្តពោធិសាត់) ត្រូវបានអាជ្ញាធរថៃ បង្វែរ

---

12 Darboux et al, 1906. Nos Richesse Coloniales 1900-1905: L’Industrie des Peches aux Colonies.
13 PETILLOT Loys, 1911. Une Richesse du Cambodge: La Peche et les Poissons. Publication: Paris Augustin CHALLAMEL. Editeur.
14 OVESEN, J.; I-B., TRANKELL, AND J. OJENDAL, 1996. When every household is an island: social organization and power structure in rural Cambodia.
15 DARBOUX, G.; COTTE, J.; STEPHAN, P. & VAN GAVER, F., 1906. Nos Richesse Coloniales 1900-1905: L’Industrie des Peches aux Colonies (Tome II). Publication: Marseille, Barlatier, Imprimeur-Editeur.

រដោយសន្តិភាពមកឲ្យរាជការព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ(គ្រងរាជ្យនៅឆ្នាំ១៩០៤)វិញតាមការចុះហត្ថលេខារវាងអាជ្ញាធរថៃ និងរដ្ឋបាលអាណានិគមនៅលើសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ១៩០៤ និងឆ្នាំ១៩០៧ (សូមមើលរូបទី១៨) ក្រោយពីបានកាន់កាប់អស់រយៈ២៧០ឆ្នាំចាប់ពីឆ្នាំ១៦៣៧ដល់១៩០៧ (Martin, 1994)[16] ។

រូបទី១៨. ផែនទីប្រទេសកម្ពុជាបង្ហាញតំបន់កាន់កាប់ដោយអាជ្ញាធរថៃអស់រយៈពេល២៧០ឆ្នាំគិតត្រឹមឆ្នាំ១៩០៧

នៅឆ្នាំ១៩០៨ រាជការខ្មែរបានគ្រប់គ្រងបឹងទន្លេសាបទាំងស្រុង ហើយក៏រៀបចំដែននេសាទ ទាំងអស់ឲ្យទៅជា: (១) ដែននេសាទរៀបជាពួកដែលត្រូវចាត់តាំងជាឡូត៍បឹងព្រៃក ឡូត៍សំរាស់ (បង្កើតតាមទម្លាប់អ្នកនេសាទក្នុងស្រុក) និងឡូត៍ដាយត្រីតាមដងទន្លេសាប ក្នុងខេត្តកណ្តាល និងរាជធានីភ្នំពេញ (ប្រភេទថង់សំណាញ់ធំរូបរាងដូចអួនអូសនៅសមុទ្រដែលគេដាក់កាងបញ្ច្រាស់ចរន្តទឹក បើកមាត់ពីបាតដីដល់ផ្ទៃលើទឹក ដើម្បីត្រងចាប់ត្រីដែលធ្វើដំណើរចុះតាមចរន្តទឹក ដែលនាំមកអនុវត្តដោយអ្នកនេសាទចិន)[17] ដើម្បីដាក់ឲ្យដេញថ្លៃជាសាធារណៈសម្រាប់រយៈពេលបីឆ្នាំម្តង (សូមមើលរូបគំនូរទី១៩និង២០)។ (២) ដែននេសាទដែលត្រូវការពារទុកសម្រាប់នេសាទសិប្បកម្ម ឬចល័តដូចជាការនេសាទត្រីរាជនិងត្រីគល់រាំងដោយអួនសម្រុងចំនួន២ដងក្នុងមួយឆ្នាំ(អំឡុងខែសីហា-កញ្ញានៅក្នុងបឹងទន្លេសាបនិងអំឡុងខែមីនា-មេសានៅក្នុងដងទន្លេក្នុងខេត្តកំពុងឆ្នាំង)[18]។ការនេសាទខាងលើនេះត្រូវមានលិខិតអនុញ្ញាតិ និងត្រូវមានសៀវភៅបន្ទុកដែលចង្អុលបង្ហាញបទបញ្ជាដែលអ្នកកាន់កាប់ត្រូវតែគោរពតាមដាច់ខាតជាមួយការកត់ត្រាផលត្រីដែលចាប់បានមួយលើកៗផង។ត្រីធំៗដែលចាប់បានដោយអួនសម្រុង

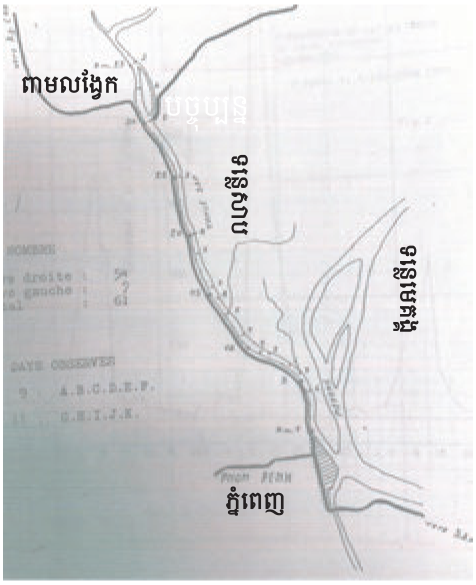

រូបគំនូរទី១៩. ផែនទីទីតាំងនេសាទដាយតាមដងទន្លេសាប

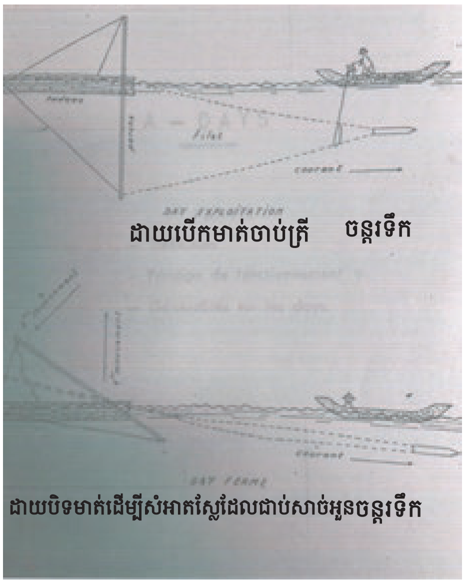

រូបគំនូរទី២០. ប្រតិបត្តិការនេសាទដាយ(បើកនិងបិទមាត់)

17 បច្ចេកវិទ្យានេះត្រូវបានអ្នកនេសាទចិនចំលងតាមបច្ចេកវិទ្យាអួនអូសសមុទ្ររបស់អឺរ៉ុបដែលយកមកប្រើនៅប្រទេសចិននៅចុងសតវត្សទី១៩។
18 ត្រីរាជពងកូននៅទន្លេមេគង្គលើតំបន់ត្រីកោនមាសជាប់ព្រំប្រទល់ប្រទេសចិនក្នុងខែមិថុនា-កក្កដា។ កូនញាស់ហើយអណ្តែតតាមទឹកចុះមកក្រោមដែលមួយចំនួនតូចសំងំនៅតំបន់ ខាងលើល្បាក់ខោន ហើយមួយចំនួនធំធ្លាក់ដល់ បឹងទន្លេសាបដើម្បីស៊ីចំណីធំធាត់នៅទីនោះ ឯត្រីគល់រាំងពងកូននៅតំបន់ទឹកជ្រូរខេត្តស្ទឹងត្រែងនិងក្រចេះក្នុងខែមិថុនា-កក្កដា ដែលកូនញាស់អណ្តែតតាមទឹកចូលទៅក្នុង បឹងទន្លេសាបស៊ីចំណីធំធាត់នៅទីនោះដែរ។ ត្រីធំៗដែល ចុលទៅស៊ីចំណីនៅក្នុងបឹងទន្លេសាប នៅពេលទឹកនឹងឬកូនរដូវប្រាំងក្នុងរដូវវស្សាក្នុងខែសីហា-កញ្ញាត្រូវតែថយចេញពីក្នុងព្រៃលិចទឹកមកនៅលំហរកណ្តាលបឹងរួចបន្តដំណើរចេញទៅទន្លេមេគង្គលើវិញ។

ជាពិសេសត្រីរាជត្រូវបាននាំទៅលក់ (ស្រស់ ឬប្រឡាក់អំបិល) នៅប្រទេសថៃ តាមច្រកប៉ោយប៉ែតខេត្តបាត់ដំបង[19]។ ឡូត៍នេសាទបឹងព្រែក និងឡូត៍ សម្រាស់ និងឡូត៍នេសាទដាយត្រី ត្រូវបានកំណត់ព្រំសីមារួចជាបន្តបន្ទាប់ដូចតទៅ៖ រាជធានីភ្នំពេញ (១៩០៣) ខេត្តព្រៃវែង (១៩០៩) ខេត្តកណ្តាល កំពង់ចាម ពោធិសាត់ កំពង់ឆ្នាំង និងកំពង់ធំ (១៩១១) ខេត្តតាកែវ(១៩២៣) និងខេត្តបាត់ដំបងនិងសៀមរាប (១៩២៦) ដោយទុកផ្ទៃក្រឡាចំនួន៧% នៃផ្ទៃឡូត៍នេសាទបឹងព្រែកនិមួយៗ សម្រាប់អ្នកភូមិនៅជិតខាងធ្វើនេសាទឥតជាប់ពន្ធជាលក្ខណៈគ្រួសារ (Loys Petillot, 1911)។

ការនាំចេញត្រីកែច្នៃ ទៅប្រទេសឥណ្ឌូណេស៊ី ម៉ាឡេស៊ី សឹង្ហបូរី ហុងកុង និងប្រទេស អាហ្វ្រិកមួយចំនួនដែលនៅក្រោមអាណានិគមបារាំងដូចគ្នាដែលប្រព្រឹត្តទៅតាមការដឹកជញ្ជូនតាមផ្លូវទឹកយកទៅវេចខ្ចប់ចុងក្រោយនៅផ្សារច្រើឡឹង,ក្រុងព្រៃនគរ(បច្ចុប្បន្នជាទីក្រុងហូជីមិញ)ត្រូវបានចាត់ទុកថាជាប្រភពចំណូលដ៏សំខាន់របស់វិស័យនេសាទ តែចំណូលពីប្រភពទាំងពីរនេះ តាំងពីចាប់ ផ្តើមឧស្សាហកម្មនេសាទរហូតមកនៅតែទាបជាងការរំពឹងទុកជានិច្ច។ ផលិតផលត្រីនាំចេញ រួមមាន ត្រីងៀត ប្រហុក ខ្លាញ់ ត្រី (៤-៥ពាន់តោនចម្រាញ់ពីត្រីល្អិតដែលបានពីការនេសាទដាយ), អណ្តើក-កន្ធាយ និងក្រពើ (គ្មានការកត់ត្រា) តែងតែមានបរិមាណទាបជាងការពិត ដោយសារការរត់ពន្ធដ៏ខ្លាំង ក្លាមិនអាចទប់ស្កាត់បាន (Darboux et al, 1906)។ អណ្តើក-កន្ធាយរស់និងក្រពើរស់រាប់រយតោនក្នុងមួយឆ្នាំៗត្រូវបាននាំយកទៅស្តុកនៅខេត្តមីថរ(វៀតណាម) សម្រាប់នាំចេញជាបន្តទៅប្រទេសចិនធ្វើជាម្ហូបអាហារជាន់ខ្ពស់និងការកែច្នៃស្បែក។ការគ្រប់គ្រងត្រួតពិនិត្យឧស្សាហកម្មនេសាទ និងការ ប្រមូលពន្ធនេសាទ និងផលផលនាំចេញនៅពេលនោះជាភារកិច្ចរបស់តម្រួត។

ក្រោយពីឆ្នាំ១៩០៨មក ការប្រមូលពន្ធពីការនេសាទឧស្សាហកម្មនិងសិប្បកម្មត្រូវបានចាត់ចែង យ៉ាងច្បាស់លាស់សម្រាប់ថវិកាថ្នាក់ជាតិ, ថ្នាក់ខេត្ត និងថ្នាក់ឃុំដែលមន្ត្រីរដ្ឋបាល នៅតាមបណ្តាថ្នាក់ ទាំងនោះត្រូវចូលរួមប្រមូលពន្ធ ដើម្បីពង្រឹងការងាររដ្ឋបាលពីថ្នាក់ជាតិដល់ថ្នាក់ឃុំឲ្យទៅជាបង្អែកនៃ ការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ។ យ៉ាងណាក៏ដោយនាយទុនទាំង៧ នៅតាមខេត្តជុំវិញបឹងទន្លេសាប (២នៅកំពុងឆ្នាំង ២នៅពោធិសាត់ ១នៅបាត់ដំបង ១នៅសៀមរាប និង១នៅកំពុងធំ) នៅតែគ្រប់គ្រងប្រព័ន្ធឥណទាន និងការនាំចេញយ៉ាងមានប្រសិទ្ធភាពបានជារហូត ជាមួយការបិទបាំង បរិមាណផលត្រីដែលចាប់បាន ដើម្បីបន្ថំបរិមាណត្រីកែច្នៃនាំចេញក្នុងបំណង គេចវេសពីការបង់ពន្ធ (Richommes report, 1917)[20] ។

ផលត្រីចាប់បានហាក់ដូចជាមិនដែលបានកត់ត្រាសោះ នៅក្នុងរយៈពេល៣ទសវត្សដំបូងដោយ គ្រាន់តែដឹងថាពន្ធនេសាទដែលប្រមូលបានមានចំនួន១លាន៨សែនហ្វ្រង់ប៉ុណ្ណោះ នៅឆ្នាំ១៨៧៥-៨៥ ឯបរិមាណត្រីកែច្នៃនាំចេញមានមិនដែលលើសពី២ម៉ឺនតោនក្នុងមួយឆ្នាំឡើយ ហើយបរិមាណនេះមាន តម្លៃស្មើនឹង៧លានហ្វ្រង់ នៅជំនាន់នោះ (GRUVEL, A., 1925)[21]។

ដោយសារតែការកេងប្រវ័ញ្ច និងការឃុបឃិតគ្នានៃពួកដង្ហៅនេសាទ, ឈ្មួញនាំចេញត្រី និងមន្ត្រីមានសមត្ថកិច្ចពាក់ព័ន្ធ បានធ្វើឲ្យចំណូលរដ្ឋបានតិចមិនអាច អភិវឌ្ឍវិស័យជលផលបានឡើយ (មានតែឡូទឹកត្រី៦កន្លែងប៉ុណ្ណោះនៅទូទាំងប្រទេស) ឯស្តុកត្រីធម្មជាតិជាពិសេសត្រីធំៗ ត្រូវបានធ្លាក់ ចុះយ៉ាងខ្លាំងនៅឆ្នាំ១៩២៦-៣០ (P. Chevey et F. Le Poulin, 1939)។

19 បច្ចុប្បន្នសាច់ត្រីរាជមានតម្លៃណាស់នៅប្រទេសថៃ(២០$/គក្រ) ព្រោះគេមានជំនឿថាបរិភោគសាច់ត្រីនេះធ្វើឲ្យមានអាយុវែង។ រហូតមកដល់សព្វថ្ងៃទីផ្សាត្រីរាជនៅប្រទេសថៃនៅតែសំខាន់ដដែល។

20 Bulletin Economique No. 45-September, 1904. La Peche au Grand Lac (Cambodge).
Releve des exportations chapitre “Peche” pendant le cours des trois annees consecutives 1902, 1903 et 1904.

21 GRUVEL, A., 1925. L’INDO-CHINE: Ses Richesses Marines et Fluviales (Exploitation Actuelle Avenir).
Publication: Paris Societe d’Editions (Geographiques, Maritimes et Coloniales), Ancienne Maison CHALLAMEL, Fondee en 1839.

ទំនាស់យុត្តាធិការនៃដែននេសាទរវាងការនេសាទជាប់ពន្ធ និងការនេសាទគ្រួសាររបស់អ្នកភូមិជិតខាង បានជម្រុញឲ្យរាជការព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមុនីវង្ស (គ្រងរាជ្យនៅឆ្នាំ១៩២៧) ដាក់ចេញនូវបទបញ្ញានេសាទជាបន្តបន្ទាប់ដើម្បីគ្រប់គ្រងធនធាននេះឲ្យបានប្រសើរឡើងវិញដូចជាបានកំណត់ព្រំសីមាឡូត៍នេសាទទាំងអស់ទៅក្នុងផែនទីភូមិសាស្ត្រច្បាស់លាស់នាអំឡុងឆ្នាំ១៩២៦-២៩និងបានលប់ចោលទាំងស្រុងនូវការនេសាទត្រីរាជដោយអួនសម្រុងនៅបឹងទន្លេសាប និងការសំរេចលប់ឡូត៍ នេសាទលេខ៤ខេត្តសៀមរាប, ឡូត៍នេសាទលេខ២ និងលេខ៦ខេត្តកណ្តាល នៅអំឡុងឆ្នាំ១៩៣១ (Darboux et al, 1906; P. Chevey et F. Le Poulin, 1939)[22] ។

ទាំងនេះ អាចជាកំណើនសម្ពាធពីផលប៉ះពាល់នៃចំនួនប្រជាជន ដែលចេះតែកើនឡើងពីចំនួន ២.៤០៣០.០០នាក់ នៅឆ្នាំ១៩២១ ទៅចំនួន ២.៨០៦.០០០នាក់ នៅឆ្នាំ១៩៣១ រួចឡើងដល់ចំនួន ៣.០៤៦.០០០នាក់ នៅឆ្នាំ១៩៣៦ ហើយឡើងទៅដល់ចំនួន ៣.១៩៥.០០០នាក់ នៅឆ្នាំ១៩៣៩ (Blanc, M., 1958)។ នៅពេលប្រហាក់ប្រហែលគ្នានេះដែរ គឺនៅអំឡុងឆ្នាំ១៩២៣-៣៨ ចំណូលពីការនេសាទឧស្សាហកម្មហាក់ដូចត្រូវបានអាជ្ញាធរយកចិត្តទុកដាក់កត់ត្រាបានល្អបង្គួរដែលអាចឲ្យគេដឹងបានថាចំណូលនៅឆ្នាំ១៩២៣ មានចំនួន ៧១០.០០០ផ្លាស់ ហើយកើនឡើងជាបន្តបន្ទាប់ រហូតដល់១លាន៣សែនផ្លាស់នៅឆ្នាំ១៩២៩ រួចចាប់ធ្លាក់ចុះបន្តិចម្តងៗមកវិញ រហូតមកនៅត្រឹមចំនួន ២៧០.០០០ផ្លាស់[23] នៅឆ្នាំ១៩៣៨ (P. Chevey et F. Le Poulin, 1939)។

៤.៥. ការគ្រប់គ្រងវិស័យនេសាទទឹកសាបតាមមូលដ្ឋានវិទ្យាសាស្ត្រលើកដំបូង

ការខកខានមិនបានទទួលផលប្រយោជន៍ធំដុំពីប្រភពធនធាននេសាទទឹកសាបដ៏សម្បើមនេះបានធ្វើឲ្យរដ្ឋបាលអាណានិគមបារាំងចាប់អារម្មណ៍ដល់ការស្រាវជ្រាវវិទ្យាសាស្ត្រដោយបានបញ្ជូននាវាស្រាវជ្រាវធំមួយឈ្មោះ "La Renaissance" ឲ្យមកធ្វើការស្រាវជ្រាវនៅបឹងទន្លេសាប នៅអំឡុងឆ្នាំ ១៩៣៥-៦។ ការស្រាវជ្រាវបានរកឃើញនូវមូលហេតុដែលធ្វើឲ្យស្តុកត្រីធម្មជាតិធ្លាក់ចុះជាបន្តបន្ទាប់ជាពិសេសប្រភេទត្រីដែលឡើងទៅពងកូន នៅតំបន់ទឹកជួរផ្នែកខាងលើទន្លេមេគង្គក្នុងខេត្តស្ទឹងត្រែង និងក្រចេះ។ជាទម្លាប់ធម្មជាតិ ត្រីមេពូជធំៗភាគច្រើន ត្រូវចាកចេញពីកន្លែងស៊ីចំណីនៅបឹងទន្លេសាប នៅដើមរដូវប្រាំង (តុលា-កុម្ភៈ) ដោយត្រូវឆ្លងកាត់ដៃទន្លេសាបមុននឹងបន្តដំណើរទៅផ្នែកខាងលើទន្លេមេគង្គដើម្បីបន្តពូជនៅរដូវទឹកតម្លើងក្រោយដែលនៅពេលឆ្លងកាត់នេះភាគច្រើននៃត្រីមេពូជទាំងនោះត្រូវចាប់បានដោយឧបករណ៍នេសាទដាយជាច្រើនមាត់ដែលដាក់កាងបន្តគ្នាជាជួរជាងពាក់កណ្តាលទទឹងទន្លេចាប់តាំងពីពាមលង្វែកមកដល់ជិតទន្លេចតុមុខដែលរួមទាំងអស់មានចំនួន២១ជួរ។ ឡូត៍ដាយ ត្រូវបានលប់ចោលទាំងស្រុងនៅឆ្នាំ១៩៣៩ តែដោយសារមានការតវ៉ាពីពលរដ្ឋនៅខេត្តកំពង់ស្ពឺ និង នៅភាគខាងលិចខេត្តកណ្តាលដែលសុំឲ្យមានការផ្គត់ផ្គង់ត្រីធ្វើប្រហុកនោះ ការនេសាទដាយត្រូវបានអនុញ្ញាតឲ្យធ្វើឡើងវិញនៅប្រហែល៣ឆ្នាំក្រោយមកតែអនុញ្ញាតិឲ្យចាប់តែត្រីល្អិតសម្រាប់អ្នកស្រុកធ្វើប្រហុកនៅខែមករា និងកុម្ភៈប៉ុណ្ណោះ (P. Chevey et F. Le Poulin, 19៤0)[24]។

(នៅមានត)

ដោយ ទូច ស៊ាងតាណា

[22] CHEVEY, P. and LE POULIN, F., 1939. Rapport Preliminaire sur la Peche dans les eaux douces Cambodgiennes (Etudes scientifique, technique et economique). Extrait du Bulletin Economique de l'Indochine (Fascicules 1 et 2).

[23] រូបិយវត្ថុខ្មែរនៅមុនឆ្នាំ១៨៨៥គឺ(សាតាង) អាចជាប្រាក់ថៃ បន្ទាប់មកពីឆ្នាំ១៨៨៥-១៩៥៥គឺ (ហ្វ្រង់) ហើយពីឆ្នាំ១៨៩៥ មកដល់ពេលបានឯករាជ្យគឺ (ផ្លាស់) ដែលថ្លៃជាងលុយហ្វ្រង់៥ដង។

[24] CHEVEY, P. and LE POULIN, F., 1940. La Peche dans les Douces du Cambodge (5th Memory). Publication: L'Institut Oceanographique de l'Indochine (Published under orientation of Armend KREMPF and Pierre CHEVEY).

រូបភាពក្នុងកិច្ចប្រជុំវិភាគស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ច សង្គមកិច្ច និងវប្បធម៌កម្ពុជា

ប្រាសាទភ្នំក្រោម